

Дневникът

(стенографски)

на

XIII^{то} обикновено Народно събрание.

Четвърта редовна сесия.

LXI заседание, вторникъ, 23 януарий 1907 г.

(Открито отъ прѣдсѣдателя г. Д-ръ П. Гудевъ, въ 2 ч. и 45 м. слѣдъ пладне)

Прѣдсѣдательтъ : (Звъни) Ще се прочете списъкътъ на г. г. народнитѣ прѣдставители.
Моля секретаря г. В. Кознички да го прочете.

Секретарь В. Кознички : (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: А. Антоновъ, К. Андоловъ, Д-ръ С. Възвъзовъ, И. Гершовъ, П. Папанчевъ, М. Патовъ, И. Пецовъ, П. Попкрѣстевъ, Е. Славовски, К. Табаковъ, Т. Теодоровъ, И. Цанковъ, В. Шоповъ и Д-ръ И. Шишмановъ)

Прѣдсѣдательтъ : Отъ 188 души народни прѣдставители, присѣдствуватъ 174. Има, слѣдователно, законното число, затова обявявамъ засѣданието открито.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ разглеждането на дневния редъ, има да съобща на Народното събрание, че е постѣпило отъ Министерството на просвѣщеніето едно отношение съ законопроектъ за измѣнение и допълнение чл. чл. 73, 77, 80, 83, 84 и 166 и отмѣнение на чл. чл. 85, 86, 167, 168 и 169 отъ закона за народното просвѣщение и измѣнение на чл. 20 отъ закона за инспекцията на класнитѣ и основнитѣ училища.

Едно отношение отъ Министерството на финанситѣ, съ което прѣпраща законопроектъ за борситѣ.

Едно отношение отъ Военното министерство съ прѣдложение да се вземе рѣшение, щото помощникътъ на командира на Лейбъ-гвардейския на Негово Царско Височество коненъ полкъ да бѣде прѣдвиденъ въ чинъ подполковникъ и съ годишна заплата 7.200 л. и заплата на началника на военно-строителната частъ и съобщенията да се поправи на 9.300 л. годишно.

Тѣзи законопроекти ще бѣдатъ раздадени на г. г. народнитѣ прѣдставители и поставени на дневенъ редъ, когато рѣши Събранието.

Има да съобща още, че бюрото е разрѣшило отпускъ на Врачанския народенъ прѣдставитель г. А. Антоновъ — 5 дена.

Освѣнъ това, има заявление отъ Куртбунарския народенъ прѣдставитель г. К. Андоловъ да му се даде отпускъ 12 дена по причина на болестъ, удостовѣрена съ едно медицинско свидѣтелство. Който приема да му се даде исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Ще пристѣпимъ къмъ разглеждането на дневния редъ, на първо мѣсто: продължение разискванията по законопроекта за измѣнение закона за Университета.

Има думата г. Шипковъ.

Т. Шипковъ : (Отъ трибуната) Г-да народни прѣдставители! Днесъ, когато всички, и червената маса, и дѣсницата, и лѣвицата, признаваме пълния погромъ и печалния фалитъ на нашето учебно дѣло тѣй, както то се е водило досега, сега, когато вече новъ вѣтъръ вѣе; не чуждъ, но националенъ вѣтъръ, въ главитѣ на всички ни и всѣки отъ насъ иска да поставимъ учебното дѣло на онази национална почва, на която то трѣбва да стои, нека ми бѣде позволено, безъ желаніе да отегчавамъ вашето търпѣние, да се впусна въ единъ прѣдговоръ, въ който да изтъкна характеристичнитѣ черти на българския народъ, за да може, при обсъждането на този най-жизненъ въпросъ, който днесъ движи цѣлия български народъ, ние да съумѣемъ да поставимъ всѣко законоположение по учебното дѣло, което може да вземемъ въ тази камара, на онѣзи народни начала, на които то трѣбва да стои.

Нѣма по-търпѣливъ, по-инатенъ и по-издържливъ народъ въ цѣла Европа, па, ако щете, въ цѣлия свѣтъ, отколкото българскиятъ. Тѣзи наши

три отличителни характеристики сж и нашата мощь и гордостъ, и едновременно, и нашата слабостъ и порочностъ. Вземени въ тѣхната отрицателна смисълъ, тѣ сигурно ще доведатъ нашето погубване, като самостоятеленъ народъ; но веднага въ тѣхвия положителенъ смисълъ, употребени за създаването и реализирането на народнитѣ ни идеали, тѣ правятъ отъ българския народъ една мощна политическа единица, която никой въ Европа не може да прѣисебръгне при разрѣшението, когато и да е, на източния въпросъ. Най-напрѣдъ турцитѣ се опитаха да го разрѣшатъ безъ тази политическа единица, като ни заличатъ съвсѣмъ отъ картата на Балканския полуостровъ и прѣмахнатъ, като политически народъ. Насърчени отъ нашитѣ раздори, и гонения, и крамоли, благодарение на които тѣ ни покориха тѣй лесно, тѣ си помислиха, че достатъчно е само да прѣмахнатъ и изгубятъ тогавашната интелигенция, нашитѣ богомилици, и българскиятъ народъ да изчезне отъ картата на Балканския полуостровъ. Не се, обаче, асимилира, поглъща и смилва това, което не се ломи, което не се смѣшава съ чуждото, а си остава чисто българско; то не може да се смеле и отъ най-силния стомахъ. Българскиятъ народъ, въоръженъ съ своитѣ пословични въ цѣлъ свѣтъ инатъ, твърдостъ и издържливостъ, е самиятъ балканъ, който балканъ е и Балканскиятъ полуостровъ. Не се троши това, що не се чупи, не се разрушава това, що съ вѣкове е утрайло най-големъ стихийни конвулсии и политически катаклизми. Цѣла редица най-разрушителни политически катастрофи се изреждатъ прѣзъ послѣднитѣ петъ столѣтия и този исполинъ, и този великанъ, българскиятъ народъ, си е останалъ цѣлъ дѣленичкѣтъ, благодарение на неговото тѣрпѣние, благодарение на неговата издържливостъ, благодарение на неговата твърдостъ. Не турската войска побѣди тоя вародъ, но неговата тогавашна интелигенция, неговитѣ разколници, неговитѣ богомили, неговитѣ изродени водители, които, като нѣмаха нищо общо съ народа, като прахъ и димъ изчезнаха при вихъра на турското нашествие. Турцитѣ тѣхъ побѣдиха тогава, но не и българския народъ. Той си остана непобѣденъ, и най-пакрая този български народъ сломи чужденеца. При изиграването на тази трагична катастрофа и традициитѣ и историята ни изгубватъ само една фигура, като сияюще слънце, които още осветлява и още топли сърцата на българския народъ и въ днешния на политически буренъ животъ. Това е фигурата на послѣдния български патриархъ Ефтимий. И ако неговиятъ послѣденъ позивъ още топли и оживява нашитѣ, българскитѣ сърца, то е, че той и тогава и днесъ олицетворява това, що е българско, това, що е български народъ. Когато този великанъ на миналото, отвежданъ отъ завоевателитѣ на заточение, се е раздѣлялъ отъ свои народъ, съзнавайки и разбирайки най-добри причинитѣ на нашето падане и поробване, когато народътъ го е изпра-

щалъ съ сълзи на очи, той е отправилъ този апелъ: „Братя! Пещастията, които ни споветѣха тѣй внезапно, сж вслѣдствие нашитѣ раздори и разцѣпления. Нека тѣ ни направятъ да се опомнимъ, да се стреснемъ, да се сдружимъ. Направимъ ли това, нашитѣ завоеватели на край на крайщата ще излѣзатъ побѣдени и ние ще излѣземъ отъ този огънь по-силни и по-велики, отколкото сме били досега. Сега, когато се раздѣлямъ отъ васъ, пазете свето тѣзи три нѣща: религията си, народността си и народнитѣ си нрави и обичаи чисти, непокуварени и неизмѣнни отъ външни влияния.“ И спазването на тѣзи три тайни, които сж били душата на този български народъ, сж дали възможностъ на този великанъ да утрае и като фениксъ да излѣзе отъ най-тежкото робство, което единъ народъ е прѣкарвалъ въ своето минало, още по-силенъ и по-великъ. Въ началото на XIX вѣкъ този великъ позивъ, този животворящъ апелъ, намѣри ехо въ гласа на нашия Паисий. Заспалиятъ великанъ го чу, подъ неговата магическа и животворяща сила великанътъ се разбуди и освободи отъ своитѣ първи разколници, богомили и отричаща всѣка властъ интелигенция; той се изправи твърдъ, якъ и силенъ като гордиятъ балканъ, водимъ отъ своитѣ водители, пропитъ отъ духа на отечестволубие и движимъ отъ патриотическия огънь на патриархъ Ефтимий и на неговия приемникъ Паисия; той разпрѣсна като пилци своитѣ притѣснители гърци и турци и създаде онази славна епопея, опази славна страница отъ нашата новѣйша история, която е и нашата гордостъ и нашата инспирация. И азъ съмъ ималъ честта често да възпѣвамъ тази славна страница отъ нашата история, въпрѣки факта, че бившиятъ министъръ на просвѣщението ме упрекаваше, че азъ съмъ замръзналъ между годинитѣ 1867 и 1877.

П. Кескиневъ: Какъ е заглавието на книгата, които четешъ?

Т. Шипковъ: Моля, не ме прѣкъсвайте. Въ началото на XX вѣкъ въ току-що освободената България, но не още обединена, когато подъ влиянието на чуждитѣ отрицателни вѣяния и течения всичко у насъ се обърка и смути — и сѣмейство, и училище, и държава изгубиха своята ръководяща нишка, своето истинско назначение, въ тази чужда за насъ задушителна епоха на грубия материализмъ, на мъгливи понятия за всичко, на постоянно лутане, безъ строго разбиране на това, що гонимъ, безъ ясна ръководяща нишка, безъ добри разбираемо схващане на цѣлѣта, безъ всѣка хармония въ живота, когато едно говоримъ, а друго вършимъ, безъ никакво единство и общностъ между думи и дѣла — едно въ оппозиция, а друго на властъ, едно когато сме отъ лѣвицата, друго когато сме отъ дѣсницата; когато всички наши добродѣтели сж или заглъхнали, или забъркани, безъ ярко и добро разбиране на ръководящитѣ

начала на частния и на обществения живот; когато се раздължихме на десетина партии и фракции, които прахосват всичката си енергия въ самоунижения; когато даже отидохме дотамъ, щото да позволимъ това разцѣпление и раздробление да се вмѣкне и въ нашитѣ училища, и въ нашитѣ казарми; когато дипахме една сѣ раздражающа и инервираща атмосфера, която не позволяваше дори и тукъ, въ Събранието, да се търпимъ и да се оставимъ да изкажемъ свободно мнѣнието си; въ този вихъръ отъ всевъзможни чужди течения на социализмъ и интернационализмъ, заплашващъ да бѣдемъ безвъзвратно погълнати въ днешната отчаяна борба на интензивния национализмъ, що ни заобикаля, въ тѣзи отрицателни вѣяния и течения, които напоследѣтъ се проявиха въ потресящитѣ бури на 20 декемврий 1906 г. и 3 януарий 1907 г., показвайки, че всичко у насъ е покварено и развалено — тъкмо тогава надъ тия бури и вихрове на политически сътресения наново се издига великанскиятъ позивъ на Ефтимия и този пътъ не чрѣзъ устата на Паисия, но чрѣзъ устата на първия български гражданинъ: „Българи! Къдѣ отивате? Пробудете се, стрѣснете се, опомнете се!“ Да. На 15 този мѣсецъ българскиятъ вѣнценосецъ отъ висотата на българския тронъ, въ лицето на бюрото на Народното събрание, направи горѣ-долу този исторически апелъ къмъ българския народъ: „Потресенъ отъ послѣднитѣ печални случки, вашето присѣствие свидѣтелствува за всеобщото негодуване противъ печалната случка на 3 януарий и ме не само утѣшава, но и насърчава. Послѣдната непристойна демонстрация е лошъ симптомъ, чуждъ за българския народъ, който колкото по-скоро се излѣкува, толкова по хубаво за насъ. Отговорността за нея лежи върху насъ всички. Погълнати изключително въ бързото уреждане на държавнитѣ и обществени институти, ние бѣхме прѣнебрѣгнали и занемарили най-важния въпросъ за насъ — въпроса за гражданското възпитание на нашата младежъ, единъ жизненъ въпросъ за бъдѣщето. Всѣко зло за добро. Слѣдъ станалото това ни се налага безотлагаемо. Нашъ светъ дългъ е да оползотворимъ за благо на народа цѣлнната любознателност на нашето юношество, да го отхранимъ съ полезни знания, да възбудимъ у него пълно съзнание на неговитѣ граждански права и длѣжности, уважение къмъ личността, търпимостъ къмъ мнѣнията на другитѣ, почитане къмъ установенитѣ държавни институции и да създадемъ на майка България едно поколѣние проникнато отъ духъ на отечестволубие, движимо отъ патриотическия огънь на дѣйцитѣ за нашето възраждане и на великанитѣ на нашитѣ героически възстания, които дадоха всичко отъ любовъ къмъ отечеството, за да реализиратъ народния идеалъ, който още не е въплнѣнъ осѣществень — свободата и обединението на цѣлата наша татковина.“ Може ли българско сърце да почувствува и да изкаже по-горещъ и по-патриотически апелъ къмъ

своя народъ и можемъ ли при този апелъ да мислимъ, че българскиятъ вѣнценосецъ не обича народа си и не е олицетворение на неговата свобода и символъ на неговото обединение? При този апелъ, проникнатъ отъ такъвъ жаръкъ и интензивенъ патриотизмъ, кой може да не признае, че тукъ говори първиятъ гражданинъ на България, първиятъ патриотъ на отечеството? И затуй именно този апелъ, подобно на апела на Евтимия, подобно на позива на Паисия, е раздвижиленъ всички българи и ни е отворилъ очитѣ, за да се вземъ въ злото, което ни е терзало и измѣчвало прѣзъ послѣднитѣ десетина години. Да, той е вече раздвижиленъ българския народъ, и веднажъ пробуденъ великантъ — българскиятъ народъ — веднажъ раздвиженъ и стрѣснатъ, той скоро ще се отрси отъ всички негативни язви, отрицателни злини, които сж пояждали неговия организъмъ.

Сѣщиятъ този исторически день първиятъ български гражданинъ е отправилъ чрѣзъ столичната депутация и слѣдующия вторъ позивъ къмъ народа: „Въ вашето съчувствие, въ вашето възмущение отъ непристойното докачение не само на Държавния глава, но и на човѣшката личностъ, азъ виждамъ израза на солидарността, която сѣществува между народа и първия български гражданинъ въ страната. По този случай азъ желая и настоявамъ да се укрѣпи още повече нашата солидарностъ и въ дѣйността, която ни прѣдстои, да я използваме задружно, за да поставимъ възпитанието на нашата младежъ не на отрицателни, но на солидни и положителни начала въ пълна хармония и единство на българския народенъ битъ. Вие всинца, които сте бащи на сѣмейства, трѣбва да дѣйствувате едновременно съ всичкитѣ възпитателни фактори, въ интереса на вашитѣ чеда, да ги отклонявате отъ зрѣлището на ядовититѣ партизански борби и на разорителнитѣ гонения. Ваша длѣжностъ е съ една умѣтна и цѣлесобразна строгостъ и съ вашия примѣръ да внушавате въ тѣхнитѣ крѣпки души, когато сж помежду сѣмейството, принципитѣ на толерантността и на всички човѣшки добродѣтели и като граждани да участвувате въ градежа на нашето младо гражданство, което ще бѣде утрѣшната България.“

Не искамъ да анализирамъ високото значение и голѣмата патриотична поука, която тѣзи два апела съдържатъ. Тѣ бѣха, обаче, като два слнчеви изгрѣва, освѣтляющи и разпрѣсвающи хаоса, мѣглата, която бѣше обхванала цѣлото наше учебно дѣло, и сега ние вече всички, и депутати и народъ, захващаме да гледаме друго-яче на нашето учебно дѣло. Тѣзи два позива паднаха посрѣдъ развълнуванитѣ и една друга състезающи се народни отрицателни страсти, които бѣха ни побъркали всички понятия за Богъ, черква, отечество, училище, преса, сѣмейство, като два свѣткавични трѣсъци, които съ магическа сила ни стреснаха и освободиха отъ кошмара, който ни давѣше и душеше; и веднажъ отрсени отъ него, отрѣзвението сигурно ще настане.

И наистина, има вече отрѣзване. Каквото сѣшъ — казва българската поговорка — такова ще женешъ. Прѣзъ цѣли 10—15 години ние сме сѣяли чуждо сѣме за нашата почва — разни крайни, отрицателни и чужди за българина вѣруята и естествено е, че ние не можехме отъ да не поженемъ трѣпе и къклица, които най-напрѣдъ отровиха и окарикатуриха тѣзи, които го сѣяха. Това е естественъ законъ. Ние сѣяхме вѣтрове и трѣбваше да поженемъ бури, които най-напрѣдъ разрушиха и повалиха тѣзи, които безсмислено ги сѣяха въ положителната българска почва.

Напразно търся измежду столоветъ на червената маса и столоветъ на дѣсницата онзи министъръ съ дългитъ коси (Смѣхъ), напразно го търся между редицитъ на народнитъ прѣдставители. И азъ скърбя, че той не е сега тукъ да види и да чуе съ своитъ очи и уши това, което червената маса и болшинството говори и казва за неговата четирегодишна политика и за ученията, които е проповѣдвалъ досега. Цѣли четири години той съ своята едностранчива култура развращаваше нашата младежъ и я тикаше въ не български пѣтъ. Мигаръ трѣбваше да се случи гибелната и отчествосѣсипателна държавна стачка на нашитъ държавни желѣзничари, иногюрирана и обявена на чело нашата студентска младежъ, за да разберемъ, че сме трѣгнали по кривъ пѣтъ, и да видимъ, че образование безъ възпитание не струва петъ пари?! Кolkото и нещастна и печална и да е била тази безсмислена стачка за страната, за нейния трафикъ, за нейната търговия, въ края на крайщата тя ще бѣде най-печална за онѣзи заблудени желѣзничари стачници, които, поведени отъ други, сега се скитатъ празни не мили не драги. И тукъ нека ми бѣде позволено да апелирамъ къмъ когото трѣбва да се погледне малко по-трѣзвено на работата и да се зематъ цѣлестобразни мѣрки къмъ заблуденитъ, да се отклонятъ отъ кривия пѣтъ и да се въведатъ въ правия пѣтъ. Загубата и за тѣхъ и за народа ще бѣде, обаче, изкупена, ако това ни доведе до едно отрѣзвяване и до едно пълно опомѣване и отрѣзвяване.

Двѣ седмици само слѣдъ това печално събитие раздражението, умопомрачението и раздухването на страститъ ни доведе до онази прѣстѣпна буря на народно забравяне, на вулгарна, на улична и гаменска демонстрация, която потресе цѣлия народъ и накара цѣлия външенъ свѣтъ, отъ чието добро мнѣние ние имаме такава належаща нужда да помисли, че нашата студентска младежъ, слѣдъ като е била десетки години въ нашитъ училища, не е още научила най-елементарнитъ понятия на благонравие, на благоприличие и на благовъзпитание. Едни нарекоха това народно тържество. Не, хилядо пѣти, не. Това не бѣше народно тържество, но народно нещастие, народно самоунижение, единъ най-осжлителенъ и неокачествимъ лкандалъ; нѣщо повече, то бѣше пълненъ и печаленъ погромъ, тѣженъ и печаленъ фактъ на на-

шето досегашно фалшиво ненародно учебно дѣло, то бѣше пълненъ и печаленъ фалитъ на това чуждо за насъ образование; то не бѣше величавъ избликъ на народното негодуване, но бѣше възмутителенъ и потресающъ избликъ на нашитъ отрицателни качества и липса на всѣкакво благовъзпитание; то не бѣше освиркване на Българския князъ, а освиркване на българския народъ, освиркване на българската корона, емблема на нашата национална самостоятелностъ. И това, което трѣбва да утѣшава и да окуражава всички, то е, че цѣлото народно прѣдставителство единодушно го осжди. Да, всѣко зло за добро — пакъ казвамъ. Нека то ни отвори очитъ да проучимъ нуждитъ на нашата страна, на нашето фалирало учебно дѣло и всички задружно се заловимъ да излѣкуваме злото и недостатѣцитъ му и да го поставимъ на онази национална почва, на която то трѣбва да стои и върху която то единствено трѣбва да се развива.

Слѣдъ сюрпризитъ на френско-германската война въ 1870 г., когато всички въ свѣта очакваха, че френцитъ ще отидатъ въ Берлинъ, напротивъ, тѣ видѣха, че германцитъ отидоха въ Парижъ; цѣлиятъ свѣтъ се почуди, кой именно побѣди французитъ, кой заведе германцитъ въ Парижъ, и крайното заключение бѣше, че не бѣше германската войска, която побѣди Франция, но германското училище и германскиятъ университетъ — тия национални фарове, които съ своята свѣтлина въздигнаха до култъ идеята на народността и идеята на германското обединение.

Слѣдъ руско-японската война цѣлиятъ свѣтъ остава очуденъ отъ резултатитъ на тази война. Всѣки мислѣше, че безъ друго Русия ще унищожи вътрѣ въ три-четири мѣсеца Япония, а въ края на крайщата ние видѣхме тази малка страна — полуварварска до прѣди 50 години — да очуди цѣлия свѣтъ съ своето юначество, съ своя патриотизмъ. И когато хората искаха да намѣрятъ кое направи тия японци, до прѣди 50 години варвари, неустрашими, юначни, невъзможно да се устои срѣщу тѣхъ съ седемсотинъ хилядна войска, каквато руситъ поставиха срѣщу тѣхъ, отговорътъ бѣше: японското училище и японскиятъ университетъ. Професоръ Хѣртъ, единъ отъ американскитъ професори въ Токийския университетъ, който най-много е изучвалъ и най-много познава японца, въ една своя студия, въ която изтѣква отличителнитъ черти на японца, неговия куражъ и горещъ патриотизмъ, привежда този малкъ анекдотъ, който не може да не бѣде назидателенъ за насъ, най-вече сега. Прѣзъ врѣме на изпита на класа отъ 1892 г. между другитъ въпроси, които той далъ на студентитъ, е билъ и този въпросъ: „Какво пѣщо бихте желали най-много да постигнете въ живота си?“ И той самъ горещъ патриотъ, както съ всичкитъ американци, останалъ очуденъ отъ дивния отговоръ. Какъвъ мислите, че е този отговоръ? — Именно, тайната, разковничето на японския патриотизмъ. 65 души отъ студентитъ отговорили така: „Да имаме

случай, да имаме щастието да умремъ за нашия възлюбленъ Микад⁴. Какъвъ би билъ отговорътъ, ако този въпросъ при единъ изпитъ би се далъ на нашитѣ студенти? Тѣхниятъ отговоръ, за жалость, ние го видѣхме на 3 януарий. Едното нѣщо, което е утѣшително, то е, че този отговоръ ние го получихме само отъ една малка часть студенти и моята надежда и утѣха е, че другитѣ, които отсъствуваха, ако този въпросъ имъ се зададѣше, тѣ не щѣха да отговорятъ тѣй, както тѣзи шо бѣха тукъ, а тѣй както японскитѣ студенти оговориха. И, г-да, стремимъ ли се да постигнемъ това, добиемъ ли този резултатъ отъ нашето учебно дѣло, добиемъ ли 65% отъ нашитѣ студенти и ученици да дадатъ такъвъ отговоръ, когато имъ се зададе такъвъ въпросъ на писменнитѣ изпити, азъ ви увѣрявамъ, че колко и да желе нашиятъ министъръ-прѣдсѣдателъ съ войска да направи отъ България Прусия на Балканския полуостровъ, той съ училищата стократно по-лесно и по-скоро ще го постигне.

Лайбницъ, прочутиятъ германски философъ, прѣди едикъ вѣкъ близо, бѣше казалъ това на германския народъ: „Дайте ми не фалшивото възпитание, но истинското национално възпитание и азъ съ Прусия ще видоизмѣни образа на картата на цѣла Европа въ единъ вѣкъ“. Така говорѣше и Фридрихъ Велики. И благодарение на туй германско възпитание, което се дава въ германскитѣ училища, благодарение на тази дисциплина, която германскиятъ народъ има, ние вече видѣхме, че Фридрихъ Велики въ малко врѣме създаде отъ тази малка Прусия най-силната и най-мощната империя въ Европа, която вече се стреми, както Лайбницъ е казалъ, да измѣни въ настоящия вѣкъ цѣлата карта на Европа. Когато върху тази тема азъ съмъ дебатиралъ и другъ пътъ, мене постоянно ми се казваше отъ червената маса горѣ-долу слѣдующето: „Но, г-нъ Шипковъ, вие не разбирате отъ учебното дѣло; бѣше вече врѣмето, когато всички мислящи мъже вѣрваха слѣпо въ силата на възпитанието. Всички философи мислѣха така до XIX вѣкъ, но сега, въ XX вѣкъ всички сж се убѣдили, че възпитанието не е култура, че възпитанието не е образование, че ученицитѣ не се възпитаватъ въ училището, а въ сѣмейството, че въ училището не се прѣподава черковно учение, че въ училището не се прѣподава моралъ, а само култура.“ Чудно ли е, слѣдователно, че ако такива идеи втѣдуше-ваваха ръководящитѣ лица, а именно тѣзи, които стояха начело на министерството, и въ резултатъ добихме това, което всички ни възмути, какъ изведнажъ измѣниха фронта и днесъ друга пѣсенъ пѣятъ. Да, до она денъ намъ се казваше, намъ се четѣха нотации, че ние не разбираме що е образование, че образованието не е възпитание, но култура и когато ние протестирахме, че това е едностранчиво гледище на нашето образователно дѣло, ние бѣхме даже най-жестоко огрубявани. Право е, че за умрѣлигъ, ако не може да се каже добро, не трѣбва да се казва зло. Това, което е

вѣрно за умрѣлигъ, вѣрно е горѣ-долу и за падналигъ. Но азъ не мога отъ да не скърбя, че нашиятъ уважаемъ Дунишки народенъ прѣдставителъ сега не го виждамъ нито въ редовитѣ на дѣсницата, нито въ редовитѣ на лѣвницата, за да можемъ да размѣнимъ нѣколко думи по тоя много важенъ въпросъ, който сега занимава нашето национално прѣдставителство, за да можемъ наново да си размѣнимъ възгледитѣ и да видимъ да-ли остава той пакъ на първото си убѣждение. Културата, г-да, е обща за всички, но не и възпитанието. Ние българитѣ нѣмаме нужда да възпитаваме българската младежъ като социалисти, нихилисти или интернационалисти, но като истински българи, обожавуци отечеството си, вѣрата си, короната си, дома си, народа си, традициитѣ си, обичаитѣ си, па, ако щете, и народнитѣ прѣдрасъждѣци и суевѣрия. Ами че това ни прави различни отъ другитѣ народи, това ни прави особенъ народъ! Безъ това ние ще изгубимъ индивидуалността си като народъ. Да, пакъ казвамъ, че българинътъ не праща рожбата си въ училището да се възпитава като русинъ, като германецъ или нѣмецъ, нито като италиянецъ, грѣкъ или турчинъ, но като чистокръвенъ българинъ, считающъ България — както се изразява нашиятъ уважаемъ Панагюрски народенъ прѣдставителъ — най-милата, най-хубавата страна на свѣта. Да, затова именно нашето учебно дѣло трѣбва да се ръководи и приспособи на нуждитѣ, на най-сѣщественитѣ нужди на народа и, запомниме, не на нуждитѣ на нѣкой другъ, чуждъ народъ, но само на нуждитѣ на нашия, на българския народъ. Днесъ, въ XX вѣкъ, въ какво се състои стойността на единъ народъ? Намъ се казваше доскоро отъ червената маса, че стойността на единъ човѣкъ зависи отъ неговата ученость, отъ неговата култура, отъ неговитѣ дипломи. Никакъ не. Стойността на единъ човѣкъ всекога зависи отъ неговата прѣдприемчивость, отъ неговата инициатива, отъ неговата издържливость, отъ неговата обичъ къмъ народа, отъ неговата твърда воля и постоянство да си пробие пътъ. Тѣзи, които иматъ само наука безъ характеръ, свършватъ като отиватъ въ коридоритѣ на нашитѣ министерства да чакатъ само машинна работа, да чакатъ само служба, а ония, които иматъ инициатива, никога не отиватъ да висятъ на министерската врата, ами се прѣдаватъ на трудъ, защото трудътъ е, който е създалъ всичко въ свѣта. Всичко, каквото се е извършило въ която и да е страна, е резултатъ на труда, а въ нашитѣ училища, както се е водило учението досега, не се култивира и развива въ учащитѣ любовь къмъ труда.

Въ какво се състои силата на единъ народъ? Въ единството и въ общността на неговитѣ идеи, именно въ общността на неговата религия, на неговото отечество, на неговитѣ народни идеали, на неговитѣ нрави и обичаи. Съборете бога на единъ народъ, окарикатурете прѣкъвата на единъ народъ, убийте всека любовь къмъ отечеството въ

единъ народъ, опокварете и освиркайте неговитѣ нрави и обичаи, па, ако щете, и неговитѣ суевѣрія, и тоя народъ ще се изроди и нѣма да стане друго освѣнтъ една глупостъ отъ разтлюща нация, осъдена при първото появяване на единъ чужденецъ да изчезне като самостоятелна народностъ. Прѣди 15 години, слѣдъ мадагаскарската война, единъ професоръ отъ френски университетъ осмѣя френското знаме и каза, че младитѣ французи, които умрѣха за туй знаме, сж умрѣли подъ едно нечестно знаме и сж станали жертва на една фалшива национална политика. Това освиркване на народното знаме, това окариване на задачата на френската войска повдигна цѣла буря въ народа и въ камарата. Бихъ се увлѣкълъ много, ако взема да чета какво френскитѣ патриоти, било отъ лѣвицата, било отъ дѣсницата, говориха по тоя прѣдметъ. И когато стана това, цѣлиятъ френски народъ, въ лицето на своето народно прѣдставителство, каза: нѣщо криво има въ нашето учебно дѣло; това учебно дѣло трѣбва коренно да се прѣобразува, и се избра една комисиия, която да проучи слабоститѣ, недѣлитѣ на това учебно дѣло въ Франция и резултатътъ бѣше единъ шестоволуменъ рапортъ, върху който днесъ се урежда въ Франция учебното дѣло. Когато прѣди двѣ години французкиятъ вънкашенъ министъръ падна подъ давлението на германското правителство, току завърналиятъ се прѣдсѣдателъ на патриотическата лига, Полъ Деруледъ, държа слѣдующата рѣчь прѣдъ едно десетхилядно множество въ Парижкия хиподромъ: „Г-да! За никого вече не е тайна, че оттеглянето на французкия министъръ на външнитѣ работи Делкасе е станало по настояването на единъ чуждъ владѣтель. Това падане на Делкасе даде на всички въ Франция да разбератъ, колко бързо единъ народъ изпада въ раболѣнство при отсъствие на единство въ народната интелигенция и на истински воененъ духъ, безъ който идеята за патриотизмъ е само празна дума. Нашитѣ бащи всички живѣха и работѣха единодушно за отечеството, но тогава и самата интелигенция бѣше сплотена съ тѣхъ и се въодушевяваше отъ единъ и сжщъ идеалъ. Така ли е сега? Сега има много между насъ, които нито градятъ, нито работятъ за повдигането на отечеството, а напротивъ тѣ струватъ, съзнателно или не, всичко, за да подкопаватъ самитѣ основи, върху които единъ народъ може да се развива и вирѣе и да бѣде почитанъ отъ всички. Кому не е извѣстно, че между нашата млада интелигенция има вече съ хиляди такива, и между тѣхъ стотини учители, които сж противъ всѣка военна организация у насъ, защото сами тѣ ненавиждатъ и мразятъ военната служба? По тоя въпросъ тѣ сж повечето интернационалисти, повечето комунисти, повечето социалисти, отколкото френци и съ това уронватъ престижа на Франция. Не Делкасе направи свѣтскитъ императоръ да диктува на Франция, но Жоресъ, поддържанъ отъ Херве. И чудно ли е, че ни се налага отвѣтъ смѣняването на нашия вънкашенъ министъръ?“

Колко на мѣсто могатъ сжщитѣ думи да се кажатъ днесъ отъ тази трибуна, отъ когото и да е, билъ той отъ лѣвицата, билъ той отъ дѣсницата, именно защото всичко, казано отъ г. Деруледа, е вѣрно и за насъ, тѣй както сме си днесъ. Ето защо и народъ, и правителство, и дѣсница и лѣвица се чувствуваме разочаровани отъ резултатитѣ на нашето учебно дѣло.

Когато съзнаваме това, естествено е, че ние трѣбва наново да градимъ, но нека вече градимъ на чисто национална почва тѣй, както градятъ всички въ свѣта, съ изключение само, на извѣстни хора, които сж си дали за задача да разрушаватъ империитѣ. И когато ние влѣземъ вече въ тая си роль на поставяне нашето учебно дѣло на онѣзи начала, на които то трѣбва да стои и вече имаме единъ законъ внесенъ, азъ бихъ желалъ да се погледне на учебното дѣло съ всичката сериозностъ. Князътъ, както той се титулира, първиятъ български гражданинъ, заедно съ своитѣ министри, заедно съ водителитѣ на народа, заедно съ всичкитѣ онѣзи народни прѣдставители, които познаватъ този народъ, съ всичкитѣ онѣзи патриоти учители, съ които редоветѣ на нашето учителско тѣло е пълно, да се съберемъ и да изработимъ една всестранно обмислена здрава училищна политика, училищна система, за да можемъ да поставимъ нашето учебно дѣло на почвата, на която трѣбва да стои. Слѣдъ мира при Симонисаки, въ който Русия, Германия и Франция отиѣха отъ рѣцѣтъ на Япония плодетѣ отъ нейната побѣда надъ Китай, състоя се единъ таенъ съвѣтъ въ Токио, прѣдсѣдателствуванъ отъ Микадо, на който съвѣтъ приежествуваха всички министри, всички водители на партии, всички стари държавници, както се наричатъ тамъ, въ който съвѣтъ се рѣши, подиръ 10 години да се обяви война на Русия и съ силата на оръжието да се отмъсти на Русия и наново да се спечели това, що Япония придоби отъ загубитѣ. Рѣшено и направено. Това рѣшение еднажъ вземено, стана рѣшението на цѣлия японски народъ, безъ шумъ, безъ нѣкой да ги чуе, денѣ и пощѣ всички единодушно работѣха, за да се приготвятъ за великата борба и щомъ се приготвиха, войната избухна и вие всички знаете нейния край. Ето какъ се създаватъ великитѣ събития на историята, ето какъ се създаватъ великитѣ нации.

П. Генадиевъ: Сжщо като нашитѣ опозиционери.

Т. Шипковъ: Трѣбваше само 10 години тая идея да се проповѣдва и да движи народа, за да може една малка Япония, когато обяви войната, да изнесе една побѣдоносна война — такава, каквато свѣтътъ не бѣше виждалъ.

П. Генадиевъ: Да, ама г. Даневъ се сдружава съ социалиститѣ да дѣйствува противъ мѣрките на правителството.

Т. Шипковъ: Не съм отговоренъ за мнѣнието на тогозъ или оногозъ. Азъ тукъ изказвамъ само моето мнѣние.

Въ една отъ своитѣ рѣчи бившиятъ министъръ на народното просвѣщение, сегашенъ нашъ уважаемъ Дупнишки народенъ прѣдставителъ, бѣше казалъ това: „Г-да, вие искате въвеждането на англосаксонската система у насъ. Тя е невъзможна за насъ, защото ние българитѣ абсолютно не приеждаме ни едно отъ качества на англосаксонската раса.“ Хубаво, ако тия качества сж създали отъ англичанина този великанъ, който е създалъ една империя, върху която слънцето никога не захожда, то именно тѣзи качества, тѣзи творчески, не отрицателни качества ние трѣбва да създадемъ чрѣзъ учебното дѣло въ нашия народъ. Дайте на народа чрѣзъ училището тъкмо туй, което му липсва. Ние като българи, както сж всички славяни, сме малко нѣщо сектанти, малко нѣщо несолидарни; вижте ни, тъй сме навсѣкдѣ, разпѣпени въ всичко. Е хубаво, създайте единство въ българския идеалъ, въ българския народъ. Англичанитѣ и въ игритѣ възпитаватъ ученицитѣ си да бѣдатъ солидарни. Ако Англия е туй, което е тя днесъ, то е затуй, защото за Англия творецътъ е английскиятъ богъ. Туй, което евреитѣ считаха, че е създадено за тѣхъ отъ Бога, туй днесъ е за английския народъ: английскиятъ народъ е избраниятъ, помазаниятъ народъ; всичко творецътъ е създалъ за англичанина — това го вѣрватъ всички. И именно защото вѣрватъ въ благоволенieto на своя Богъ, тѣ сж правили и правятъ чудеса. Въ Англия короната е света и неприкосновена. Когато за пръвъ пѣтъ отидохъ въ Англия, азъ имахъ честта да отида на единъ тѣхенъ театъръ. Въ всички театри въ Англия, при изпѣлненieto на програмитѣ, послѣдното парче на програмата всѣкога е националниятъ химнъ и при запѣването му всичката публика става, всички снематъ шапкитѣ си и сж благоволение изслушватъ този националенъ химнъ. Азъ, естествено, като не го знаехъ, почнахъ да излизамъ. Дойде при мене единъ и ми каза: „Ей, кѣдѣ се намирашъ, шапката долу!“ и ми сиема шапката.

Министъръ Д-ръ Н. Геннадиевъ: Има право.

Т. Шипковъ: „Националниятъ химнъ се пѣе, какъ така можешъ да стоишъ съ шапката на глава!“ Азъ му казахъ, че съмъ чужденецъ и не зная кой е тѣхниятъ националенъ химнъ. — „Научете го, въ Англия сте и когато сте въ Англия, трѣбва да чувствувате, като англичанинъ.“ Туй е, което прави днесъ отъ Англия най-великата империя въ свѣта. Не е нейната култура, но е нейното възпитание. Трѣбва ние вече да разберемъ, че учебното дѣло въ всѣка страна не е само култура, но е възпитание. Възпитанието е, което създава народитѣ и ги отличава едни отъ други. Нека, прочее, ние, които желяемъ да не бѣдемъ

погълнати отъ другитѣ, да създадемъ едно българско възпитание, да създадемъ една българска култура, за да можемъ да утраемъ. Ако единъ Робинзонъ Крузо въ единъ островъ е създалъ цѣла една култура, ние, които има да градимъ България, ние, които искаме да правимъ отъ България Пиемонтъ на Балканския полуостровъ, ние трѣбва да дѣиемъ всичкитѣ онѣзи творчески начала, които сж създали империтѣ. Само по този начинъ можемъ да постигнемъ нашия националенъ идеалъ. Възпитанието е прѣди всичко дисциплина. Дайте ви дисциплината на англичанина и бѣдете увѣрени, че българскиятъ народъ скоро ще постигне туй, което годи. Ние всички имаме нужда отъ дисциплина и вчерашното зрѣлище въ Събранието ни показва, че ние всички имаме нужда да владѣемъ себе си и да бѣдемъ господари на страститѣ си. Единъ английски депутатъ — не искамъ да му кажа името въ своята рѣчь — прави едно отстъпление и си позволява да каже нѣща, които единъ благовъзпитанъ англичанинъ никогажъ не си позволява да каже въ парламента. Упрекнатъ за това, той се възмущава отъ себе си и рѣшава да се дисциплинира, тъй както сж всичкитѣ държавни мъже, които сж управлявали и управляватъ Англия. И какво направя? Отива въ севѣрна Индия, въ горитѣ, тамъ кѣдѣто живѣятъ тигритѣ и лъвоветѣ. Въ най-крайния градъ той се срѣща съ единъ французинъ. Французинътъ забѣлѣжава, че този англичанинъ всѣка сутринъ, безъ какво и да е оръжие, безъ каква и да е свита, отива въ храсталака; излага се на явна опасностъ да бѣде разкъсанъ отъ тигритѣ. Веднажъ възбудено французкото му любопитство, той се узнава съ англичанина съ цѣлъ да узнае отъ него, какво го заставя всѣка сутринъ да ходи въ храсталака безъ оръжие и свита и да се излага на най-грозна опасностъ. „А бе, приятелю, казва френецътъ слѣдъ като се знакомили, отъ единъ мѣсець насамъ те наблюдавамъ всѣка сутринъ, безъ оръжие, безъ свита да отивашъ въ гората, тамъ, дѣто живѣятъ тигритѣ, да се излагашъ на една голѣма опасностъ, всѣка минута да бѣдешъ разкъсанъ отъ тѣхъ; за Бога, защо правишъ туй?“ — „За да дисциплинирамъ себе си, за да командувамъ нервитѣ си, за да държа главата си хладнокрѣвна, за да не се инервирамъ, за да мога да бѣда господаръ на себе си, въ лицето на най-голѣмата опасностъ да не разсѣждавамъ по импулса на своето чувство и на своитѣ страсти, по по диктовката на своя здравъ разумъ. Всички онѣзи хора, които сж направили нѣщо, тѣ сж били господари на себе си. Тайната на успѣха на всѣки човѣкъ е да владѣе себе си.“ Е, г-да, ние знаемъ ли да владѣемъ себе си? И той му е казалъ това: „Е, сега разбирамъ защо вие, една шепа хора въ този малъкъ островъ, сте създали една империя, върху която слънцето никогашъ не захожда.“ Тази дисциплина, това владѣние на нервитѣ, това господство на здравия разумъ може да се добие само отъ възпитанието.

И сега, когато ние залавяме да градимъ нашата нова национална учебна политика, мисля, че трѣбва вече да се обърне онуй сериозно внимание на онѣзи морални качества на характера, които правятъ отъ човѣка великанъ. Не сж великанитѣ тѣлесни, които днесъ управляватъ Азия, но сж пигментѣ — онѣзи малки жѣлти, но дисциплинирани маймуни, които съ своя патриотизмъ, съ своята рѣшителна воля, съ своя характеръ днесъ измѣняватъ картата на Азия. И когато ние дадемъ туй значение на възпитанието, когато ние се стараемъ да създадемъ отъ нашата учаща младежъ не туй, което онзи денъ ние видѣхме да е, но онази младежъ, която трѣбва да бѣде гордостта на българския народъ, въ която да създадемъ характери, бждете увѣрени, че каквито външни или вътрѣшни опасности да ни заплашватъ, ние ще излѣземъ отъ всѣко едно изпитание по-силни и по-твърди, отколкото сме били прѣди.

Г-да! Единъ законъ за Университета, такъвъ какъвто ние имаме да разгледваме, особено при настоящето вѣяне, което вѣе изъ цѣлата страна, при настоящето течение, което движи цѣлия български народъ, не може да бѣде законъ само на болшинството, той трѣбва да бѣде и законъ на лѣвицата — той трѣбва да бѣде законъ на цѣлия български народъ.

Прѣди три години ние гласувахме набързо, непроучено, единъ законъ и въ този законъ вмъкнахме нѣкои начала, които, за съжаление на всички ни, дадоха печални резултати. Напр., въ него позволихме едноврѣмното слѣждане и на студенти и на студентки. Е, за Бога, ние, като единъ народъ, който е билъ 500 години подъ турското робство, подъ най-тежкото робство — а вие знаете, че робството не развива рицарскитѣ добродѣтели на човѣшката натура, а най-силнитѣ ѣй пороци — като единъ народъ расълъ, живѣлъ съ вѣкове подъ едни господари, които сж гледали на жената, като на една тварь бездушна, само за извѣстни цѣли, можехме ли ние тъй скоро да направимъ такъвъ оборотъ и да позволимъ на нашитѣ студенти и студентки да слѣдватъ едноврѣменно въ Университета? При извѣстни чужди вѣяния, които днесъ се разпространяватъ навсѣкдѣ, даже и въ онази страна, Америка, дѣто сѣмейството е поставено на съвсѣмъ други начала, дѣто американското момче още отъ дѣтинство расте и се развива наедно съ момичето и облагородява своитѣ чувства, когато и тѣ днесъ искатъ да иматъ отдѣлни висши учебни заведения за студенткитѣ, можеше ли и трѣбваше ли и студенти и студентки да се оставятъ постоянно наедно безъ каква и да била контрола и да се учатъ задружно? Намъ ни трѣбваша само двѣ години, за да видимъ, че резултатътъ не е добъръ. Всѣки грѣши, по онѣзи хора прогресиратъ, които признаватъ грѣшкитѣ си и се стараятъ да ги използватъ. Това бѣше криво начало, прибързано. Тукъ има „Българска сбирка“, въ която срѣщамъ слѣдующитѣ мисли на г-жа Лидия

Шишманова: „Рано или късно женитѣ ще влѣзатъ или ще се промѣкнатъ въ нашето Висше училище, както въ толкова други страни“. Понататѣкъ тя казва: „ако се мисли, че мѣстото на жената не е да седи на сѣщия чинъ съ студентѣ, защо се даватъ държавни стипендии на дѣвци да слѣдватъ въ чужди университети?“. Послѣ: „мислятъ, прѣдполагатъ, че българката не е толкова зрѣла да седи на сѣщата скамейка съ нашитѣ студенти, че тия послѣднитѣ не сж достатъчно възпитани да понасятъ присѣдствието на жената безъ опасностъ за обществената мораль.“ И, най-послѣ, когато тази агитаторка на еманципацията на българката прокара своето желание, какво ние добихме въ резултатъ? Азъ се радвамъ, че слѣдъ поуката на близкото горчиво минало, ние прѣмахваме това. Желателно е, обаче, чакъ по-скоро да създадемъ висше учебно училище и за вситѣ студентки.

Нека ние дойдемъ до най-главния, най-цѣнния принципъ на всѣки университетъ — този на неговата автономия. Навсѣкдѣ въ свѣта, и въ Англия, и въ Америка, и въ Япония, най-необходимото условие, за да може единъ университетъ да стои на висотата на положението си, то е да бѣде напълно автономенъ. Този принципъ, възприетъ и отъ англичани, американци, германци, японци, трѣбва да бѣде възприетъ и отъ насъ. Ако автономията на Университета не ни даде досега добри резултати, ако академическиятъ съвѣтъ, по една или друга причина, наистина настани роднини или не знаемъ какви си за професори въ Университета, това не може да бѣде грѣшка на самия институтъ, на самото начало; грѣшката може би да е и въ самия академически съвѣтъ, но не по-малко грѣшката е и въ самото министерство, което е утвърдявало тѣзи рѣшения на академическия съвѣтъ.

Министъръ К. Панайодовъ и Г. Чолаковъ: Не се утвърждаваха досега.

Т. Шипковъ: Нека, прочее, направимъ тъй, че като запазимъ автономията на Университета и повѣримъ всичкото управление на академическия съвѣтъ, да уредимъ единъ видъ контролъ, щото всѣко негово рѣшение да се утвърждава отъ единъ специаленъ съвѣтъ подъ прѣдсѣдателството на министра. И щомъ като възприемемъ това начало, като оставимъ назначението на професоритѣ на самия академически съвѣтъ, а искаме само утвържението имъ отъ специаленъ съвѣтъ, сигурно този принципъ ще бѣде възприетъ и отъ слѣдующитѣ правителства. Знаете, че у насъ нѣма нищо трайно, само който не се качва, той не пада, ако вие днесъ сте дѣсница, утрѣ ще бждете лѣвица, но не е желателно по единъ такъвъ органически законъ днесъ да приемемъ туй, което утрѣ като дойдатъ други веднага да го измѣнятъ. Нека върху този въпросъ се помисли малко нѣщо по-

обстоятелствено, нека се дебатира въ комисията и да дойдемъ най-сетѣ съ твърдото рѣшение на отетъчивостъ и да направимъ туй, което е необходимо за насъ всички. Недѣйте очаква, г-да, отъ единъ професоръ да бѣде човѣкъ на науката при този законопроектъ. Ние, прѣди всичко, трѣбва да правимъ отъ Университета огнище на науката, фаръ на чистата наука, и за да може да направимъ това, единъ професоръ трѣбва да гледа на своята катедра, като на своя животъ, като на свое дѣте, като на свое „все и вся“, за да може всецѣло да се прѣдаде на нея. Какъ може да работи по своя прѣдметъ, какъ може да се посвети всецѣло на своята работа, ако знае, че по единъ или други начинъ утрѣ или други день министърътъ ще го уволни? Имамъ честта да се познавамъ съ много отъ нашитѣ професори — съ всички не се познавамъ и може да има нѣкои отъ тѣхъ, които не стоятъ на висотата на положението си — по тѣзи отъ тѣхъ, съ които съмъ ималъ честта да се срѣщна и говоря, сж ми направили най-хубаво впечатление и ми се виждатъ чудесни хора на науката — много по-неопетнени, много по-неувлѣчени въ нашитѣ партизански страсти, отколкото кой и да е отъ насъ, които разискватъ всички въпроси много по-обективно, отколкото ние ги разискваме. Когато тѣ сж такъва и когато нашитѣ министри всички обикновено сж партизани и гледатъ на нѣщата субективно или съ очилата на своята партия, нека, за Бога, приемемъ началото, да запазимъ, по възможность, абсолютната автономия на Университета. Това го иска цѣлиятъ народъ, и особно, защото това е желанието на най-патриота Евлогий Георгиевъ.

Г. Караколевъ: Ние го не щемъ.

Т. Шипковъ: Когато между нашитѣ умрѣли българи се е намѣрилъ единъ такъвъ великъ благодѣтель, единъ такъвъ патриотъ, който прѣвъцѣлия си животъ е работилъ за благо, за прѣуспѣването, за величieto и за славата на българския народъ и е оставилъ единъ колосаленъ фондъ за основаването на български автономенъ университетъ, капиталъ, който възлиза близо на 10 милиона...

Министъръ Д-ръ Н. Геннадиевъ: Тѣ сж 25 милиона, ама една частъ липсва.

Т. Шипковъ: Ще трѣбва да се докаже; ако сж толкова, толкова по-хубаво. Ние намѣсто да отиваме да измѣняваме нашия първи университетъ, вече титулиранъ: „Университетъ на почетнитѣ Софийски граждани и родолюбци Евлогий и Христо Георгиеви отъ гр. Карлово“, съ което ние, ако го направимъ, ще убиемъ всѣко настрѣние къмъ благотворителность, нека именно по силата на това завѣщание, за паметта на тѣзи голѣми, велики български родолюбци, български пожертвователи, направимъ това, което тѣ искатъ въ своето завѣщание.

Министъръ Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нѣма съмнѣние.

Т. Шипковъ: Всичкитѣ университети въ Америка не сж дѣло на правителството; тѣ сж дѣло на волни пожертвователи, създадени сж и се поддържатъ отъ американскитѣ богаташи.

Министъръ Д-ръ Н. Геннадиевъ: Нито единъ нѣма на правителството.

Т. Шипковъ: Туй говоря и азъ. Вие знаете, че Рокфелеръ създаде прѣди нѣколко години Чикагския университетъ, като даде 100 милиона лева, а сега ги увеличи на 200 милиона лева. Така всичкитѣ университети въ Америка сж плодъ на пожертвователностьта. Вие знаете колко малка е пожертвователностьта у насъ. Гърция даже флотата си дължи на частни пожертвувания. Прочее, ние ще убиемъ всѣко желание на пожертвувателность, всѣко желание да правимъ подарѣци на учебнитѣ си заведения, а особно на висшитѣ си заведения, ако прѣстане нашиятъ университетъ да бѣде юридическа личность. Щомъ като то стане едно абсолютно държавно учрѣждение — тѣй, както новиятъ законъ го прави — никой не ще може да завѣщае вече суми на Българския университетъ. Така гледано само на работата, азъ моля и желая и червената маса, и дѣсницата, и лѣвицата — всички единодушно да рѣшимъ въ комисията, да запазимъ абсолютната автономия на Университета. Едно правителство въ България, г-да, е всѣкогашъ всесилно и ако нѣкой отъ професоритѣ се провини, ако нѣкогашъ нѣкой отъ професоритѣ се отклони отъ своята чиста наука, бѣдете увѣрени, че правителството всѣкогашъ може да го уволни, въпрѣки факта, че сществува абсолютната автономия. Азъ не се боя, обаче, за това отъ нашитѣ професори. Малкото нѣщо, което тѣ сж показали, е повече въ тѣхенъ активъ, отколкото въ тѣхенъ пасивъ. Ние трѣбва да вземемъ въ внимание особенитѣ врѣмена, въ които живѣемъ. Прѣди 2 години студентитѣ възстанаха противъ професоритѣ си, по случай вътрѣшния редъ на Университета; студентитѣ се тайно насърчаваха отъ този, който най-много трѣбваше да ги учи на дисциплина. Така погледнато на работата, азъ искамъ да се запази пълната автономия на Университета въ нашия законъ.

По отношение на началото, да-ли и занаятрѣдъ студентитѣ и студенткитѣ трѣбва да слѣдватъ наедно, азъ съмъ абсолютно противъ това. Но въ желанието нашата жена, нашата майка да се постави на висотата на положението си, никога ние не трѣбва да сме противъ нейното висше образование. Нека и зарадъ нея храмътъ на науката всѣкогашъ да бѣде отворенъ и да се стремимъ, щото въ близкото бъдѣще да създадемъ и едно висше дѣвическо учебно заведение таквостъ, каквото има и другадъ и каквото нуждитѣ на страната изискватъ.

Г. Чолаковъ: Стопанско училище.

Т. Шипковъ: По отношение на третия въпросъ, който занимава всички ни, да-ли нашитѣ студенти трѣбва да се дѣлятъ на партизански групи и да образуватъ свои партийни клубове, да ви кажа правото, азъ съмъ абсолютно противъ това. Докато тѣ сж въ храма на науката, нека струваме всичко да имъ отнемемъ отъ очитѣ партийнитѣ очила: помогнемъ ли да станатъ тѣ партизани, ние само имъ тургаме очилата на партиитѣ, а направите ли това, тѣ прѣставатъ да сѣдятъ за всичко обективно, тѣ ставатъ вече субективни индивидуи. А това е вѣрно за оиѣзи, които сж истински поклонници на науката. Мигаръ случката въ началото на този мѣсець не се довѣкдѣ поощри и подбуди отъ тѣзи партизански страсти, които бѣха се изострили до разтегнатостъ помежду самитѣ студенти? Щомъ като е така, слѣдователно, и този принципъ, който се прокарва въ новия законъ за Университета, е добъръ и азъ го поддържамъ. Така гледано на работата, отъ всичко, що казахъ сега — не искамъ повече да ви отегчавамъ — но апелирамъ къмъ всички насъ да погледнемъ на учебното дѣло не така прѣзъ прѣсти, както сме гледали досега, а да погледнемъ на него така, както цѣлиятъ български народъ, въ своята си цѣлокупностъ, иска да се погледне, и да поставимъ не само нашия Университетъ на онази почва, на която той трѣбва да стои, но да поставимъ на тази почва прѣдметно нашитѣ основни училища и, сетнѣ, нашитѣ гимназии. Недѣйте очаква много отъ Университета, ако повечето отъ студентитѣ, които влизатъ въ него, отиватъ тамъ съ дълги коси, съ червени ризи и безъ връзки. Ако вземемъ да проникнемъ и проучимъ събитieto на 3 януарий, азъ съмъ увѣренъ, че ние ще видимъ, че главнитѣ двигатели на туй сж новопостѣпившитѣ, а възможно е, и слушателитѣ. Недѣйте очаква, прочесъ, добри резултати отъ нашия университетъ, ако вие нѣмате добри срѣдни училища, които да приготвяватъ и добри поклонници на науката.

По отношение на слушателитѣ. Азъ не съмъ за бързото увеличаване и уголѣмяване на нашитѣ студенти; защото не трѣбва да бързаме да натрапваме истинската наука на хората: тя е силна само тогава, когато се асимилира, когато горещо се усвоява. Да пълнишъ нѣкого съ наука, когато той не е приготвенъ, то е да го изпорчвашъ. Прѣди единъ мѣсець, на 18 декемврий, когато тукъ, въ това Събрание, се разискваше онова малко законче за Университета, което измѣняваше основнитѣ начала на закона за Университета и даваше право на всички свършавши нашитѣ специални училища да влѣзатъ въ Университета, азъ бѣхъ единствениятъ, който взехъ думата, за да се обяви противъ това измѣнение на закона, изхождайки отъ идеята, че е грѣшка да бързаме да увеличаваме наплива на студентитѣ въ нашия университетъ. Ние и тѣй имаме 1.300, 1.400 студенти и ако

догодина тѣ станатъ 3-4 хиляди и ако, не дай Боже, всички сж социалисти, ами че тѣ ще обѣрпнатъ цѣла България съ главата надолу и ще измѣнятъ цѣлия държавенъ строй. И когато азъ казахъ моитѣ възгледи въ най-отбранъ езикъ и тѣй, както азъ разбирамъ, тогавашниятъ Министъръ на народното просвѣщение се нахвърли върху мене съ една грубостъ, която азъ не заслужавахъ. Когато при прокарване на органическия законъ за Университета, единъ отъ народнитѣ прѣдставители — не помня добръ да-ли не бѣше г. Жечо Бакаловъ — бѣше повдигналъ въпросъ да се приематъ за редовни студенти и свършившитѣ търговското училище, г. министърътъ тогава заяви: „Не, това не може да стане; има вече заявления отъ Министерството на финанситѣ въ такъвъ смисълъ, но това азъ не мога да направя; това трѣбва да го рѣши академическиятъ съвѣтъ и само тогава ние можемъ да възприемемъ тази идея; но азъ съмъ противъ тази идея“. И той, слѣдъ като е говорилъ това въ Събранието, на 18 декемврий дойде да иска тъкмо туй, което казваше, че ще го възприеме само тогава, ако го рѣши академическиятъ съвѣтъ. Повторно казвамъ, че азъ прага тази бѣлѣжка само затова, защото той ми каза, че азъ съмъ замръзналъ въ епохата на нашето идеално вѣрме. Днесъ, благодарение на неговото отсъствие, правителството иде съ новъ законопроектъ и мене ми е много драго като виждамъ възприетъ мой възгледъ — да се не позволява да влизатъ въ Университета, като редовни студенти, свършившитѣ нашитѣ специални училища. Ние искаме да специализираме по възможностъ нашето образование. Задачата на Министерството на търговията и земледѣлието е да създаде образцови търговци и земледѣлци; всичко да струва да насърчава тѣзи, които сж рѣшили да се посветятъ на земледѣлска и търговска кариера, да се не отклоняватъ отъ нея, но да станатъ земледѣлци, търговци, а не да отиватъ да чукатъ на вратата на министерството и да искатъ служба. Назначението на нашата семенария трѣбва да бѣде — оиѣзи, които слѣдватъ тамъ и които сж възприели, по едни или по други причини, това звание, да се насърчаватъ да си останатъ въ това звание. Повече отъ другаждъ ние имаме нужда отъ образовано и добръ възпитано духовенство. Тогава, когато нашиятъ Богъ се поваля въ калѣта, когато нашата църква се осирѣва, когато се окарикатурватъ нашитѣ народни обичаи и нрави — всички тѣзи народни светини, които сж запазили нашия народъ и които единствено ще ни охранятъ и запазятъ въ бѣдѣще, ние трѣбва да сторимъ всичко, да съживимъ и засилимъ всичкитѣ наши народни институти, да направимъ отъ нашето духовенство една мощна сила, която да дава морална подкрѣпка на всичкитѣ ни народни аспирации. Сега, когато този принципъ, що прѣпорѣчвахъ на 18 декемврий, се възприема и отъ червената маса и отъ болшинството, азъ се считамъ напълно удовлетворенъ. Ние имаме

да градимъ българска народна култура; ние имаме да обединяваме една широка татковина; ние имаме да охраняваме нашата свобода и да я прѣдадемъ непожнната на цѣлокупния български народъ. За да можемъ да сторимъ това, намъ сж потрѣбни положителни начала, положителни принципи, намъ сж потрѣбни принципитѣ на английското възпитание. Дайте ни туй възпитание, което е създадо въ Англия онѣзи характери, които сж създали една велика империя. Направимъ ли това, поставимъ ли българското учебно дѣло на тази национална почва, българскиятъ народъ нѣма вече да стои отдѣленъ отъ учителитѣ си, но той ще бѣде сплотенъ съ тѣхъ и учителитѣ ще бѣдатъ сплотени съ него и всичкитѣ учители и професори ще бѣдатъ плътъ и кръвъ отъ него; България ще върви въ пѣти на националното развитие и ще реализира своето велико прѣдначение въ Балканския полуостровъ.

Прѣдсѣдателтъ: Г-нъ Вѣлко Нейчовъ има думата.

В. Нейчовъ: (Отъ трибуната) Г-да! Нека ви не задава страхъ видѣтъ на тоя купъ книги, който, може би, събужда у васъ подозрѣние, че ще много-глаголювамъ отъ тая свещена трибуна. Книгитѣ, чуждестранни и наши, трѣбва да сж за насъ въ разискванията на важнитѣ въпроси, които се явяватъ въ тая ограда, нашето единствено срѣдство, за да подкрѣпиме възгледитѣ и мнѣніята си тамъ, дѣто има нужда отъ такива подкрѣпления, вмѣсто да се подкрѣпиме съ юмруци и шамари. Инцидентътъ ми дойде на устата и не можахъ да се утрая да го не спомена. (Смѣхъ)

Ю. Йоновъ: Така и азъ — дойде ми до тукъ, и магнахъ, та го ударихъ.

В. Нейчовъ: Г-да! Ако е имало въпросъ отъ една тъй деликатна важностъ, въ който има мѣсто да внасяме всичката нужна сума отъ държавнически умъ и отъ държавническа мъдростъ, то е — знаемъ го всички — въпросътъ за народното образование, за народното просвѣщение. За да не съмъ голословенъ върху тая точка, азъ нѣма да взема въ съображение борбата върху народното образование, която се води въ Лондонъ, въ столицата на тая всеилна и универсална империя. Камарата на общинитѣ гласува единъ законъ, съ който изхвърля законъ божи; камарата на лордоветѣ го връща пакъ; камарата на общинитѣ пакъ го приема, но камарата на лордоветѣ не го приема, защото не иска едно общество безъ религия, и наистина едно общество безъ религия то е една къща безъ огънь, то е едно тѣсто безъ квасъ. Това не може да бѣде. И право е казалъ единъ арабски ученъ човѣкъ — да го кажа на български, а не на арабски, или турски — че когато една държава не се кланя на портата на кеабето, не опира грѣбъ на кеабето, тогава никой не ще отиде

да запали свѣщъ на кеабето, ама тежко на тая държава. Като казвамъ кеабе, разбирамъ храмъ. Ние, прѣдставителитѣ на българския народъ въ тая ограда, много пѣти сме имали случай да разискваме тоя важенъ въпросъ за народното образование; по случвало се е, че се вършимъ тая работа, както и други толкова важни, съ голѣма бързина, тогава, когато такива въпроси искатъ двойни условия: отъ една страна да висятъ повече врѣме на дневенъ редъ, за да могатъ тия умове, които се мислятъ кадъръ и сж въ състояние откъмъ сумата на свѣтлинитѣ, които тѣ иматъ претенции да притежаватъ и откъмъ сумата на уроцитѣ отъ опититѣ, които иматъ, да се приготвятъ въ всѣко отношение, за да не бѣдатъ голословни, а доказателствени и да не разискватъ съ надъхвани отъ тѣсно партизанство умове, както ние го вършимъ много пѣти въ тая ограда, но да разискватъ нѣщата отъ точка зрѣние на висшия интересъ на българския народъ, на българското отечество, и не само това, но и отъ точка зрѣние на науката, която е за народитѣ и държавитѣ най-могѣщото оръдие, за да могатъ да разпространяватъ не само въ пѣдрото си примѣри на добродѣтелята, но и да разпространяватъ свѣтлината на своя собственъ гений по всичкитѣ крайща на земното кълбо, да прѣвзиматъ умъ, както за полза на сами себе си, на своето отечество, така и за полза на цѣлото човѣчество.

Най-напрѣдъ искамъ да отхвърля единъ упрекъ, който ми се отправи отъ почтения нашъ колега, Балчишкия народенъ прѣдставителъ г. Пасаровъ, който твърди краснорѣчиво и приятно ни забавлява съ своята краснорѣчива дума и разви прѣдмета по начинъ доста сгоденъ, да го харесаме всички, ако не въ всички отношения, поне въ по-голѣмата му частъ. Азъ отхвърлямъ неговия упрекъ. Азъ бихъ желалъ да не говоря за този нещастенъ 3 януарий, но налага ми се, защото той е непосредствената причина за насъ да разискваме сега тоя законопроектъ.

Азъ не съмъ хвърлялъ, както твърди г. Пасаровъ, вината върху младежта, върху студентитѣ, върху ученицитѣ, нито даже върху училищата. Азъ не мога да приема съ моя слабъ умъ, че грѣшкитѣ, лошитѣ примѣри, които се добиватъ на огнището, могатъ да бѣдатъ изправени на училището. Училищата, по-малко горнитѣ или по-горнитѣ, могатъ само да измайсторосватъ — да кажа турската дума — умоветѣ, които се вдъхновяватъ тамъ отъ нѣкакви правила на благоприличие и на човѣщина, могатъ само да ги измайсторосватъ по начинъ да сж по-малко чести въ изригването на всичко това, което може да бѣде неприлично въ човѣшкото общество, но не могатъ да изкоренятъ порока, всаденъ въ огнището. *Helas*, уви! Зеръ не сме наскърбени зрители на това нещастно зрѣлище, дѣто именно въ огнището у насъ, не само въ градоветѣ, но и въ селата, въ всѣка колиба, при всѣка мъжнотия за огнището да е весело, да свѣтлѣе,

да разсвѣтлява очитѣ и ума, ние намираме махна на правителството и на Държавния глава. Самитѣ дѣца още отъ малки, още на колѣнитѣ на майка си, щомъ хванатъ да разбиратъ, тѣ слушатъ майка си, въ теготата на поминувка какви натягвания прави тя за правителството и управниците. Немѣ това го слушаме само тукъ, слушаме го навсѣкѣдѣ; слушаме го сега въ училището, отъ катедрата, при най-добрия урокъ, отъ устата на единъ краснорѣчивъ прѣподавателъ; връщаме се дома си, на огнището, и тамъ ще чуемъ стенания отъ теготата на поминувката — майкитѣ проклятиятъ всичко онова, отъ което мислятъ, че иде тая тегота. Така щото, язвата, отъ която изтича това настроение у нашата младежъ, да се отдава много пѣти на осѣдителни манифестации, иде отъ това нещастно състояние у насъ, дѣто, кой знае, не сме дали още възможностъ на огнищата, на сѣмействата да се мислятъ сами себе си отговорни въ мѣрката, въ която се изисква тѣхната дѣятелност, тѣхната прѣдусмислителност, тѣхната собствена воля, упражнена добръ въ посока на доброто, за да намѣрятъ сами на себе си вината на всички неизпълнени длѣжности, както да иматъ утѣшени за всички отъ тѣхъ изпѣлнени длѣжности. Съ това малко съображение искамъ да събудя вниманието на всички тия тукъ почтени глави, на тия високи столове, които, впрочемъ, знаятъ нѣщата така, че трѣбва да се грижимъ нѣкакъ си да дадемъ на България едно управление, която повече да се загрижава за благопастията на скромното работнишко население; защото населението на България не се състои отъ банкери и голѣми чифликчи, а се състои отъ скромни работници — малко му сѣ нивитѣ, малкъ му е дюкянътъ, еднакъ успѣватъ да изкаратъ сухи хлѣбъ катадневенъ и то много пѣти въ недостатъчно количество. Така щото, едно хубаво, добро, човѣчно управление на страната е достатъчно, то може да бѣде най-силното крѣпило за едно добро възпитание и за едно добро образование.

Азъ наеднажъ искамъ да разтовари духа си отъ едно гайле, отъ единъ товаръ, който ми тегне отъ рѣчта на г. Пасарова, именно за изключването на женския — казватъ го у насъ полъ — и ние ще го кажемъ полъ, отъ сръдството за него да черпи по-висока наука, въ по-високи учебни заведения, именно въ Университета. Зеръ г. Пасаровъ иска нашитѣ българки да се ограничатъ въ кухнята, на огнището, съ гайлетата, които сѣ поизключително женски? Уви, азъ не мога да кадиша на единъ такъвъ начинъ на мислене, защото го смѣтамъ малко сериозенъ. Прѣзъ петвѣковното робство, подъ игото на чужденеца-владѣтелъ на тая хубава земя, тогавашнитѣ български майки сѣ били вѣрни, добри, образцови съпруги, образцови майки; тѣ сѣ били образцови пестовници, образцови уредители въ всѣко отношение на мѣнажа, на огнището; защото за мъжа нѣмаше възможностъ да отвори очитѣ си да погледне по-

нашироко прѣзъ планинитѣ, прѣзъ моретата, прѣзъ океанитѣ да търси нѣкакъ си по-широкъ просторъ на дѣятелностъ, да търси не само насѣщния хлѣбъ, но да търси нѣщо повече, да търси богатства и възможностъ да ги намѣри, както имаше хубавия случай и сега да дебатираме единъ отъ примѣритѣ на единъ такъвъ българинъ, покойниятъ Евлогий Георгиевъ и братъ му Христо, които не сѣ мислили само за насѣщнитѣ нужди на огнището въ България, а сѣ отишли въ чужди земи. Когато другитѣ българи сѣ се занимавали съ вулгарни удоволствия, тѣ сѣ се трудили и грижили да натрупатъ имане и чрѣзъ единъ благочестивъ приносъ прѣдъ олтаря на отечеството да оставятъ единъ хубавъ споменъ навѣки, за поколѣнията.

Г-да! България е страна, поставена въ най-хубавитѣ условия на свобода и развитие въ всѣко отношение, въ всичкитѣ посоки за всичкитѣ прогреси. И ако ние, мъжетѣ, ламтимъ, като орелъ, да се хвърлимъ въ всичкитѣ висини, въ всичкитѣ посоки да се отличимъ, да ни сочатъ хората съ прѣстъ, защо да забранимъ ние сѣщото това улеснение на женския полъ, на половината на човѣчеството отъ нашия народъ? Ами зеръ може човѣкътъ, мъжътъ, да се развива въ условия на съвършенство, когато именно оная частъ отъ човѣчеството, върху гърдитѣ, на колѣнитѣ на която той може да почерпи най-добритѣ, най-свѣситѣ начала за такова развитие, ние ще я оставимъ въ едно състояние на невѣжество, относително до по-високото образование на мъжа? Казвамъ, че образованието за женския полъ е потрѣбно и въ страна като нашата, дѣто областта, просторътъ за употрѣблението на нашия езикъ е относително тѣсничкъ и не можемъ да снабдимъ хлѣбъ на всичкитѣ тѣзи отъ женския полъ, които, като иматъ извѣстна степенъ образование, иматъ претенцията да занимаватъ и тѣ нѣкакви служби въ обществото — служби, които да се плащатъ по-лесно, отколкото службата да се работи съ рѣцѣтѣ и съ очитѣ, за да се добие насѣщния хлѣбъ ката день, защото, наистина, у насъ всичко, което добие, узнае азбукето, е поламтѣло къмъ службата. Ами, г-да, зеръ невѣжеството не прѣдставлява удобства по-голѣми, отколкото ги прѣдставлява образованието? Французкиятъ министъръ за народното просвѣщение, когато оная година, мисля въ 1894 г., даваше отчетъ въ камарата на депутатитѣ за състоянието на женското образование, зеръ не въздѣхна отъ официалната трибуна — една министерска държавническа въздишка — като каза, че за едно вакантно мѣсто на учителка прѣдставляватъ се, прѣдлагатъ се 16 кандидатки и че непрѣмѣнно едната, то се знае, ще получи службата, а 15-ти ще останатъ безъ служба, и той даде да се разбере, че тоя грациозенъ свѣтъ е абсолютно изгубенъ за обществото и за огнището. Но при все това, при всичко това неудобство, изгубеното отъ официалната трибуна, въ парламента на Франция, то не даде поводъ, нито претекстъ даже на

държавниците на Франция да помислят за стъпнението на женското образование. Друго, благодарение на численото могъщество на нашия, българския народъ; благодарение на могъществото на неговия национален гений да се развива и да обладава въ всѣко отношение, въ всичките посоки на човѣчески трудъ; благодарение още и толкова на положението, което занимаваме на Балканите — ние имаме претенцията и справедливо тежеемъ, ламтимъ не за славата, но за благодаренията на населението на Балканския полуостровъ да му дадемъ миръ, единъ траенъ миръ прѣзъ повече или по-малко далечно врѣме, но да го дадемъ. Поне такива сж скромните съображения на моя слабъ умъ въ това отношение. Истина е, казалъ италианскиятъ философъ Ломброзо, че жената въ всѣко отношение — умствено, говоря — е по-долва отъ мъжа, че нейната интелектуалностъ е всѣкога била по-слаба и толкова слаба, казва, че жената не е била кадърна нито да измисли начина на дрехната гиздавостъ, ами това трѣбва сѣ мъжътъ да го хареса, та и тя да знае да го направи. (Общъ смѣхъ) И още повече казано, и двестъ monsieur Felix въ Парижъ пише гиздавитѣ дрехи на всички царици, на всички банкерки и княгини — мъжъ ги прави. Ломброзо е казалъ още и друго, впрочемъ знаете го, чели сте го, че жената не може да притежава, че за нея билъ затворенъ храмътъ на науката, та е останала по-долу отъ мъжа въ интелектуално отношение; казва, че ако наистина за жената сж били затворени вратата на науката по отношение на ония клонове отъ науката, които сж назначени да разработватъ материалната частъ на свѣта, за да обогатяватъ и хранятъ огнищата, за жената изключително е оставена най-хубавата частъ отъ науката — музиката. Е, нема, казва още, жената е измислила нѣщо за музиката? Накъ мъжетѣ сж измислили всичките тѣзи ниеси, които възхищаватъ дилетантите на музиката. Всичко това е изобрѣтение на мъжките умове; жените само иматъ изкуството да го приложатъ добръ, та да се вдражи. (Смѣхъ)

Г-да! Азъ, слѣдователно, сключвамъ слабата си дума върху тѣя точка за образованието на жените, като оставямъ въ пълното увѣрение, че на всички ни тукъ е сжщото увѣрение и че не щемъ да лишимъ жените отъ възможността да посѣщаватъ Университета.

Каза се една забѣлѣжка — впрочемъ прѣдизвикана — че учението прѣдставлява неудобствата на харчове, на парични жертви, та защо да учатъ нѣщо повече, когато тѣ не ще могатъ да го приложатъ. Ами че какво е учението? — и то е за ония, които могатъ да похарчатъ. Ами ще се лишаватъ отъ нѣкои удоволствия въ живота, та да могатъ да изкаратъ, та изтърпятъ нужния периодъ на учение. Ония, които могатъ да го вършатъ, нека го направятъ. Ако въ господарствата съсѣдни на насъ, българите, жените сж турени въ контактъ повече съ чуждия външенъ свѣтъ, та

повече иматъ възможностъ всѣко-лче да се усъвършенствуватъ интелектуално, ако не морално, ние не трѣбва да оставимъ българката въ по-долно състояние спрѣмо жените отъ съсѣдните княжества. Каза се — г. Пасаровъ, мисля, пакъ забѣлѣжи — че жените не трѣбва да знаятъ социализма, че тѣ щѣли да почерпятъ принципите на социализма, зехира, по-добръ, на социализма, на столовете на Университета. Азъ не искамъ даже да опровергна това твърдение, което здравиятъ разумъ не може да приеме. Социализмътъ у насъ се забѣлѣзва, че се добива още на столовете на основните училища и той нататѣкъ върви, та се развива, като нѣма какво да го гнете, та да се свива. Ние пъкъ отъ точка зрение на ламтежа да станемъ господари на Балкана, имаме нужда нашите българки, които искатъ да изучаватъ всичко това, което се прѣподава въ нашите по-горни учебни заведения, като изучатъ всичко това съ тънкотата на своя женски умъ и като го приложатъ, способни както сж, съ хитрината, която е свойствена на жената, нека завладѣятъ Балкана морално и интелектуално, както русокосите и серафимоките англичанки завладѣха Индия. (Смѣхъ) Раджаките, богатшите въ Индия сж роби, есири на англичаните. Нека го направимъ и ние. Защо не? Ами зеръ ние мъжетѣ, които имаме претенцията да се развиваме умствено, зеръ може нѣкой човѣкъ, който е съ по-високо притежавано образование, да търпи при себе си една жена, която само съ гърне въ рѣцѣте си да му се хвали, че му е варила сладъкъ фасулъ? Такова едно изключване на жените отъ Университета прѣдставлява да бѣде за насъ нужда, за всички ония отъ насъ, които биха искали да иматъ въ къщата си единъ женски умъ по-развитъ, по-способенъ, да се въздига по-нагорѣ, по-близо до серафимите, отѣкато е слѣзълъ, да търсимъ другарки въ чуждите земи, отъ чуждите народи. Такъвъ ще бѣде непосредствениятъ резултатъ отъ изключването на българките да посѣщаватъ Университета. Азъ мисля, че ще бѣдемъ много лоши държавници и много лоши законодатели, ако допуснемъ такова нѣщо.

Сега ида непосредствено на прѣдмета. Менѣ ми глождатъ на ума нѣкои постановления въ смисълъ, че сж постановени съ тенденцията, съ стремлението да стѣснятъ автономията на Университета. Азъ намирамъ въ чл. 2 отъ законопроекта, че „Университетътъ се намира подъ върховния надзоръ на Министра на народното просвѣщение;“ послѣ има въ чл. 3: „Прѣкото управление на Университета е повѣрено на академическия свѣтъ на чело съ ректоръ.“ Азъ мисля, че тоя чл. 2 достатъчно облага Министра на просвѣщението съ една достатъчна властъ, да е господаръ на положението, колкото се касае за условията, при които ще се прѣподаютъ науките въ Университета. Колкото се касае за чл. 3, който постановява, че управлението на Университета ще се намира въ непо-

срѣдствената власт на академическия съвѣтъ, то се накръпява съ друго положение. Именно това е, което азъ искамъ да изтъкна. Има тукъ чл. 18, който постановява, въ втората си алинея, че академическиятъ съвѣтъ ще прѣдставя на Министра на просвѣщението единъ извѣстенъ брой, напр., 10 души господиновци, или госпожи, или госпожици, които сж минали прѣзъ ситото на държавната процедура за способност, да могатъ да занимаватъ професорскитѣ мѣста. Зеръ това е малка гаранция за единъ министъръ на народното просвѣщение, респективно за държавата, да има върховенъ контролъ надъ Университета? Той измежду тия 10 души ще избира. Немъ всичкитѣ тѣзи 10 души ще бѣдатъ лоши човѣци или злѣ надъхрани по отношение на своето отечество, или неговата корона, или неговия държавенъ глава? Министърътъ има широкъ просторъ измежду тѣзи 10 души кандидати да избере единъ на мѣстото, за което се иска. Непосрѣдствено, обаче, слѣдъ тая алинея иде: „Академическиятъ съвѣтъ, съвмѣстно съ надлежния факултетски съвѣтъ, може да прѣпоръча и свой кандидатъ, избранъ измежду“ — казано е тукъ измежду кои. Така, ама по-долу е казано. Така щото, за министра тукъ има една прѣпоръка отъ единъ академически съвѣтъ, който е облѣченъ съ властта да прѣпоръча — значи, прѣко академическиятъ съвѣтъ, той е компетентниятъ инспекторъ на начина на управлението на Университета, на начина на прѣподаването и още на условията на знанията. Тогава каква нужда има отъ по-долното постановление — мисля, ал. 4 — „министърътъ утвърждава прѣпоръката на Университета, но може и да я отклони“? Това „да я отклони“ много ми гложди и азъ, може-би, сигурно можехъ да не взимамъ думата, но то ме накара. Сега, отъ двѣтъ едно: или Министърътъ на народното просвѣщение, делегатътъ на държавата за управлението на народното просвѣщение има въ лицето на академическия съвѣтъ едно оръдие честно, интелигентно, въодушевлено, добръ изпълняюще своята мисия и не ще отиде да злоупотрѣблява съ довѣрието на шефа на народното просвѣщение, или не ще има. Отъ двѣтъ едно. Но министърътъ нѣма причина, безъ да е констатиралъ единъ актъ на безредица отъ страна на академическия съвѣтъ, да отиде да вдига довѣрието си отъ него. Слѣдователно, недостолѣпно иде за едно такова върховно учрѣждение, както академическиятъ съвѣтъ, да отиде единъ шефъ на просвѣщението, безъ да потърси легални срѣдства да го отстрани отъ мѣстото му, да отиде да му изкаже недовѣрие, като не приеме мнѣнието му за кандидата, който иска да заеме единъ постъ. Азъ мисля, г-да, че ние тукъ всички сме въодушевени отъ едно желание, да създадемъ нѣщо по-добро отъ това за народното образование и убѣденъ съмъ, че тая клауза ще я махнемъ. Остава Министърътъ на народното просвѣщение и академическиятъ съвѣтъ на Университета съ взаимно довѣрие помежду си: или министърътъ по прѣ-

поръка отъ академическия съвѣтъ да избира единъ отъ 10 души кандидати когото ще, защото съвѣтътъ е напълно увѣренъ, че министърътъ не ще злоупотрѣби съ довѣрието му, или министърътъ трѣбва да почита съвѣта въ изпълнението на своята служба, като непосредственъ управител на Университета, да назначи онова лице, което ще му бѣде прѣдставено отъ съвѣта. Азъ мисля, г-да, че това си има мѣсто, та да нѣмаме, не ща да кажа причини, но претекстъ, дори да укоряваме сега законодателя, Народното събрание съ правителството на чело и Короната, че сме направили единъ лошъ законъ, че сме накръпили въ какво да е отношение, въ каква да е мѣрка, по-широка или по-тѣсна, автономията на Университета.

Минавамъ на друга точка. (Чете) „Министърътъ на просвѣщението може да поиска съ мотивиранъ докладъ до Негово Царско Височество Княза уволнението на нѣкое лице отъ прѣподавателския персоналъ“. Ето тукъ едно постановление, което пакъ не може да ми хареса и, мисля, не може да хареса на всички. Не трѣбва, г-да, да поставимъ прѣподавателитѣ въ нашитѣ училища, особено прѣподавателитѣ въ най-високото у насъ учебно заведение, въ Университета, въ състоянието на единъ околийски началникъ, на единъ старши или на единъ стражаринъ. Тоя членъ — да видя кой е — той е чл. 36, въ своята втора алинея, и е напечатанъ съ голѣми букви като единъ важенъ членъ. Достолѣпно, умѣстно е, па и необходимо е — ще прибавя — щото веднажъ единъ професоръ назначенъ по пѣти прѣдписанъ отъ закона, да не мисли, да се не бои ката день, че може да бѣде уволненъ, изхвърленъ на улицата, като единъ обикновенъ метачъ, като единъ обикновенъ служителъ и разсилень. Казано е, наистина, има въ члена условие — мотивиранъ докладъ; ние всѣкога, абсолютно всѣкога, можемъ да намѣримъ една мотивировка. Какво прѣчеше, ако се кажеше — и мисля, че почтениятъ авторъ на настоящия законопроектъ ще се съгласи на това, неговото просвѣтено внимание не е било събудено по надлеженъ пътъ въ това отношение — че ще поиска мнѣнието на университетския съвѣтъ, та слѣдъ като вземе това мнѣние, на министра не се отнема правото да уволни; само че отъ министра се иска една мѣрка на прѣдосторожностъ противъ единъ случаенъ произволъ, вслѣдствие на една интрига, вслѣдствие на една по-голѣма или по-малка клевета, вслѣдствие на единъ нещастенъ доносъ, както се върши това у насъ, както впрочемъ всѣкъдѣ на свѣта, да отиде да извърши една неправда на едно лице, което трѣбва да бѣде облѣчено съ довѣрието на своя началникъ, прѣди всичко, и съ довѣрието и почитта на публиката, и сѣмейството, за да може да върши своята служба полезно и благотатно. Така щото, този членъ не мога да харесамъ — подробноститѣ не казвамъ — принципа му абсолютно осждамъ.

Чл. 40: (Чете) „Ректорътъ се назначава отъ Негово Царско Височество Княза по прѣдставление

на Министра на народното просвѣщение измежду трима кандидати редовни професори избрани отъ редовнитѣ“ и пр. Сега, министрътъ ли ще го избере измежду тримата — това е впрочемъ една подробностъ, която не заслужава да се повдига — но азъ разбирамъ, че професорскитѣ персоналъ ще избере тѣзи трима кандидати. Така нали се разбира? Нѣмамъ никаква друга забѣлжка по тоя членъ.

За Министра на народното просвѣщение, въ неговото лице, за държавата, азъ виждамъ, констатирамъ една достатъчна гаранция за доброто управление на Университета и за контрола, чрѣзъ това, че всѣка учебна година ректорътъ състави и прѣдставя въ министерството отчетъ за дѣйността на Университета. И министрътъ, единъ почтенъ министръ, който ламти да прослави своя столъ, единъ отъ най-хубавитѣ министерски столове въ нашето отечество, както навсѣкждѣ, ще се труди, като ще констатира чрѣзъ отчетитѣ случайнитѣ нужди, да поправи това, което има нужда да бѣде поправено. Тия сж бѣлжките, които искахъ да направя.

Сега, г-да, не ще бѣда дългъ, че рискувамъ да уморя вашето благосклонно търпѣние. Има двѣ системи на университетско образование, двѣ системи на университетъ. Има университети съ автономия и университети непосредствено подложени на контрола на държавата, както тука искаме да направимъ. Отъ една точка зрѣние, държавата е въ право да иска да върши непосредственъ контролъ въ учебното дѣло въ всѣко отношение и особено за по-горнитѣ учебни заведения, защото именно въ по-горнитѣ учебни заведения — въ отсъствието на глави натѣпкани съ знания и съ мъдростъ на ученишки у насъ черпена наука, въ нашата собствена срѣдина — ние черпимъ тая наука отъ всички извори на наука по цѣлия свѣтъ; разнитѣ общества си иматъ разни начини на концепция за разнитѣ нѣща, които вълнуватъ човѣшкото общество. И още ние имаме тука единъ членъ — да види кой бѣше — който облича Министра на народното просвѣщение съ власть да повиква и чужденци професори за катедри, когато констатира нужда за това. Така щото, въ една млада държава, като нашата, има пужда да се взематъ всички необходими прѣдпазвания, осторожности, за да се зачува умственото развитие на поколѣнието отъ зехиритѣ, които се черпятъ отъ разни страни. То се знае, черпятъ се не отъ катедри, дѣка високи научни умове прѣподаватъ наука, по се черпятъ по всички кюшета, дѣка царува развала, дѣка царува извратенъ човѣшки умъ. Така щото, тая система на университетта, на висше образование, подъ непосредствения надзоръ на държавата, то се знае чрѣзъ канала — Министерството на народното просвѣщение — е твърдѣ умѣтна. И азъ одобрявамъ тая страна на условие, обаче, положенитѣ отъ закона условия за министра да върши контролъ на Университета сж достатъчни за тази цѣль безъ

стѣсненията, които послѣ се втикатъ по единъ начинъ твърдѣ майсторски, за да стѣснятъ автономията на Университета.

Въ страна, като нашата, дѣто държавата има пужда да прави контролъ, дѣто има управители грижливи да приготвятъ единъ народъ за бѣднини и по-далечни и по-хубави, то се знае, че ще се грижи държавата да върши въ границитѣ на възложената строгостъ своя дългъ на контролъ върху най-високото учебно заведение. И тая система на университети я има въ разни страни въ свѣта — азъ точно не мога да опрѣдѣля дѣка — но, въ Франция я има. Въ послѣдно врѣме, обаче, и на университетитѣ непосредствено подъ контрола на държавата, въ извѣстни страни се разшириха правата имъ въ условия на извѣстна автономия. Има, напр., въ Франция това що се казва държавенъ университетъ, има и единъ университетъ до него, който се казва Collège de France, едно високо учебно заведение. Да изчерпя точката относително до държавния университетъ, ще забѣлжа, че ако имаме абсолютно въ убѣждението си, че на чело на народното просвѣщение всѣкога ще стои единъ отличенъ българинъ, който да е далъ доказателство абсолютно на всѣкаква честностъ, на всѣкакви добродѣтели, било граждански, било държавнически, ние могли бихме съ всѣко довѣрие да поставимъ абсолютно подъ непосредствена зависимостъ на държавата нашия младъ университетъ. Но, г-да, сериознитѣ законодатели трѣбва да взиматъ прѣдъ очи, когато законополагатъ, че се случва и противното, както имаме жалостъта да констатираме тукъ, както го казахме снощи, а чухме го и отъ държавната трибуна, че отъ 2—3 години сме имале на чело на народното просвѣщение единъ човѣкъ, не ща да кажа неспособенъ, но може би съ аджамийски умъ — азъ не мога да му прикача по друга титла. Нека за щастieto, за бѣдѣщето величие, за благоденствието на България да не мислимъ, че ще дойде такъвъ день; но когато законополагаме, трѣбва да взимаме прѣдъ очи това, което може да се случи на главата на единъ народъ въ течението не на годинитѣ, ами на вѣкове. Трѣбва да прѣдвиждаме всичко, ако имаме претенцията да сме държавници и сериозни законодатели. Зеръ не може единъ день на чело на България да дойде единъ Неронъ, който ще извади изъ яхъра си най-гърчавата кобила да я постави министръ на народното просвѣщение; зеръ нашиятъ университетъ трѣбва да приготвя роби за такова едно лошо управление. Азъ моля моята послѣдна забѣлжка да се не тълкува въ смисълъ на нѣкакъвъ душманлъкъ противъ едного, или противъ друго. Такъвъ духъ никога не е вълнувалъ моя умъ и сега така сжщо не ме въодушевява отъ тая висока трибуна.

Казахъ за Collège de France. То е едно високо учебно заведение, учрѣдено въ 1530 г. отъ праотеца по майка на нашия изриденъ Князь, Негово Царско Височество Фердинандъ. Този университетъ е учрѣденъ съ една карта, по която и до днесъ се управ-

лява съ особени закони и ни единъ царъ, ни едно правителство досега не е посмѣяло да посегне на това учрѣждение отъ високъ интересъ не само за Франция, но за общата наука въ свѣта. Азъ, ако и съ рискъ за мене да бъда досадливъ, бихъ прочелъ нѣкои пасажи отъ енциклопедията, което ще докаже на всички васъ, че това учрѣждение е сполучило да тури Франция на чело на цивилизацията. Ако е позволено, нѣма да съмъ дълъгъ, ще прочета малко. Казва се тукъ, че Collège de France — то е единъ университетъ — френскитѣ писатели, просвѣтенитъ умове въ Франция, турятъ този Collège de France по-горѣ отъ държавния университетъ, защото, именно, тоя университетъ, бидейки независимъ въ всѣко отношение, е способувалъ, щото въ Франция изобрѣтателниятъ умъ да отиде да търси повече, отколкото обикновенитѣ човѣшки умъ може да е намѣрилъ. Държавниятъ университетъ е освѣщавалъ отъ катедритѣ си всичко това, което човѣшкиятъ умъ е измислилъ въ течението на вѣковетѣ до днесъ, като е само слѣдвалъ това течение, безъ да се отстранява отъ правата посока да приема непосредствено всичко това, което човѣкъ е измислилъ. Collège de France е високо учебно заведение, основано на друга почва, съ други правила на управление и на прѣподаване. Тамъ ученитъ професори не взематъ въ съображение това, що държавата е създава по отношение на науката, по отношение на всички срѣдства, за да се управлява единъ народъ; не взематъ въ съображение всичко това, освѣнъ въ границитѣ колкото тѣ сж добита материя за науката. Тоя университетъ не кандисва съ тия добити знания за науката и не приема никоя отъ тѣзи отрасли на науката, които му се прѣдлагатъ готови, защото тогава той ще се яви като излишенъ при обикновенитѣ университети, които именно слѣдватъ тоя пѣтъ; той ще търси нѣщо повече. Първо, ще направи справката си, както ние, които искаме да бъдемъ сериозни законодатели, прѣди да хвърлимъ рѣкавицата си на нѣкой министъръ, на правителството, да го обвинимъ, че прави беззакония, трѣбва да направимъ справка на надлежното мѣсто и да видимъ да-ли имаме основание да направимъ това, а не съ голи думи, както го правимъ ката день. Г-да! Тоя университетъ първо ще провѣри по-голѣмата или по-малката истинностъ на извѣстно откритие на науката и тогава чакъ ще го приеме и прѣподава отъ катедритѣ си. То е важно нѣщо за успѣха на науката. Когато почтениятъ бившъ славенъ професоръ, ректоръ на Collège de France, Ренанъ, стана и отъ своята катедра на Сорбоната каза проповѣдь, надъхана отровно съ принципи отъ естество да отрекатъ божествеността на нашия спасителъ, на нашия Христосъ, младежитѣ, ламташи за нови учения, които, споредъ него, трѣбва да разширятъ простора за тѣхното хвърчене повече, изпрѣгатъ конетѣ отъ колата му и припкаха повече отъ конетѣ да го заведатъ дома му; но това не бѣше достоѣнно, и макаръ тре-

тата империя да си бѣше задала задача да развали френския народъ и да го направи народъ само за по-високи въздишки, не можа да търпи при-сѣтствието на Ренана на катедрата на Сорбоната, защото щѣше да бѣде скандалъ, ами се принуди да го отмѣсти, безъ мотивиранъ докладъ. Трѣбваше да има мотивиранъ докладъ, но министърътъ не мотивира доклада си и бързаше да го отмѣсти, защото академическиятъ свѣтъ, може би, не щѣше да пристане да го отстрани, но слѣдъ това бѣше наименованъ ректоръ на Collège de France и такъвъ умрѣ. Така щото, единъ професоръ, който не бѣше възможенъ въ единъ университетъ, бѣше добръ приетъ за другъ университетъ, дѣто не се взема проповѣдта отъ катедрата по съображения отъ интересъ за държавата, ами дѣто се взема за интересъ на високата наука. И на Collège de France на тоя духъ на проповѣдь, на безграничното издирване извънъ границитѣ, установени отъ науката, се дълженствуватъ много открития като на бактеорологическия институтъ и други — изрежда ги тукъ авторътъ — не ще ми се да уморявамъ вашето търпѣние да ги изброявамъ. Но въ всѣки случай тоя сжщиятъ Ренанъ е казалъ, че въ учебната история на Франция най-свѣтлото явление е влиянието на Collège de France. Той при тогавашнитѣ университети въ 1530 г., както и при сегашнитѣ университети, държавни, съставлява една свѣтлина, която прѣвъзхожда свѣтливата на държавнитѣ университети съ достойнството на своитѣ професорски знания и съ усилията да откриятъ повече отъ това, което обикновенитѣ професорски умове не могатъ да откриятъ. Тоя ученъ мъжъ е изказалъ съжалението си, че въ втората половина на XVII вѣкъ, както и въ първата половина на XVIII вѣкъ, научниятъ духъ въ Франция падналъ въ тъмнина, биде забвентъ, защото се не говорѣше въ това врѣме, въ тоя периодъ отъ 100 години, за голѣмото просвѣтително заведение Collège de France и професоритѣ не се берѣха между редоветѣ на професоритѣ отъ Collège de France, ами се берѣха такива, които да угаждатъ на царя. Азъ съмъ дошълъ тукъ да кажа . . . (Завасятъ му една бѣлѣжка) Сигурно, за да прѣстана да говоря. (Смѣхъ) Това ме събрка малко. Асжъ тя е пратена съ тая цѣль.

Ще свърша по тоя прѣдметъ. Ако тоя университетъ е независимъ, е казалъ Ренанъ — защото бѣше единъ ученъ авторитетъ — то е, че системата, характерътъ на това голѣмо учебно заведение бѣше изключително да се управлява съ свой собственъ законъ, както една държава въ държава. И тамъ не отиваха да се пишатъ въ редоветѣ за високитѣ катедри независими на тоя университетъ, освѣнъ най-солиднитѣ, най-великитѣ умове на френската ученостъ. Отъ тамъ, отъ обикновения държавенъ университетъ, отъ катедрата му, не ще да зине единъ професоръ, който е непосредствено подъ панчата на единъ строгъ министъръ, не ще каже на

своитѣ слушатели: г-да или г-жи, ами ако вие имате нѣщо, ако ви е дотегнало едно управление, единъ държавенъ глава, хайде не майте се, ами идете, разправете се. Отъ държавния университетъ това не ще се каже, а отъ другия университетъ ще се каже. Ама не такава, а съвсѣмъ друго, достойно за височината на науката. Отъ височината на катедрата на единъ независимъ университетъ ще кажатъ: г-да и г-жи, ние имаме тукъ една конституция, вие се оплаквате отъ лошотата на приложение тази конституция; вие имате срѣдство да изправите това, безъ нуждата да притезавате насилнически срѣдства, защото насилническиятъ срѣдства не сѣмъ достойни за единъ народъ, дѣто има бюлетинката, защото насилническиятъ срѣдства сѣмъ, които правятъ народитѣ да се обезсилватъ, вмѣсто да се усилятъ, които причиняватъ катастрофи, на загубване народниятъ духъ да лети и да се развива, за да овѣковѣчи единъ народъ, както и за самата държава. Зеръ единъ професоръ отъ една катедра висока на Collège de France, като критикува свободолюбивитѣ учрѣждения на Америка, не е казалъ и за английския кралъ — името му не помня — мисля Карлъ бѣше — точно не помня кой, защото има повече? Когато бѣгаха тия голѣми, тия солидни умове британски, които не търпятъ никаква тирания надъ себе си, та прѣкрачиха пространствата на океанитѣ да се борятъ съ една друга непозната за тѣхъ природа, за да трупатъ богатства за себе си, за митрополията, за великата Британска империя и за славата на нейния монархъ, нема тѣ нѣмаха привилегии? Имаха. Да, ама кралската властъ имаше прѣдставители и тѣ се мъчеха да унищожатъ, ако могатъ, тия привилегии. Ама колониститѣ не търпѣха, както ние търпимъ. Ние само се оплакваме или се хвалимъ, че ще вземемъ пушки и топове да направимъ това и това. Ония американци не направиха това. Тѣ пратиха една депутация при краля и парламента въ Лондонъ; тая депутация отъ най-отбранитѣ умове между колониститѣ три мѣсеци се люлкаха въ разпѣненитѣ вълни на океана, отидоха, изправятъ се прѣдъ краля и казватъ: „Кралю, ти имашъ чудовища водители и всичко, ти имашъ войска, ти си господаръ на една голѣма обширна империя, ти имашъ възможностъ съ плункитѣ на своитѣ подданици да ни удавишъ; привилегиитѣ, които си ни далъ съ една карта, твоитѣ прѣдставители между насъ ни натискатъ и се мъчатъ да ги унищожатъ. Добрѣ, ние сме кадърни, като прости човѣци — тѣ сѣмъ малцина между насъ — да вземемъ да си отмѣстимъ, по начинъ най-варварски възможенъ, но ние мислимъ, че таквъ начинъ на отмѣщение отъ наша страна е недостоеенъ за насъ, като синове на една Британска империя и като вѣрни подданици на Ваше Величество. Ние не щемъ никакво друго срѣдство да употребимъ, освѣнъ това законно срѣдство, че ще възпитаме едно поколѣние на огнищата си, което съ ума си единъ день

ще накара твоята корона да се прѣклони прѣдъ неговитѣ крака. Ние само така ще отмѣстимъ.“ И тѣ си отмѣстиха, като създадоха една могѣща държава, една Америка, прѣдъ която силнитѣ, могѣщитѣ държави на Европа се свѣняватъ да я докачатъ въ нѣкои отношения за една най-малка чувствителностъ, надварятъ се да търсятъ нейното приятелство. И пачѣри се на чело на тая държава, на тая република единъ мѣдъръ държавникъ, Рузвелтъ, да стане посрѣдникъ между мномо могѣщитѣ велики и стари държави на Европа, та да ладе мира на свѣта, като направи възможенъ Портсмутския миръ между Русия и Япония. Зеръ е малка заслуга за цѣлото човѣчество, не само за тѣхъ, воющитѣ държави, тоя актъ на единъ прѣдсѣдателъ на една републиканска държава! Да, отъ тая катедра висока, казвамъ, на тоя независимъ университетъ, се чува думитѣ, че учрѣжденията нѣматъ стойностъ освѣнъ по народа, на който се прилагатъ. Учениятъ професоръ не казва, че учрѣжденията нѣматъ стойностъ, освѣнъ по управителитѣ, които ги прилагатъ. Ние служимъ на тази само доктрина, че управителитѣ и князѣтъ сѣмъ лоши, че не искатъ да дадатъ свободата да се наслаждаваме на нашитѣ конституционни права. Ето една погрѣшна теория. Намѣри ли се единъ професоръ отъ катедрата да ни каже това, да ни отклони отъ тая нещастна посока, дѣто саде да обвиняваме нашитѣ управници, като мислимъ, че ние сме нѣмъ сжщностъ ангели? Додѣто граждани, надарени съ конституция, нѣматъ доблестята да изпълнятъ понапрѣдъ всички свои конституционни длѣжности, не могатъ да се наслаждаватъ на всички свои конституционни права. Изпълнението на длѣжноститѣ трѣбва да прѣдшествува наслаждението отъ правата. Ние разбираме ползата отъ конституционното право, което ни е дадено. Нека да го употребимъ. Да го употребимъ, ама нѣкой прѣчи. Кой ви прѣчи? Вие сте господаритѣ и не можете да си прѣчите. Турилъ ли е нѣкой на устата ви захлупка да не казвате? — Не е турилъ. Колко души въ врѣме на избора дойдоха до това? Колко души стражари починаха отъ юмрука, или отъ чизмата или царвула на българския избирателъ? Съ такава нѣщо не можемъ да се похвалимъ. И Негово Царско Височество е правъ, като казва: ами никакви насилнически избори не сѣмъ констатиралъ и въ дневницитѣ на Народното събрание по случай провѣрка на изборитѣ, да е казано въ нѣкой околии, въ нѣкой секция, еди-колко стражари починаха? Двама баремъ, ако не 20, подъ краката на двѣ хиляди избиратели. Какъ щемъ ние съ такива страшливи избиратели да прѣвземаме Македония, когато се боимъ двѣ хиляди избиратели отъ двамина стражари, да отидемъ да гласуваме. Нема нѣмаме скрѣбното зрѣлище да пращаме стражаритѣ да викатъ хората отъ кашитѣ да дойдатъ да гласуватъ, да си изпълнятъ избирателския дългъ?

Г-да, ако си дозволихъ азъ да кажа нѣщо за това високо учрѣждение, то е, защото по твърдѣ-

пшето на самитѣ високи францужки умове по прѣдмета на човѣшкото образование, това висше училище стои по-високо отъ държавния университетъ, дѣто държавата по непосредствено може да борави. Ами единъ примѣръ да цитирамъ отъ държавнически университетъ. Имаше нѣкога на катедрата на „Ecole de droit“ въ Парижъ, М-г Ортоланъ, на когото лекциитѣ служеха за репертоаръ на всички онѣзи, които се занимаваха съ правото углавно или съ углавната процедура. Ами че този човѣкъ, вслѣдствие на годишнитѣ натрупани на тѣрба му, не бѣше въ състояние да върши своята служба и имаше си единъ отличенъ помощникъ. Трѣбваше, слѣдъ издѣхването на почтения професоръ, министърътъ на народното просвѣщение да назначи на катедрата, която съ толкова отличие занимаваше г. Ортоланъ, г. Бюфоноаръ, неговиятъ помощникъ. Г-нъ Бюфоноаръ, надѣханъ съ знания въ всѣко отношение, съ краснорѣчието си плѣняваше младежкитѣ умове и ги караше да припкатъ при него всички. Но министърътъ на народното просвѣщение — у насъ г. министърътъ не би го направилъ — свиква върховния съвѣтъ за народното просвѣщение въ министерството на просвѣщението, та иска неговото мнѣние, тъй като за този отличенъ инакъ францужки ученъ било нѣкакъ си констатирано въ неговото частно поведение една безредица — и нека го кажа — че живѣеше съ една незаконна жена. Нека го забѣлѣжа това, защото ние тѣрпимъ всѣкакви безредици въ нашия публиченъ животъ. И по рѣшение на върховния съвѣтъ на народната просвѣта, министърътъ покани г. Бюфоноаръ да тури край на това домашно положение, та да добие славното наслѣдство на почтения г. Ортоланъ. Сега министърътъ тукъ не иска да пита нито академическия съвѣтъ, нито нищо, по той самъ по своя инициатива ще сезира почтения министерски съвѣтъ и ще рѣшава въпроситѣ по този начинъ. Азъ бихъ щѣлъ припазачавацето у насъ на всички важни длѣжности и при избирането отъ народа на прѣдставители за тази ограда, да внимаваме, да изтрѣсваме всичко това, което може да прѣчи на редовното изпълнение на длѣжността, било отъ единъ високъ чиновникъ, било отъ единъ народенъ прѣдставителъ, било отъ общинскитѣ съвѣтници, било отъ кмета. Тѣзи сѣ правилата, за държавитѣ, за народитѣ, за правителствата за да може да се управлява относително — свършено добръ не може, но относително добръ — защото никога, въ никой случай не можемъ да отидемъ да надникваме прѣвъ плета на единъ господинъ, за да видимъ какъ живѣе, когато се прѣдлага за кандидатъ на изборъ или занимава важенъ постъ въ държавното управление. Нѣмате право да надникнете надъ плета, да видите, какъ той живѣе, само че когато той се прѣдлага за кандидатъ на държавна служба по-голямъ, или на изборъ какъвъ да е, трѣбва да му се каже въ очитѣ: „Г-не, вижъ се какъвъ си; ти не си достоенъ за тоя мандатъ“. Тѣзи сѣ на-

чалата, които трѣбва да управляватъ занаяпрѣдъ нашето поведение — ако не сѣ били досега — касателно до назначенията на човѣци на чело на управлението, било до избирането на човѣци на чело на изборнитѣ учрѣждения. Сега, г-да, азъ изтъкнахъ тукъ, поне помѣчихъ се да изтъкна прѣчкитѣ, които ми се прѣдставляватъ, за да мога да одобря настоящия законопроектъ.

Ние имаме завѣщанието на покойния Евлогий Георгиевъ и ще ми дозволите да прочета само единъ pasajъ. Ефорията е натоварена и съ отварянето на това училище — Университета. Има го малко по-горѣ. Той разбира, че Университетътъ трѣбва да носи неговото име и името на брата му Христо. „Научнитѣ прѣдмети, които ще се прѣподаватъ въ това училище, да бѣдатъ прѣимуществено отъ положителнитѣ науки съ приложение къмъ индустрията.“ Така щото, отъ този pasajъ на завѣщанието личи, че покойникътъ е ималъ въ своя умъ да ошастливи България съ едно образование такова, което да дава на българския народъ срѣдство да изчерпва, да си упражнява ума и рѣката въ разработването на тия материали, тия богатства, съ които България е надарена. Отъ това азъ разбирамъ, че този университетъ е sui generis — своего рода — университетъ не за ония науки на спекулативни умове, не за философиитѣ, не за отвлѣченитѣ науки, а за положителнитѣ науки, поне въ голѣма мѣрка, прѣимуществено. Та той казва: „Ефорията, натоварена съ отварянето на това училище и управлението на фондоветѣ, прѣд-назначени за него, ще се състои както слѣдва: отъ Министра на народното просвѣщение на България, отъ двама членове, избрани отъ Народното събрание на България, отъ двама члена, избрани по вишегласие отъ наслѣдника ми и отъ изпълнителитѣ на завѣщанието“. Тукъ сега се разбира, че Министърътъ на народното просвѣщение ще бѣде членъ; не казва, че той ще бѣде глава, прѣдсѣдател на ефорията, а членъ. Твърдѣ естествено е и трѣбва, когато се остави подарѣкъ, когато ще се учрѣди едно важно заведение за България, магистратътъ за народното просвѣщение, който стои най-високо, да бѣде членъ, да участвува въ оная ефория, която ще организува това заведение, защото ще може съ личността си, de visu, и да е сеирджия на всичко това, което ще се разисква и учрѣди. Тукъ се казва, че имало отъ завѣщателя едно частно писмо до Негово Царско Височество, въ което писмо имало една особена клауза за смисълъта, въ която завѣщателътъ иска отварянето на това учебно заведение. Азъ жали, че нѣмамъ това писмо на рѣка. Казаха ми, че било напечатано нѣкъдѣ; потрудохъ се да го намѣря, но не можахъ. Съжالياвамъ. Но отъ начина, по който почтената ефория тълкува завѣщанието, комбинирано съ писмото, излиза — впрочемъ тукъ той самичъкъ казва — че това училище ще се учрѣди въ условия на юридическо и при това самостоятелно заведение. И той пише: „Знаете ли

Вие нѣщо по това! Видѣли ли сте, че въ писмото до Негово Царско Височество азъ вмѣстихъ единъ параграфъ, въ който казвамъ, че формалноститѣ, изисквани отъ закона“ (Глъчка) — моли, който не обича да ме слуша, може да си отиде; ние говоримъ тукъ да учрѣдимъ Университета, та да даде на България миръ; оставете единъ слабъ ораторъ да си каже думата — „че формалноститѣ, изисквани отъ закона и другитѣ подробности, отнасящи се до зданието на Университета, оставямъ на комисията да ги опрѣдѣли отпослѣ“, сиръ оставя комисията да бѣде господаръ на това учрѣждение. Има изрично въ текста на завѣщанието и въ писмото, че това училище трѣбва да се постави въ условията на юридическо заведение и въ условията на самостоятелностъ.

Сега, съ установленията, които туряме тукъ въ нѣкои точки, които азъ имахъ честта да цитирамъ, ние посѣгаме на тая автономия, а ние не можемъ, нѣмаме право да посѣгаме на автономията, защото, едно, това стои въ завѣщанието, а ние не можемъ да посѣгаме на едно завѣщание: има начинитѣ въ чл. 176 на наслѣдството, по които може да се измѣни едно завѣщание. Ние въ тоя случай измѣняваме завѣщанието, като посѣгаме на автономията на Университета. Азъ мисли — не говоря по съображения нѣщо си на шега — че ако почтената ефория се рѣшеше да отиде въ сѣда, да остави на мъдростта на сѣднитѣ да рѣшатъ да-ли правителството, да-ли народното законодателство е въ състояние, е компетентно да измѣни въ коя да е точка смисъла на завѣщанието, то единъ сѣдъ, какъвто ние можемъ да напѣримъ въ България, за честта на нашето правосѣдие, ще се произнесе противъ всѣкакво измѣнение на завѣщанието, колкото за автономията на това училище. И азъ съ моята слаба дума бихъ се турилъ безпарично на разположението на такава една сѣда, за да добиемъ рѣшение, каквото заслужава да се каже отъ българското правосѣдие. Азъ твърдѣ жали, че почтениятъ нашъ съотечественикъ и колега въ Събранието, г. Иванъ Гешовъ, не е тукъ на стола си да каже своята авторитетна дума по завѣщанието. Азъ не одобрявамъ рѣшението на този инакъ отличенъ и практиченъ българинъ, да не занимава своя високъ столъ въ Събранието и като народенъ прѣдставителъ, и като шефъ на партия, по съображения, може би, не тъй малко умѣстни — поради нещастната гюрултия, повдигната противъ почтената му личностъ за нѣкакви милиони. Азъ жали повторно и мисля, че народното прѣдставителство въ отсъствието на неговото лице тукъ губи много. Г-да! Нека се не сърдимъ за обида. Но ако държавата иска единъ държавнишки университетъ, дѣто да възпитава поколѣнията по държавнически начинъ, по възгледитѣ на случайнитѣ управители на държавата, тя има всичката възможностъ да уреди единъ такъвъ университетъ; никой не ѝ прѣчи въ това. И азъ казвамъ, че ако ние, управницитѣ, ако отличниятъ човѣкъ, който стои най-

горѣ, на челото на България, не е учрѣдилъ единъ университетъ, нека, по подобие на своя старъ праотецъ, Хенрихъ I, ако не учрѣди, покрайниѣмъ да поддържа това, което е санкциониралъ — автономията на единствения университетъ въ България. Въ противенъ случай, ако искаме държавнишки университетъ, нека си го учрѣдимъ; азъ съмъ единъ отъ първитѣ да гласувамъ нужнитѣ суми за такъвъ университетъ, защото държавата има нужда да възпитава своитѣ поколѣния, да ги избави отъ тѣзи безчинства, на които бѣхме зрители на 3 януарий.

Прѣдсѣдателъ: Г-нъ министъръ - прѣдсѣдателъ има думата.

Министъръ-прѣдсѣдателъ Д. Петковъ: Г-да народни прѣдставители! Трѣбва да бѣдемъ много доволни, дѣто изгубихме тѣзи два дена въ разискване на въпросния законопроектъ за Университета. Поне азъ трѣбва да си кажа, че съмъ твърдѣ доволенъ отъ всички дебати, които станаха; доволенъ съмъ затуй, защото забѣлжихъ, че всички онѣзи господа, които говориха по внесения законопроектъ, дойдоха да опровергаватъ своитѣ шефове въ това, което тѣ говориха по прѣдложението на г. Павелъ Генадиева, да се изкаже възмущение по случката на 3 януарий. Тогава тѣзи господа посочваха причини свършено други, причини обществени, указваха на нѣкакво си обществено негодуване въ страната, което се било изказало чрѣзъ студентитѣ. Сега приятно ми е да забѣлжа, че всички онѣзи, които говориха, дойдоха да признаятъ, че никакво обществено негодуване, никакво възмущение въ страната нѣма, че причинитѣ сѣ просто въ нашето криво възпитание, или въ основитѣ на възпитанието и обучението. Това се констатира отъ рѣчитѣ и на г. Пешева, и на г. Влайкова, съ малки изключения, и отъ рѣчитѣ на г. Шипкова и г. Пасарева и азъ не мога освѣтъ да бѣда доволенъ отъ такъвъ начинъ на изказване.

Азъ съмъ взелъ думата собствено за нѣколко въпроси, а не да се впускатъ въ подробности, защото върху тѣхъ ще говори г. управляющиятъ Министерството на просвѣщението.

Нѣкои отъ тѣзи господа хвърлиха обвинения върху бившия мой другаръ г. Д-ръ Шишманова и азъ считамъ за мой дългъ, като министъръ и неговъ другаръ отъ 4 години, да отблъсна тѣзи обвинения, които се хвърлиха върху него, че той си билъ поставилъ за задача да развращава младото поколѣние; това не е вѣрно. Азъ вземамъ всичката отговорностъ за всичко, каквото е ставало; ако г. Шишмановъ е прокаралъ нѣкои законопроекти, тѣ не можеха да минатъ прѣзъ Народното събрание безъ моята поддръжка и безъ тази на моитѣ приятели. Ако има грѣшка — както го казахъ още при разискването на прѣдложението за изказване на възмущение, по случката на 3 януарий — тя е на всинца ни. Това нѣщо се каза и

отъ високото мѣсто, отъ Господаря, че грѣшката е на всинца ни. Г-нъ Шишмановъ, безспорно, е единъ интелигентенъ и уменъ човѣкъ, единъ извѣрно просвѣтенъ българинъ, каквито много рѣдко се намиратъ у насъ; но той има свои възгледи по просвѣщението и когато ставаше нашъ другаръ въ кабинета, ние горѣ-долу знаехме неговитѣ възгледи. Надѣвахме се, обаче, всички, че съ това по-либерално направление, което ние давахме на просвѣщението, всички интелигентни хора ще ни разбератъ и ще взематъ едно по-правилно, едно патриотично направление; при тази свобода, при тази толерантностъ и търпимостъ, която показахме въ всѣко отношение къмъ мнѣнията и убѣжденията, било по училищни, било по други въпроси на управлението, никой пъкъ не допускахме, че младежта и учителитѣ ще отидатъ до такава крайностъ, да инсинуиратъ и освиркватъ Държавния глава. Надѣйте мисли, че не сме забѣлѣжили това крайно социалистическо течение още отъ прѣди нѣколко години; ние го забѣлѣжихме, но надѣвахме се, че полека-лека ще се вразумятъ. Твърдѣ често сме обръщали вниманието на г. Шишманова. Всички вие тукъ знаете, че и приятели и властитѣ много пѣти сж ми обръщали вниманието и сж ми казвали: „еди-кои учители това и това правятъ“; но азъ съмъ казвалъ на всички приятели и на всички власти: „оставете хората свободни; щомъ мируватъ, тѣ могатъ да иматъ каквито щатъ убѣждения“. Като казвахъ това, азъ се надѣвахъ, че тѣ ще влѣзатъ въ правия пъкъ съ течение на врѣмето, и защото не желая да прѣслѣдвамъ никого за убѣжденията му и мнѣнията му. Ние си бѣхме турили за задача да дадемъ едно правилно направление на нашето младо поколѣние и вѣрвахме, че то ще влѣзе въ правия пъкъ. Търѣхме 2—3 години. Но виждаме, че вмѣсто да се поправи, то хваща да отива по-лошо. Грѣшката не е само наша. Тя е на всинца ни, трѣбва да го признаемъ и ние, па и вие. Таа развала не е отъ двѣ-три години; тя датира по-отдавна. Не можете да кажете, че въ 2—3 години едно младо поколѣние ще се развали, защото, ако вземете дѣцата, които сж се родили въ наше врѣме, тѣ сж 3—4-годишни още. Значи, това поколѣние води началото на развалата си отъ по-рано. Ако се върнемъ назадъ и виикнемъ въ историята на нашитѣ политически борби, ще видите, че това течение датира още отъ основаването на Университета, който доскоро бѣше висше училище. Не се мина една година — или не помня колко, наскоро — огкакъ бѣше основано и въ него избухна едно брожение: ученицитѣ отъ тогавашното Висше училище, поканени, не искаха да присѣствуватъ на празника св. св. Кирилъ и Методий — тукъ прѣдъ Събранието, въ Стамболово врѣме бѣше — защото смятали, че такъвъ единъ празникъ не трѣбва да се празнува. Това бѣше първиятъ случай. По-послѣ, направиха една голѣма грѣшка и хората, които поеа управлението отъ Стамболова. Първото нѣщо,

което направиха, слѣдъ падането на Стамболова бѣше, да дадатъ една недѣля отпускъ на ученицитѣ отъ основнитѣ училища и гимназиитѣ да ходятъ да викатъ прѣлъ къшитѣ ни „долу!“ Смѣтайте, какво възпитание може да се даде на такива дѣца. Покойниятъ Стоиловъ ги нарече „златна младежъ, на която трѣбвало да се дадатъ идеали“. И дадоха имъ „идеали“; но не се минаха 3 или 4 мѣсеца и тая младежъ направи сжщото и противъ него. Правителствата; които се смѣняваха едно слѣдъ друго, подирѣ Стамболова, много малко внимание обръщаха на това, не отъ недостатъкъ на разбиране работата — не ги обвинявамъ въ това — но отъ желание да се каже, че тѣ не ограничаватъ науката, или пъкъ да не ги обвинятъ въ ретроградство, понеже всички тогава обичаха да либерализиратъ и да демагогствуватъ, особено слѣдъ падането на Стамболова. Всички го считаха за голѣмъ тиранинъ и хвърляха грѣха сѣ върху него: всѣки се надирѣварваше да бѣде по-либераленъ и не се стѣсняваха да искатъ да бѣдатъ популярни даже и между дечурлигата. Естествено, резултатитѣ, слѣдъ редъ години деморализация въ този пъкъ, не можеха да бѣдатъ други, освѣнъ такива, каквито се появиха.

Когато ние поехме управлението, азъ настоявахъ, щото г. Шишмановъ да бѣде единъ отъ моитѣ другари, въ особености по просвѣщението, защото, извѣстно е на всички, той бѣше професоръ въ Университета, единъ ученъ човѣкъ, единъ човѣкъ просвѣтенъ и съ извѣстни опрѣдѣлени възгледи по просвѣщението. Надѣвахме се, че той съ своитѣ знания, съ своята опитностъ ще може да даде едно правилно направление или, както казва г. Вѣлко Нейчовъ, да канализира идеитѣ, умоветѣ на учителитѣ. Съ прокламираната програма и съ търпимостта, която показахме спрѣмо учителитѣ, както и спрѣмо другитѣ служители на държавата, ние прѣдполагахме, че съ течение на врѣмето тѣзи хора, които излизатъ отъ Висшето училище и отъ други училища, за да станатъ учители по градове и села, да даватъ възпитание и обучение на нашитѣ дѣца, ще разбератъ, че нашето правителство нѣма за цѣлъ да гони учителството и интелигенцията, както тѣ проповѣдваха отъ самото ни стѣпване на властъ. Нашитѣ надежди не се оправдаха. Трѣбва да си признаемъ грѣха; ние се прѣдадохме на другитѣ вътрѣшни и външни въпроси, започнахме редъ културни прѣдприятия за повдигането на страната — тѣ ви сж извѣстни, защото ставатъ всѣки день прѣдъ Народното събрание — и малко обръщахме внимание на просвѣщението. Не отъ нехайство, но защото възлагахме на г. Шишманова и смѣтахме, че човѣкътъ, който стои при насъ, специално посветенъ въ просвѣтителното дѣло, се грижи, работи, да изнамѣри лѣка за тази обществена недѣгавостъ, на която всички указвахме. И не мога да откажа, че той не е работилъ и не се е грижилъ. Наопаки, той имаше присърце своята работа; но бъркаше въ избора на лицата,

прѣдпочиташе повече крайни елементи, като вѣрваше, че като имъ даде работа, тѣ ще се промѣнятъ и ще напуснатъ социализма. Това бѣше грѣшка. Азъ забѣлѣзахъ това и още по-миналата година говорихъ на г. Шишманова два-три пѣти, че въ училищата, споредъ свѣдѣнията ми, се развива социализмътъ, че патриотизмътъ се осмива че даже и Князътъ служилъ за подигравка, а се развивалъ пѣнакъвъ си интернационализмътъ и течение противъ вѣрата ни. Като Министъръ на вътрѣшнитѣ работи, азъ имахъ възможностъ да констатирамъ нѣколко такива случаи, донесени ми отъ властитѣ. Въ гр. Фердинандъ затвориша даже училището отъ умраза къмъ учителитѣ. Азъ бѣхъ принуденъ да кажа на моитѣ приятели: оставете поне да свѣршатъ дѣцата годината. Това бѣше прѣзъ м. май. Разбира се, не мога да обвинявамъ г. Шишманова, че той е причина за тия нѣща; наопаки, той ми е казвалъ: „Направилъ съмъ всички разпореждания; оставете, не дѣйте дразни учителитѣ; възможно е да има нѣкои да сж се отклонили отъ правия пѣтъ, но и тѣ ще влѣзатъ въ него“. Като вѣрвахъ на г. Шишманова, азъ показахъ извѣстна търпимостъ въ това отношение, послушахъ го въ нѣкои работи и не искахъ по никакъвъ начинъ да форсирамъ работата. Прѣзъ послѣдно врѣме, обаче, прѣзъ лѣтото, забѣлѣзахъ, че и тия нѣща се усилиха. Станаха тукъ нѣкои учителски конгреси и всички учители въ тѣхъ се прогласиха за „пролетарии“. Това ми направи впечатление и азъ още веднага забѣлѣжихъ на г. Шишманова, че такова едно явление, такова едно поведение на учителитѣ е опасно, та трѣбва да се взематъ мѣрки. Какви сж тия народни учители, които се прогласяватъ за „пролетарии“ и се солидаризиратъ съ социалиститѣ? Тѣ могатъ да иматъ каквито щатъ убѣждения, но веднажъ нагърбени съ възпитанието и обучението на българскитѣ дѣца, тѣ не могатъ да играятъ такава роля, тѣ не могатъ да имъ даватъ друго направление. Но слѣдъ неговитѣ обяснения пакъ оставихъ въпроса за по-нататѣкъ да вида, какъ ще се развие и какви мѣрки ще вземе той.

Прѣди празникитѣ, вие помнете, че нѣкои отъ професоритѣ почнаха да пишатъ въ вѣстникитѣ и да инсинуиратъ противъ Държавния глава по нѣкои въпроси. Тогава азъ пакъ обърнахъ вниманието на г. Шишманова, че това поведение на професоритѣ не може да се търпи, защото тѣ сж служители въ единъ държавенъ университетъ; каквото име и да носи, държавниятъ бюджетъ го поддържа. Слѣдователно, професоритѣ като сж на държавна служба, не могатъ чрѣзъ печата и съ подписитѣ си да инсинуиратъ Държавния глава. Казахъ му още, че ако това нѣщо се продължава, ще бѣда принуденъ да искамъ прѣмахването на всичкитѣ такива професори. Г-нъ Шишмановъ ми каза, че, споредъ закона, който сме вотирали прѣди три години, Университетътъ е автономенъ и че ние не можемъ да уволнимъ никого отъ професоритѣ,

освѣнъ по рѣшението на академическия свѣтъ. Обща ми, че ще сезира академическия свѣтъ съ този въпросъ. Но сезиралъ ли е академически свѣтъ, или не, не зная. Ние засѣдавахме 2-3 недѣли прѣди празникитѣ и видѣхме, че нищо не се яви въ Университета, никакви слѣди отъ това не се показаха. Народното събрание се разотиде на ваканция. Подиръ празникитѣ, на 3 януарий, избухна онзи позоръ, извършенъ отъ младежитѣ, които бѣха отишли да освиркватъ Държавния глава. Това бѣше вече краятъ на всичко и трѣбваше да взема мѣрки самъ вече, безъ Шишманова. Всичкитѣ тѣзи студенти, безъ съмнѣние, не сж отъ вчера въ Университета; тѣ сж отъ нѣколко години. Значи, това направление и възпитание отдавна е намѣрило гнѣздо тамъ подъ покровителството на професоритѣ. Нѣкои казватъ, че професоритѣ и учителитѣ не били криви. Кой е кривъ тогава, азъ не зная. Да допусаме, че цѣлиятъ български народъ е кривъ, че възпитава такива дѣца, това не можемъ да направимъ. Вината сѣ ще трѣбва да я диримъ въ учителитѣ, въ професоритѣ, които съ поведението си даватъ лошо възпитание, криво учение на младежта, осмиватъ прѣдъ дѣцата патриотизма, възпитаватъ ги къмъ непочитане на държавата, на Държавния глава и пр. Тамъ е причината на всичко. Младата натура възприема всичкитѣ тѣзи крайни учения, които напоследѣтъ се изразиха въ освиркване на Държавния глава.

Подиръ тази грозна сцена, на мене не оставаше, казвамъ, друго, освѣнъ да постѣпя тѣй, както ми диктуваха добри разбранитѣ интереси на държавата. Азъ знаехъ, че мѣрките не сж популярни, че тѣ ще раздражнятъ нѣкои младежи, че първото нѣщо, въ което вие ще ни обвините е, че ние сме ретрогради, както каза г. Влайковъ: „Вие сега влизате — каза той — въ ролята си на просвѣщеніето.“ Да, г-нъ Влайковъ, сега ние влизаме въ ролята си да погледимъ сериозно на просвѣщеніето. И ако има грѣшка, то е тая, че ние поравно не обърнахме внимание какво се готви и бѣхме оставили всичко, по довѣрие, на г. Шишманова. Имаха довѣрие къмъ единъ другаръ — трѣбва аслѣ да имаме довѣрие помежду си — не искахъ да се бъркамъ въ работитѣ, повѣрени нему, като се надѣвахъ, че той ще гледа да поправи всичко, обаче послѣдствията отъ това мое довѣрие излѣзоха твърдѣ печални. И тогава, при всичко че тѣзи непопулярни мѣроприятия, които взехме, можеха да ни създадатъ — както ни и създадоха — много неприятности, азъ не можехъ да се двоумя, трѣбваше да си изпълня дълга, да направя това, което ми се налагаше отъ събитията. Естествениятъ резултатъ не можеше да бѣде другъ освѣнъ този, който виждате: и г. Шишмановъ, и Университетъ, и професоритѣ — вѣнъ. Тѣй се свѣрши. Азъ се явихъ първомъ при г. Шишманова — постѣлихъ свѣршено другарски — и му казахъ, че подиръ тази скандална сцена, която стана съ Държавния глава, нито Университетътъ

може да продължава да стои, нито пъкъ професоритѣ. Единственото удовлетворение, което ние можемъ да дадемъ за окалването на този висшъ принципъ, то е да искаме затварянето на Университета най-малко за шестъ мѣсеца и уволнението на професоритѣ. Г-нъ Шишмановъ по своитѣ понятия, разбира се, не се съгласи съ мене; тогава азъ му казахъ: ако не сте съгласенъ, не остава, освѣнъ да си излѣзете, а пъкъ азъ ще се нагърбя съ тази непопулярна мѣрка. И резултатътъ отъ тази непопулярна работа е този, който виждате — сегашниятъ законопроектъ.

Виждате, че грѣхътъ не е само нашъ, а е на всички правителства отъ 10—15 години. Ще повторя пакъ да кажа: ако има нѣкакъвъ грѣхъ, недѣйте го стоварва само върху г. Шишманова, който не присъствува сега, защото е боленъ — ако не бѣше боленъ, увѣренъ съмъ, щѣше да бѣде въ редоветѣ на болшинството и щѣше да отблъсне нападкитѣ по неговъ адресъ — а стоварвайте го върху всичкитѣ насъ. Право казва Държавниятъ глава, и азъ го казахъ, че грѣхътъ е нашъ, на всички ни, заради това, защото ние се прѣдадохме на много други работи, които не търпѣха отлагане, и трѣбваше да се свършатъ, а не обърнахме сериозно внимание на онова, което трѣбваше да направимъ, по просвѣщението. Но този грѣхъ азъ го приемамъ всичкия върху си и грѣшката, която съмъ направилъ, сега искамъ да я поправа. Съжалявамъ само, че три години се изгубиха на вѣтъра и че съ това неволно станахме и ние причина да продължимъ това разлагающе се положение въ училищата ни, когато бихме могли порано да го спремъ, но по-добръ късно отколкото никога. Сега, обаче, съ тия мѣроприятия, които прѣдприемаме, ние сме длъжни да ви заявимъ, че правителството постѣпва сериозно и безъ забикалки, къмъ реформиране на учебното дѣло. Могатъ да ни инсинуиратъ, могатъ да ме нарекатъ ретроградъ, могатъ да ме нарекатъ какъвто щатъ, малко искамъ да зная. Азъ ще си изпълня дълга така, както зная. Законопроектътъ, който прѣдлагаме тукъ за Университета, ще бѣде приетъ въ тази смисълъ, въ която ние го прѣдлагаме. Нѣкои малки поправки могатъ да станатъ въ комисията, но основнитѣ, които сме турили въ законопроекта и които сѣ легнали въ него, ще бѣдатъ оставени. Пълна автономия въ науката и ние искаме, но, по отношение на контрола, държавата ще си го запази, каквото и да ми казвате. По отношение назначениата на професоритѣ непрѣмънно държавата ще си запази извѣстни права. По отношение на самитѣ ученици, които ще влизатъ вътрѣ, държавата непрѣмънно ще приложи тѣзи правила, които ние искаме да се взематъ. Който иска да не се учи тукъ, Европа е отворена, да отиде тамъ да учи; който иска да се учи въ България, трѣбва да почита нейнитѣ закони, да се научи прѣди всичко българинъ да бѣде, да се научи да обича отечеството си, Княза си, и тогава да стане студентъ. (Рѣкоплѣскане отъ дѣсницата)

Въ това наше направление, може да ни подигравате единъ день и да ни казвате пакъ, че сме „спасители на България“ и на държавата — това нѣма да ме стресне. Азъ навикнахъ на всичко. Едно врѣме като влѣзохъ въ Камарата, подиръ падането на Стамболова, не слушахъ други подигравки за насъ, освѣнъ „патриоти“, „прѣстолосъздатели“ и пр. Приятно ми е сега да слушамъ отъ сѣщитѣ тия хора да говорятъ за патриотизмъ и да заявяватъ, че първата задача на едно българско Народно събрание трѣбва да бѣде да даде, прѣди всичко, патриотическо направление на своето младо поколѣние. Прѣди години подобни думи служаха въ вашитѣ уста за подигравка противъ нашето минало. Я четете вѣстницитѣ и вижте какво сте писали противъ насъ! Най-ехидната ви подигравка тогава бѣше да кажете: „патриотитѣ“, „прѣстолосъздателитѣ“ — ние ги знаемъ, като че-ли това бѣше нѣкое голѣмо прѣстѣпление, че се паднахме въ едни извънредни врѣмена да управляваме страната и да услужимъ на отечеството си съ опазването и избора на днешния князь. Щастие е за България, че въ такива извънредни врѣмена се пада сѣ на насъ да управляваме тази страна. Едно врѣме, когато бѣхме съ Каравелова заедно, случи се съединението и войната — изкарахме благополучно; по-послѣ дойде 9 августъ, Каравеловъ се отдѣли отъ насъ, но въ всѣки случай всички други бѣхме заедно, избавихме България отъ тогавашното положение и доведохме въ страната днешния князь. За всичко това вие ни прикачихте извѣстни елитети и почнахте да се подигравате. Сега, подиръ тия мѣроприятия, които ние вземаме, нѣкои отъ васъ правятъ „блокъ“ противъ мене, правятъ митинги, вдигатъ врѣва, и непрѣмънно искате да ме свалите отъ властта и да осуетите тия мѣроприятия. Възможно е да падна и азъ единъ день — въ всѣки случай, ще се поборя малко съ васъ — възможно е, но и да зная, че ще падна за тия мѣроприятия, колкото и неприятни да сѣ тѣ, ще ги прокарамъ, защото ги считамъ за разумни и полезни. Ония, които дойдатъ единъ день, подиръ мене, нека ги развалятъ; за тѣхнитѣ дѣла нѣма да бѣда азъ отговоренъ. Но помнете ми думитѣ, че тѣ мъчно ще могатъ да ги развалятъ, защото Онзи, който седи отгорѣ надъ насъ и който дѣйствително трѣбва да се грижи за бѣдѣщето на страната, той гледа съ други очила вече на работитѣ. Ако нѣкога и той е гледалъ съ по-либерални очи на просвѣщението, сега и той, като насъ, разбира, че ние паправляваме учебното дѣло по кривъ пътъ.

И вие всички сега повторихте това, което ние казахме и прѣдприемаме да вършимъ. Въ това отношение най-приятно впечатление ми направи рѣчъта на г. Шипкова, който повтори моитѣ думи, че ние заемаме едно важно положение на Балканския полуостровъ и че възпитанието, което трѣбва да даваме на нашитѣ синове, трѣбва да бѣде насочено така, щото на първо мѣсто да се проник-

натъ отъ патриотизмъ, да обичатъ отечеството си, княза си, защото ние имаме да изпълняваме още задачи къмъ народа си. Когато ние отъ нѣколко години наредъ харчимъ милиони за подготвяне на войската, вие ни се подемивахте и хулѣхте тогава. Сега виждамъ, че си промѣните възгледитѣ и почватъ сами да говорите, че ние дѣйствително имаме задачи да изпълняваме и че трѣбва, слѣдователно, да дадемъ едно правилно и патриотично възпитание на нашата младежъ. Азъ не мога освѣтъ да се радвамъ, че най сепѣ и ние дойдохте до това убѣждение. Дано не го промѣните. При дебатитѣ забѣлѣзвамъ, че всички почти одобрявате, съ заключение само на г Вайкова, мѣропріятіята, които правителството взема; всички одобряватъ законопроекта, който сме прѣдставили, но като дойде въпросътъ да си кажете послѣдната дума, заключенията на рѣчитѣ си, забѣлѣзва се пакъ въ всички овази свойствена вамъ тенденция, да демагогствувате. Всички свършватъ рѣчитѣ си съ думитѣ: „Всичко туй е хубаво, мѣропріятието е хубаво, тѣй би трѣбвало да бѣде, въ такова направление трѣбва да бѣде обучението на младежъта, така трѣбва да се възпитава българскитѣ народъ, такава възпитание трѣбва да се дава на нашето поколение“, но най-послѣ: „не е ли възможно автономията да не се закача, това и онова да не се закача.“ Други пъкъ казватъ: „На ученицитѣ да не имъ отнематъ тия права, нека правятъ партизанство, нека отиватъ по партизанскитѣ клубове, нека отиватъ да правятъ демонстрации по улицитѣ“ и пр. и пр. Щомъ признавате, отъ една страна, че е нужно да дадемъ едно правилно направление на учебното дѣло, тогава трѣбва да се съгласите и съ всички онѣзи мѣропріятія, които ние прѣдлагаме, шикалкавия тукъ си нѣматъ мѣстото. Повтарямъ да кажа, можете да ме наречете най-големия ретроградъ въ България, но азъ гледамъ на работитѣ и сѣдя за тѣхъ съ своя здравъ разумъ и правя това, което е полезно за България. Ако бѣхъ послушалъ своя умъ, трѣбваше да направя това още прѣди три години, но ако не го направихъ тогава, то е, защото вѣрвахъ, че учителското тѣло ще се вразуми и ще влѣзе въ правия пътъ. Па не искахъ безъ сериозни причини да прибѣгвамъ къмъ крайни мѣрки; защото ако тия мѣропріятія бѣхме ги взели прѣди три години, щѣхте тогава да ни обвините въ ретроградство; но работата дойде тѣй сега, че самото положение ни ги наложи. И вие днесъ не можете да не одобрявате, отъ една страна, но отъ друга страна пакъ демагогствувате. Казвамъ пакъ, че както и да гледате на тѣзи мѣропріятія, каквото щете да измисляте, че сме стѣснявали свободата на младежитѣ, отнемали сме имъ нѣкой политически права, не можете да откажете полезността имъ. Никакви политически права на българската младежъ азъ не отнемамъ съ този законопроектъ, и ако бихте си дали отчетъ за думитѣ, които говорите, и онова, което съществуваше въ България, вие ще се съгласите на-

пълно съ мене. Ученицитѣ, кѣдѣто и да бѣдатъ, тѣ сѣ прѣди всичко ученици и трѣбва да имъ онрѣдѣлимъ да се занимаватъ само съ уроцитѣ си; когато излѣзатъ и стапатъ свободни граждани, влизатъ отъ училището, тогава да заграждатъ улицитѣ и площадитѣ, както ние сме го правили, и тогава да правятъ политика; но докато сѣ ученици, тѣ не трѣбва да пълнятъ редовитѣ на политиканитѣ, защото за насъ нѣма да остане хлѣбъ тогава. (Смѣхъ) Освѣтъ туй, не е истина, че ако ние турнемъ за извѣстна частъ български граждани, както е тукъ, или за ученицитѣ, извѣстни правила въ нѣкой законъ, че съ това сме отнемали политическитѣ имъ права. Ами че вие не трѣбва да забравяте, че у насъ има редъ закони, съ които се отнематъ политическитѣ правдини на български граждани. На военнитѣ, които тѣй сѣщо сѣ български граждани, които иматъ политически и граждански права и плащатъ данѣци и всичко, не имъ даваме да влизатъ въ Народното събрание, да ставатъ кметове, депутати, нито да отиватъ на митинги по площадитѣ и пр. и пр., освѣтъ когато трѣбва да ни разгонятъ; по-пататъкъ нѣматъ право. На поповетѣ, които сѣ тѣй сѣщо български граждани, сѣщо така не има даваме да влизатъ въ Народното събрание. На чиновницитѣ, които сѣ сѣщо тѣй български граждани и теглятъ отъ хазната почти 50 милиона лева на година заплата, и на тѣхъ отнематъ политическитѣ права, и на тѣхъ не позволяваме да отидатъ да бѣдатъ депутати. Казваме имъ: вие, които ставате чиновници, имате извѣстни задължения спрѣмо държавата; на поповетѣ: вие, които ставате попове, ще носите калимавка, расо и пр., нѣмате право да бѣдете депутати. На офицеритѣ казваме: вие ставате офицери, единъ день може да бѣдете жертва за отечеството, но на васъ не се позволява да правите политика, не ви се позволява да правите това, онова.

Какъвъ грѣхъ ще има сега, ако вие, съ пълно съзнание за бъдѣщето на своята страна, дойдемъ да кажемъ сега въ този законопроектъ за Университета, че и ученицитѣ, които се учатъ още въ Българския университетъ, въ българскитѣ училища, додѣто сѣ тамъ, нѣматъ право да взематъ участие въ митинги, въ демонстрации, нѣматъ право да взематъ участие въ политически клубове и пр. и пр.? Никакви политически права не се отнематъ съ това. Това сѣ врѣмenni задължения. Менѣ ми се струва, че за тѣхъ, за науката имъ, ще бѣде много по-хубаво. Нѣма защо да си го криемъ — азъ поне за себе си мога да кажа, че съмъ чистъ отъ този грѣхъ — но трѣбва да го кажемъ за васъ, разваленитѣ политикани, че голѣма частъ отъ младежитѣ, вие, политиканитѣ, ги тласкате въ такъвъ краенъ пътъ; вие ги учите да правятъ тѣзи демонстрации. Немъ тази демонстрация, която стана тукъ на 3 януарий т. г., е чужда отъ нѣкакви политически влияния? Колкото и да ми се кълнете, че не е тѣй, азъ зная добръ, че тя не е чужда отъ такива политически влияния. Тя е резул-

татъ на редъ ваши политически влияния; тя е резултатъ тѣй сѣщо на редъ влияния и давления отъ извѣстни партизанствующи учители. Г-нъ Влайковъ казваше: „Какъвъ грѣхъ има отъ това, ако бжде, напр., единъ професоръ членъ въ тѣхното бюро? Наистина, нѣма никакъвъ грѣхъ; ако гледате така, както той, деморализаторски, нѣма никакъвъ грѣхъ. Но щомъ такъвъ единъ чиновникъ стане активенъ партизанинъ, въ едно бюро, той трѣбва да има куража да си даде оставката отъ чиновничеството. Единъ чиновникъ може да има каквито ще убѣждения — ние въ това отношение не искаме да се бъркаме на хората въ мозъка и не можемъ да искаме да мислятъ, както азъ мисля за работитѣ на държавата — но ще се съгласите, че отъ висотата на опова положение, облѣченъ въ мантията на професоръ и патоваренъ да учи синоветѣ ни, той не бива да развратява тия младежи, той не бива да имъ прѣподава такива учения, които развратяватъ младежитѣ. Г-нъ Влайковъ изброяваше тукъ подобни професори тѣй наивно, че като го слуша човѣкъ, ще каже, че задачата на професоритѣ е да развратяватъ младежта. Не така разбирамъ азъ задачата на професоритѣ. И азъ считамъ, че е било грѣшка на държавата, дѣто е гледала така прѣзъ прѣсти; грѣшката е и наша, че ние прѣди три години направихме тѣзи господа оливъ видъ светци, недосегаеми за всички несмѣнени; държавата не можеше да има никакъвъ контролъ върху тѣхъ. Азъ питамъ сега: ако до прѣди три години, когато нѣмаше автономия на академическия свѣтъ, нашиятъ университетъ можѣ да съществува и можѣ да прѣподава свободно науката, защо сега, когато искаме да турнемъ единъ държавенъ контролъ по управлението му, а не въ академическата наука — защо считате, че сега Университетътъ ще се унижи? Защо? Той е държавенъ университетъ: държавата дава паритѣ, тя назначава извѣстни професори, споредъ извѣстни условия, тя има право да иска отъ тѣзи, които ще отидатъ да възпитаватъ бѣдѣщето поколѣние, бѣдѣщия български народъ, да знае кои сѣ хората, които ще прѣподаватъ въ Университета. Ние не можемъ да допуснемъ да се загнѣздятъ утрѣ въ нашия университетъ такива лица, щото единъ да започне да проповѣдва противъ Бога — защото и това е една наука сега, споредъ учениѣ — другъ — противъ държавата, Държавния глава, трети, като Кирова, приятелъ на г. Влайкова, да казва, че той е републиканецъ и че той е противъ тази форма на управление, която днесъ ние имаме. Ами възможно ли е да туримъ за ректоръ на университетъ човѣкъ, който е противъ държавния строй? Ами че това е противно на наказателния кодексъ, който казва, че ония, които работятъ противъ държавния строй, се наказватъ, а ние сме турили единъ такъвъ човѣкъ за ректоръ въ Университета да възпитава нашитѣ синове! И той не го крие; той декларира, че е републиканецъ. Може ли такова нѣщо?

Т. Влайковъ: Не е вѣрно.

Министъръ-прѣдсѣдателъ Д. Петковъ: Вие на мене само нѣдѣйте говори по това. Попитайте него на кого е казалъ това, на ухото го попитайте, и той ще Ви каже, че азъ зная на кого го е казалъ.

Т. Влайковъ: Той не го е челъ въ Университета.

Министъръ-прѣдсѣдателъ Д. Петковъ: Щомъ е говорилъ тамъ, дѣто азъ зная, на ученицитѣ още повече ще си позволи да говори. Азъ като говоря, не говоря нѣщо, което не е вѣрно. Вие попитайте него, на кого е казалъ, че той е републиканецъ и че той счита тази форма на управление — конституционната монархия — за недобра, но я търпѣлъ сега. Когато единъ такъвъ професоръ и ректоръ още на Университета излиза съ такива проповѣди прѣдъ ученицитѣ си, ще се съгласите, че това е вече развращаване на младежта. Какво можемъ да очакваме тогава? Ние, простацитѣ, тукъ ще вотираме закони, за да управляваме България, а бѣдѣщитѣ български граждани, учениѣ, които ще излѣзатъ отъ тамъ, ще захванатъ да проповѣдватъ противъ държавния строй: едни ще станатъ адвокати и ще говорятъ противъ Държавния глава, трети противъ религията, четвърти противъ друго и пр. и пр., и ние ще развратимъ народа. Понеже ние носимъ всичката отговорност — ние, които управляваме, ние, които законодателствуваме тукъ — ние сме длъжни да вземемъ мѣрки своеврѣменно и да обърнемъ внимание на това. И може би — всѣко зло за добро, както се казва — може би е за добро, дѣто това явление се яви толкозъ по-бърже, защото, ако бѣхме чакали още нѣколко врѣме да се мѣдримъ съ г. Шишманова и да търпимъ всичко, може би, това щѣше да се изрази въ по-лоша форма.

Сега, като е това нашъ грѣхъ, ние вземаме отгорѣ си всичката отговорност, не г. Шишмановъ; ние, правителството, вземаме всичката отговорност, и искаме да поправимъ тѣзи грѣшки, които сме правили досега, ние и ще носимъ отговорността за всичкитѣ наши мѣроприятия, колко и непопулярни да сѣ тѣ. Може би — пакъ повтарямъ — да ни обвините, както сте ни обвинявали досега; можете да казвате, че ние искаме да стѣснимъ мисълта, че ние искаме да стѣснимъ академическата наука, да не се проповѣдватъ тукъ учени теории, както доказваше г. Вѣлко Нейчовъ, съ дебели книги; казвайте каквото щете. Азъ гледамъ съ български очила на тази страна и бихъ желалъ нашитѣ синове, нашитѣ дѣца, като се възпитаватъ, да гледатъ български и да бѣдѣтъ, както казахъ, прѣди всичко българи, да обичатъ отечеството си, княза си, че тогава да ставатъ интернационалисти и да мислятъ друго-яче. Тѣ ще станатъ единъ день учени, като англичани, французи и пр. и пр., ще захванатъ да учатъ английскитѣ теории и да ги прилагатъ, но сега-засега, ние трѣбва да трѣгнемъ по единъ разуменъ пътъ.

Това явление, което сега се явява у насъ и което ни принуждава да вземаме подобни мѣрки, има своята история; то не е нѣщо ново. Ако си припомнимъ, подиръ освобождението на България, като младъ народъ, излѣзълъ току що отъ едно турско робство, свѣршено безправенъ, изведнажъ станаме свободенъ, конституционенъ народъ и всички трѣгнахме — свобода на-ли е — да проповѣдваме нови теории и обѣрахме свободата на слободия, и не се мина 1—2 години, явиха се партии, които искаха унищожението на тази свобода, които искаха измѣнението на конституцията — тѣ бѣха изъ редоветѣ на тѣзи, които се наричатъ сега народняци — искаха унищожението ѝ и даже дотамъ отидоха, щото дадохъ свѣтъ на бившия Държавенъ глава, да суспендира конституцията. Ние бѣхме съ Цанкова заедно, които водихме тогава борбата и които лежахме по затворитѣ за тази свобода и успѣхме, въ всѣки случай, да я запазимъ по една или друга форма и я прилагаме така, както трѣбва да се разбира. Насъ най-много сѣ ни обвинявали като тирани и сѣ ни приписвали желанието да ограничаваме конституцията и пр. и пр., но азъ мога да припиша и на себе си една доза отъ заслуга за защитата ѝ; защото, ако не бѣхме ние да се боримъ за нея — въ това число бѣше и г. Цанковъ — тя щѣше да бѣде загубена, тя щѣше да хвъркне, щѣше да бѣде измѣнена и унищожена. По-послѣ ние почнахме да я прилагаме; всички викнаха противъ насъ, че криво я прилагаме. Можете вие да говорите, че ние криво я прилагаме, обаче ние я прилагаме така, както ти трѣбва да се разбира. Правата на народа въ конституцията не могатъ да се тълкуватъ така, както ги тълкуватъ нашитѣ учени професори, че нѣкакво си народовластие трѣбвало да съществува по особни условия; че народовластието трѣбвало да налага на Княза волята си; че Князътъ, както мислятъ крайнитѣ елементи, трѣбвало да минава като слуга. Конституцията, г-да, е опрѣдѣлила на всѣкого длъжноститѣ и правата; на Държавния глава е дала най-големитѣ права: като си тури едни отговорни министри, той може да управлява така, както мисли и да пази интереситѣ на страната и свободитѣ на гражданитѣ много по-хубаво, много по-добрѣ, отколкото вие мислите.

Сега слѣдъ години, същиятъ въпросъ се явява пакъ. Съществувахе единъ начинъ на управление въ Университета и измѣнението на този начинъ се явява изведнажъ малко ретроградно. Защо? Защото ние самитѣ, които мислѣхме, че може съ тази толерантностъ, съ тази търпимостъ да се върви по-нататкъ, ние, които бѣхме създали една автономия за този университетъ, сега ние слѣдъ редъ дѣйствиия на професори и студенти, виждаме, че това бѣше една грѣшка и безъ да правимъ каквото и да било нарушение на конституцията — защото тѣ сѣ работи на законитѣ и на вота на Събранието — безъ да правимъ каквото и да

било нарушение на свободата или на каквито и да е права, ние нареждаме единъ законъ така, както нуждитѣ, свѣршеннитѣ нужди и повятитѣ и интереситѣ на българския народъ го изискватъ. Могатъ да дойдатъ врѣмена, когато този законъ да се измѣни въ по-крайна форма, ако щете, даже може да се създаде и другъ университетъ, както ги има въ Европа по нѣколко; но сега-засега ние не можемъ да прѣдставимъ другъ законъ, освѣтъ този, който ви прѣдставяме. Въ него има нѣща, които не се харесватъ на нѣкои господа; има въпросъ, напр., за дѣвицитѣ, които досега слѣдѣха въ Университета. Трѣбва да си го кажа, азъ съмъ единъ отъ тѣзи, които поддържахъ въ Министерския свѣтъ да не се доущатъ дѣвици въ Университета, и докато съмъ на това мѣсто, нѣма да допусна, щото дѣвицитѣ да влизатъ въ Университета. За дѣвицитѣ имаме другъ проектъ. Ще създадемъ единъ висшъ дѣвически педагогически институтъ, ще създадемъ единъ пансионъ, дѣто да живѣятъ. Но да продължаватъ по-нататкъ да слѣзватъ въ Университета, азъ нѣма да го позволя. Обаче сега-засега, слѣдъ откриването на Университета ще допуснемъ да слѣдватъ ония ученички, които сѣ слѣдвали; за тѣхъ само ще направимъ едно изключение за да довършатъ. Но като правило въ закона ще има, че на женитѣ, на дѣвицитѣ, не се позволява да бѣдатъ студентки въ Университета. Може и това, споредъ васъ, да е едно ретроградство, както го казватъ нѣкои; забѣлѣзахъ, че даже и г. Вѣлко Нейчовъ поддържа — асѣ старцитѣ поддържатъ тая теория — че трѣбва да се дадатъ права на женитѣ, както и на мъжетѣ. Азъ считамъ, че за България едва отъ 25—30 години свободна, много е рано да даваме такава свобода на дѣвици; за България много е рано да се даватъ такива права на женитѣ, каквито съществуватъ въ Англия, каквито съществуватъ въ Франция, каквито съществуватъ въ Америка. Наолѣки, моето мнѣние за бѣдѣщата българска майка, за която г. Нейчовъ говорѣше, е друго. Въ онова тежко турско робство тя дѣйствиелно бѣше „хубава“ и „честна“, защото не знаеше да чете; но щомъ хванахме много да ги учимъ, и тѣ взеха да ставатъ социалистки, взеха да другаруватъ съ социалиститѣ. Какво да ги правимъ? Не остана друго, освѣтъ и спрѣмо тѣхъ да приложимъ тая мѣрка. Държавата, която иска да даде едно направление на младежитѣ, момчетата, трѣбва да се погрижи и за дѣвицитѣ, и да тури единъ край и на тѣхната разюздана свобода. И този край трѣбва да бѣде рѣзкъ. Какъ ще направимъ въ бѣдѣще — ще видимъ. Ние нѣма да прокарваме само този законъ. Вие имате въ рѣцѣтъ си и другъ единъ законъ за основнитѣ училища и за гимназиитѣ. И тамъ правимъ поправки. Тѣ не сѣ окончателни; тѣ сѣ само врѣменни мѣроприятия, за да можемъ да си развържемъ рѣцѣтъ, за да приготвимъ проекти, които ще ви прѣдставимъ въ бѣдѣще. И когато ви прѣдставимъ тия проекти,

макарт сега и да гледате съ страхъ, азъ съмъ увѣренъ, че всички здравомислищи българи ще ги одобрятъ, . . .

Отъ дѣсницата: Вѣрно.

Министъръ-прѣдседателъ Д. Петковъ: . . . защото ние не правимъ тия проекти, освѣтъ за доброто възпитание на българския народъ. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата)

Сега, казвамъ, че ние правимъ сами извѣстни измѣнения, защото нито Народното събрание има време, за да може да засѣдава, нито ние имаме свободно време да обмислимъ пълни проекти, токозъ повече, че пѣма още титуляренъ Министъръ на народното просвѣщение, за да седне да ги обмисли зрѣло, да назначи една комисия, която да обсъди въпроса мѣсець-два-три, да поиска свѣдѣния отъ свѣдующи хора и тѣзи свѣдѣния и мнѣния отъ свѣдующи хора да бждатъ изложени въ единъ законопроектъ, който да почива на нѣщо здраво. Напоследѣкъ, като почнахме да правимъ едно измѣнение въ закона, виждамъ, че законътъ за просвѣщението прилича буквално на кърпена дреха — единъ членъ измѣняванъ по 3—4 пѣти; диримъ измѣненото, попадаме пакъ на друго измѣнение. Отъ разни министерства е измѣняванъ законътъ: всѣки, който е дохождалъ, като види нѣщо, измѣнявалъ го по таквъ начинъ, че много работи, които трѣбва да бждатъ въ извѣстенъ правилникъ, ги намираме въ закона, и по тови начинъ работата е вървѣла на развала. Намѣсто да поправимъ просвѣщението, ние го развалихме. Прочее, за да можемъ за въ бждше да дадемъ едно правилно направление на нашето просвѣщение, ние мислимъ да ви прѣдставимъ не само тия законопроекти; въ бждше правителството ще приготви проекти, които ще обгръщатъ всичко и тамъ ще може всѣки единъ да види каква е програмата на правителството. Това служи сега само като разврзване рѣцѣтъ на правителството, за да може да приготви всичко онова, което му трѣбва; защото законътъ, тъй както е сега и той свързва рѣцѣтъ на правителството — не можемъ да прѣдприемемъ нищо. Г-нъ Шишмановъ, въ желанието си да даде по-голъма свобода на учителитъ, направилъ ги е почти несмѣняеми. И дѣйствително сега ние виждаме въ Министерството на просвѣщението, че има прѣписки водени цѣла година за нѣкои учители, за пѣкои тѣхни дѣйствия неприятни, неморални, виждаме прѣпискитъ и не можемъ да ги уволнимъ. Защо? Защото това е свързано съ 15 свѣта — додѣ си кажатъ мнѣнието, додѣ дойде до министеръ, минава време и най-послѣ виждаме, че понеже тѣ не сж съгласни за уволнение и той не се е съгласилъ. Сега ние искаме нѣкои измѣнения въ тия закони, които да разврзатъ рѣцѣтъ на правителството, които да ни дадатъ възможность да приготвимъ онова, което всички очакваме, защото това, което правимъ, е много малко; то е

врѣменно. Обаче за Университета законътъ е този и него ние нѣма да промѣняваме въ бждше.

Много се говори върху въпроса, че се прѣдоставяло правото на министра въ нѣкои случаи да уволнява професоритъ. Трѣбва да ви заявя, че това е една погрѣшка. Не Министърътъ на просвѣщението самъ, а Министерскиятъ свѣтъ ще го прави. То е пропуснато при печатането по погрѣшка. Мисля, че когато Министерскиятъ свѣтъ ще уволнява единъ професоръ съ мотивиранъ докладъ до Княза, ще има доста голѣма гаранция. Кой да е министерски свѣтъ, кой да е министъръ на просвѣщението, прѣди да иска да мотивира единъ докладъ до Държавния глава за уволнението на единъ професоръ, ще се позамисли малко. Всѣки, който е управлявалъ, знае да-ли тѣй лесно Князътъ се съгласява да се уволни единъ чиновникъ или не — трѣбва да имашъ данни, трѣбва да имашъ сериозни мотиви, за да можешъ да уволнишъ единъ висшъ чиновникъ. Понеже този въпросъ много се дебатира и прави впечатление въ обществото, всѣки единъ министерски свѣтъ, па и самъ Държавниятъ глава, ще се позамисли малко прѣди да си даде съгласието да се уволни единъ професоръ. Когато се констатира, че единъ професоръ проповѣдва отъ катедрата редъ учения, противни на нашия държавенъ строй, на нашитъ нрави, тогава правителството, което носи отговорността, има право да вземе такова рѣшение и Държавниятъ глава ще се съгласи. Но ако само за туй, че еди-кой професоръ не ни се харесва, че ималъ нѣкакво мнѣние, безъ да е правѣлъ лоши проповѣди на студентитъ и партизанство по улицитъ — да искаме да го уволняваме — Държавниятъ глава нѣма да се съгласи; и тамъ той ще е правъ. Мога азъ да искамъ отъ Държавния глава и да го правя въпросъ за довѣрие, когато се касае въпросътъ за административни чиновници — тамъ мога да го направя; но когато се касае за професори, не мога, па тамъ ние сами постъпваме по-прѣдпазливо. Азъ мисля, че досегашното ни управление, и търпѣнието на всичката оная плеяда отъ чиновници, които служатъ по управлението и между които нѣма нито партизани, може да бжде най-голъмото доказателство, че на управлението ние не гледаме партизански. Защото, ако бѣхъ гледалъ отъ чисто партизанска точка зрѣние, нѣмаше да има стачка по желѣзницитъ. Ами за това, защото не искахъ да гледамъ партизански — желѣзницитъ сж достойни на цѣлото общество и цѣлото общество трѣбва да се ползува отъ тѣхъ, затова дойдохме до този резултатъ. У насъ служатъ всѣкакви партизани. Въ финансовото управление, въ сѣдилищата и въ всички други учрѣждения има редъ чиновници, които не сж мои партизани и не съчувствуватъ на правителството, но се търпятъ. Па и не може да се намѣрятъ винаги наши партизани, които да заематъ всѣка длѣжностъ. Когато има въ другитъ партии хора, които могатъ да бждатъ полезни на управлението, хора разумни

и които служатъ честно, защо да не се ползуваме отъ тѣхнитѣ услуги? Наопъки, азъ считамъ, че това е добро. Азъ ви казахъ, че не сж всички професори така лоши, както ги рисуваъ. Измежду тѣхъ има много почтени хора и нѣкои отъ тѣхъ пакъ ще си останатъ. Но задавате ни въпроса: защо изхвърлихте всички? Затуй, за да защитимъ единъ високъ принципъ. Ние не можехме да оставимъ въ едно учрѣждение единъ професоръ, учението на когото даде такива резултати — освиркването на Държавния глава. Азъ знаехъ, че между сухото и суровото ще изгори, но трѣбваше да имъ дадемъ урокъ, та когато дойдатъ втори пътъ на мѣстата си, да знаятъ, че сж само професори, че сж хора на науката и да не правятъ политика. Тѣ могатъ да иматъ убѣждения каквито щатъ — и въ науката има различни убѣждения и различни системи на приподасане; но има нѣща, които не трѣбва да се прѣбрачватъ, има работи, до които трѣбва да се спиратъ. Тръгнатъ ли по-нататъкъ, да проповѣдватъ безбожество, противъ Държавния глава, държавния строй, да правятъ партизанство, тръгнатъ ли да разстройватъ обществото и да искатъ да създаватъ бъркотии въ страната, всѣко правителство, което и да било то, има право да ги наказва, защото не се учрѣждава университетъ, за да правятъ тамъ партизанство, а той е за хора на науката. Партизанството ние го правимъ, това ни е занаятъ аслж. Миналитѣ години, напр, мнозина отъ васъ обѣщавате давѣцитѣ намалявате, войската ще намалявате, салтанатитѣ на Княза ще махнете, но като дойдохте на власти, стояхте по 2—3 години, нито давѣцитѣ намалихте, нито войската, нито салтанати, нито нищо. Г-нъ Давевъ се оправдаваше: не познавахме управлението, 18 години сме стояли въ опозиция, прѣзъ плетъ гледахме. Такова нѣщо не бива да се говори отъ единъ държавецъ мѣжъ. Азъ бѣхъ и опозиция, и не се бояхъ, имахъ куража да говоря, безъ страхъ, че платформата ще ми бѣде затворена, че демагози ще ме укориватъ, не се боехъ да си изказвамъ мнѣнието по какъвъ и да било въпросъ така, както азъ го разбирахъ и да поддържамъ даже мѣроприятия много непопулярни въ страната. Ималъ съмъ често неприятности съ моитѣ приятели, но азъ съмъ поддържалъ това, което ми е диктувалъ моятъ здравъ разумъ. Така трѣбва да гледаме на всички въпроси и така трѣбва да гледаме и въ настоящия случай. Недѣйте прѣдставлява това като наше стремление, непрѣмѣнно да създадемъ нѣкакво мракобѣсие, както казватъ крайнитѣ елементи. Не. Подиръ случкитѣ, които станаха въ страната, и подиръ резултатитѣ, които добихме подиръ толкова годишенъ свободенъ животъ, налагаше се на правителството, което и да било то, да вземе мѣрки. И понеже ние сме сега — за щастие или нещастие — сѣ ние се случаваме на власть, когато има да се взематъ нѣкои прѣдприятия непопулярни — и понеже ние сме и сега на власть, ще ги направимъ; и когато дойдатъ подиръ

насъ други, ще ги съвѣтваме да ги поддържатъ и да ги разширятъ. Това е единственото спасение за нашето бѣдѣще. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата)

В. Нейчовъ: Искамъ думата за една малка бѣлѣжка.

Прѣдсѣдателътъ: Ще Ви забѣлѣжа; сега има г. Йоновъ думата.

Ю. Йоновъ: Г-да народни прѣдставители! Слѣдъ изказаното отъ г. министръ-прѣдсѣдателя по отношение чл. 49 отъ законопроекта, на мене ми остава много малко. Азъ бѣхъ взелъ думата да кажа защо не можемъ да гласувамъ за настоящия законопроектъ, така, както е прѣдставенъ. Въ чл. 49 е прѣвидено, че се отнема за въ бѣдѣще правото на нашитѣ момичета да учатъ въ Университета, а още повече на тѣзи, на които сж останали нѣколко мѣсеца или най-малко една година за да свършатъ. Между тѣхъ има много такива, бацитѣ и майкитѣ на които сж продали мило и драго да ги пратятъ тукъ да свършатъ. Казахте, ще отидатъ въ странство. Съгласете се, че тѣзи момичета на богати родители, които иматъ срдства, тѣ и сега не сж тукъ, и сега сж въ странство; но тѣзи, които сж тукъ у насъ, сж повече на бѣдни родители и знаете какъ бацитѣ и майкитѣ събиратъ тѣзи пари, да ги пратятъ тука да учатъ. Г-нъ министръ-прѣдсѣдателътъ заяви, че законопроектътъ ще бѣде пратенъ въ комисията и туй ще се поправи, ще имъ се даде възможность на тия да довършатъ. Така щото, отъ тая страна съмъ съгласенъ. Вѣрвамъ и за бѣдѣще, като се има прѣдъ видъ, че въ нашитѣ гимназии има нужда отъ учители съ висше образование, нѣма да се създаде едно право за богатитѣ, да могатъ само тѣ да свършатъ като отидатъ въ странство и като дойдатъ тука, да могатъ да бѣдатъ учители въ нашитѣ гимназии, а нека се даде такава възможность и на нѣкои бѣдни момичета, които могатъ да учатъ по-добрѣ. Ако стане това, нѣмамъ нищо противъ. Въ такъвъ случай нѣма да раздѣлимъ и да направимъ, щото само тѣзи, които иматъ срдства да могатъ да учатъ и да свършатъ, понеже ще иматъ възможность да отидатъ въ странство, а други, макаръ и по-способни, да не могатъ, само затова, защото нѣматъ срдства. Казвамъ това, защото въпросътъ ще отиде въ комисията и ще бѣде поправенъ тамъ; въ такъвъ случай остава да си кажа думата, когато стане второто четене.

Понеже считамъ въпроса за изчерпанъ, прѣдлагамъ да се прѣкратятъ дебатитѣ.

Прѣдсѣдателътъ: Има прѣдложение да се прѣкратятъ дебатитѣ. Който приема това прѣдложение да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Г-нъ управляющиятъ Министерството на народното просвѣщение има думата.

Министръ Л. Паяковъ: Г-да народни прѣдставители! Прѣди да разгледамъ бѣлѣжкитѣ, които

се направиха по самия законопроектъ за Университета и да дамъ обяснения по тѣхъ, ще ми позволите да се спра и азъ върху общитѣ въпроси, които се възбудиха, особено отъ г. Влайкова и други нѣкои г. г. оратори, по отношение учебното дѣло, по отношение задачата на учителитѣ и особено по отношение задачата на професоритѣ у насъ.

Наистина, както забѣлѣжи и г. министъръ-прѣдсѣдателътъ, че отраднo бѣ, и нашата задача съ това се улеснява, дѣто нѣкои отъ господата отъ опозицията признаха и заявиха, че злото и причинитѣ на извѣстнитѣ нещастни демонстрации, извършени отъ студентитѣ, сѣ послѣдствие отъ недостатѣцитѣ, коренящи се въ нашето учебно дѣло. Въ това отношение нѣма да оспорвамъ г. Влайкова, защото той остана самъ да твърди, че тия демонстрации сѣ една външна проява отъ накупѣли недоволства, които нѣматъ нищо общо съ вѣтрѣщнитѣ уредби и положение на Университета, които нѣматъ нищо общо даже и съ поведението на нѣкои отъ г. г. професоритѣ, които нѣматъ нищо общо и съ поведението на нѣкоя частъ отъ основното учителство. Ще забѣлѣжа само, че ако г. Влайковъ говорѣше, както другъ пътъ, като учителъ, а не като партизанинъ, и той щѣше да бѣде въ редовѣтъ на тия господа, които признаха дѣйствителната причина. За голѣмо съжаление, г. Влайковъ, като никога, се отклони отъ своята задача и говори не като Влайковъ, който обикновено се занимава съ учителскитѣ въпроси доста обективно, ами като Влайковъ, членъ на радикалъ-демократическата партия и говоренето му бѣше съ цѣль чисто и просто да използва случая за въ полза на своята партия.

Стана явно за всички ни, че демонстрациитѣ на студентството нѣ сѣ нѣкакви изрази на нѣкакво си обществено негодуване; явно стана за всички ни, че общественото мнѣние, въ което г. Влайковъ търсѣше подкрѣпа за своитѣ разсѣждения и заключения, туй обществено мнѣние осѣжда тия демонстрации, че туй обществено мнѣние осѣжда и поведението на нѣкои професори и на частъ отъ нашето основно учителство; осѣжда ги главно за тѣхното осѣдително държане по отношение на капитални въпроси, отъ държавенъ характеръ, каквито сѣ: неприкосновеността на Държавния глава, антимиитаризмътъ, интернационализмътъ, народната религия и т. н. Ражда се въпросътъ, възбуденъ отъ г. Влайкова: реформитѣ, които прѣдлага правителството за Университета и училищата и тѣзи, които ще продължава да прѣдлага, изобщо, по учебното дѣло, да-ли сѣ наврѣмни, да-ли се налагатъ и да-ли се оправдаватъ; отъ друга страна, да-ли сѣ тѣ такива, каквито г. Влайковъ ги описва — ретроградни, или сѣ мѣроприятия въ съгласие даже съ най-напрѣднатитѣ умове на западъ. Тия точки ще искамъ да освѣтля, още повече, че г. Влайковъ искаше тукъ да импонира съ чужди авторитети, като говорѣше особено за политическата свобода на професоритѣ, а, спо-

редъ тѣхната програма, тази политическа свобода се разширява и отива по-далечъ и въ кръга на учителското тѣло. Споредъ тѣхъ и стачката на държавни чиновници трѣбва да бѣде позволена, както се декларира отъ г. Георгова и другаритѣ му въ Народното събрание и пр. и пр. Ето защо става необходимо да се пояснятъ и мѣроприятитѣ и принципитѣ, които сѣ сложени въ законопроекта за Университета и оня за измѣнение на закона за народното просвѣщение; необходимо е да се докаже, да-ли тѣзи мѣроприятитѣ сѣ необходими, да-ли сѣ съврѣмenni и съгласни съ духа на прогреса въ днешно врѣме.

Ще взема за изходна точка, както го направи и г. Влайковъ, студентческата демонстрация отъ 3 януарий т. г. На какво е изразъ тази демонстрация? Да-ли, както твърди г. Влайковъ, тя е изразъ на общественото мнѣние, на общественото негодуване, или е изразъ на съвсѣмъ други обстоятелства, които нѣматъ нищо общо съ общественото мнѣние? Ето какво въ дѣйствителностъ тази демонстрация изразява: на първо мѣсто, тя изразява зловрѣдното направление, което се дава на младежъта въ училищата; слѣдъ това, тя показва остѣжستگی на всѣкакво съзнание на дългъ и отговорностъ, остѣжستگی на почитъ къмъ най-високитѣ държавни и национални принципи; тя е избликъ на крайнитѣ и зловрѣдни социалистически учения, каквито сѣ интернационализмътъ, антимиитаризмътъ, безбожие и остѣжستگی на обществения моралъ. Добрѣ, отговаря г. Влайковъ, ако професоритѣ, особено нѣкои отъ тѣхъ, сѣ провинени въ нѣщо, защо не посочимъ на конкретни случаи, защо не кажемъ кѣдѣ и какъ сѣ се провинили и защо имъ налагаме наказание. Дълга да оправдая мѣроприятитѣ на правителството и реформитѣ, които то ви прѣдлага, именно така, както г. Влайковъ желае, като ви посоча дѣла, дѣйствия и на професори и на учители, които подкрѣпятъ горѣказаното отъ мене, и доказватъ, че демонстрацията отъ 3 януарий, както и редъ прѣдшествующи студентчески демонстрации сѣ далечъ отъ да изразяватъ общественото мнѣние. Слѣдъ малко ясно ще стане, че академическата факла, която г. Влайковъ възпѣваше тукъ, служи на нѣкои професори не да прѣскаятъ научна свѣтлина, а да освѣтляватъ младежъта въ разрушителното за държавата направление. Поменаха се нѣкои имена на професори и азъ ще бѣда длъженъ да ги повтора. Г-нъ Влайковъ заяви тукъ, като каза: „ние считаме даже за гордостъ, дѣто въ нашитѣ редове има двама професори“. Добрѣ. Стариятъ законъ за Университета никѣдѣ не запрѣщава затъ на г. г. професоритѣ да иматъ свои политически убѣждения и да ги изказватъ. Но да се спремъ на личности и да посочимъ на дѣйствия, на дѣла. Да вземемъ за примѣръ г. Данаилова, който не е въ редовѣтъ на радикалъ-демократическата партия, и да видимъ дѣ е проявилъ дѣйствия, противни на държавния строй и служащи за подкрѣпа на това, което правятъ стач-

ниците, за подкрѣпа на демонстрацията, която проявиха студентитѣ. Вземете на първо мѣсто економическото списание, което се редактира подь отговорността на професора г. Давидовъ; тамъ ще намерите статии, които той, ако държеше за тия високи държавни принципи, не трѣбваше да допусне. ще намерите една статия, въ която се посочватъ опасноститѣ въ България отъ българския монархизъмъ, като се казва слѣдующото: „че слѣдъ тия обществени, държавни прѣдприятия, които прѣдприема правителството, той български монархизъмъ ще тласне държавата въ война, ще я разсипе и затуй, естествено, трѣбва да се взематъ мѣрки, да се боримъ противъ него“ и пр.

Г-нъ Кировъ — и вѣрвамъ, че свѣдѣнията ми за него не ще сѫ неоснователни — въ своитѣ лекции по конституционно право, когато е говорилъ за Държавния глава, е ималъ случай да говори и за отсъствието на нашия Князь отъ България — в. „Денъ“ го е възпроизвелъ; той, професоръ Кировъ правилъ смѣтка, колко дни Князътъ е билъ въ България и колко дни е отсъствувалъ. Да, г. Кировъ се числи въ редоветѣ на радикалъ-демократическата партия и г. Влайковъ казва, че това е гордостъ, но въ тѣхната програма стои една точка, че тѣ сѫ за стачкитѣ на държавнитѣ чиновници.

Т. Влайковъ: Не е вѣрно, г-нъ министре!

Министъръ Л. Паяковъ: Не само че е вѣрно, но вие го декларирахте и тукъ. Г-нъ Найчо Цановъ стои на чело на стачниците и ги ръководи. (Рѣкоплѣскане отъ дѣсницата)

Т. Влайковъ: Въ нашата програма нѣма такава нѣщо.

Министъръ Л. Паяковъ: Слѣдователно, тукъ има вече това, че ако г. Кировъ е въ лагера на тая партия, шефътъ, лидерътъ на която стои на чело и на студентитѣ, които свиркатъ, и на стачниците, само по себе си се разбира, че и той е съмишленикъ на това, а пъкъ вие не сте да не знаете, че принципътъ за стачкитѣ на държавнитѣ чиновници е отблъснатъ отъ най-прогресивнитѣ умове, отъ най-прогресивнитѣ държавници въ Европа — стачката на държавнитѣ чиновници навсѣкѣдѣ се счита за прѣстѣпление — слѣдователно, трѣбва да признаемъ, че тукъ има единъ професоръ, който тласка държавнитѣ чиновници къмъ криминално прѣстѣпление; това е едно дѣло, единъ актъ, който не може да не бѣде осъденъ. Самиятъ фактъ, че професоритѣ Фаденхехтъ и Данаиловъ сѫ присѣствували въ циркъ-театъръ „България“, дѣто е станало събрание на студентитѣ, които сѫ се събрали да подкрѣпятъ своята демонстрация отъ 3 того, показва колко ниско тѣ свалятъ трибуната на професорството. По-послѣ ще посоча мнѣнието на авторитетни лица, за да видите какъ гледатъ тѣ на положението на професоритѣ, на възпитателитѣ и на учителитѣ. Сега да разгледаме какво казватъ нашитѣ

противници въ в. „Демократъ“, който е органъ на радикалъ-демократическата партия, слѣдователно и на г. Кирова. Тамъ г. професоръ Фаденхехтъ открито излиза съ една статия за въ полза на стачката на държавнитѣ чиновници.

Т. Влайковъ: Не е излѣзълъ.

Г. Чолаковъ: Ти си спалъ тогава!

П. Геннадиевъ: Той не чете вѣстника.

Министъръ Л. Паяковъ: Споредъ в. „Демократъ“, вѣдѣто — туй гордо го заяви г. Влайковъ — сигурно сътрудничатъ и г. Кировъ и г. Фаденхехтъ... не вѣрвамъ туй да го отрече г. Влайковъ — тамъ се проповѣдва, че българската младежъ, българскитѣ дѣца не трѣбва да носятъ, не трѣбва да иматъ душата на своитѣ родители; тѣ трѣбва да иматъ друга душа, другъ характеръ, тѣ трѣбва да сѫ извънъ своето сѣмейство. Право бѣлѣжи бившиятъ министъръ на просвѣщеніето въ Ромѣния г. Харетъ, отъ кабинета на г. Стурдза, че сѫ думата отечество, ние много гържимъ, тѣ е постоянно въ устата ни, но ние подь отечество не трѣбва да разбираме само земята, която ни храни, а трѣбва да разбираме езика, религиата и традициитѣ на народа, и ако нѣмаме право да отчуждаваме земята, да я продаваме, най-малко право имаме да продаваме душата на младежта и да я отчуждаваме. (Рѣкоплѣскане отъ дѣсницата)

Това е за оправдание само по отношение на мѣрките, които се наложили на г. г. професоритѣ, като изказвамъ съжаление, че покрай нѣколцина професори трѣбваше да се взематъ такива крути мѣрки и да се налага цѣлото професорско тѣло. Въпросътъ е за реформи въ учебното дѣло; слѣдъ закона за Университета, внесохме законъ за изменение на нѣкои членове отъ закона за народното просвѣщение; всичко това възбужда изобщо въпроса за реформи въ учебното дѣло; тѣзи реформи, обаче, трѣбва да се оправдаятъ, като се посочи на причинитѣ, които ги прѣдизвикватъ. За тази цѣль ще си послужа съ факти и данни такива, каквито сѫ угодни на г. Влайкова. Така напр., ако вземете на рѣка в. „Съзвание“, органъ на Учителския съюзъ, ще видите, че тамъ се иска да се изкове саркофага на българския монархизъмъ. Въ поздравлението, което този съюзъ е отправилъ до стачниците желѣзничари, е употребено това изражение: „да се изкове саркофагътъ на българския монархизъмъ“. Виждате какво грозно, какво разрушително начало се проповѣдва тамъ. Въ в. „Искра“, органъ на социалъ-демократитѣ учители, на синдикиранитѣ учители, се иска унищожението на цѣлѣтъвъ Ерихонъ на българската държава, унищожението на новия Ерихонъ.

Отъ дѣсницата: Срамъ! Позоръ!

Д-ръ И. Момчиловъ: Да живѣятъ даскалитѣ!

Министъръ Л. Паяковъ: Но г. Влайковъ може да каже, че тѣхнитѣ мнѣния, тѣхнитѣ възгледи за държавата, за монархизма сѣ съврѣмenni, тѣ сѣ прогресивни, че ние сме останали назадъ, че ние сме ретрогради, и че затова тѣзи учения прѣдъ нашитѣ очи се прѣдставляватъ за грозни, за разрушителни. Нека видимъ да-ли е така. Ще ми позволите да ви цитирамъ мнѣнието на видни авторитети за положението на учителитѣ въ общественитѣ и политически борби, да ви цитирамъ мнѣнието на тѣзи авторитети и за положението на учителитѣ, като чиновници, по отношение на държавата и държавнитѣ интереси. И то пакъ отъ източници такива, които не само г. Влайковъ нѣма да отрича, но ще трѣбва да имъ направи поклонъ и да се отнесе съ уважение и респектъ къмъ тѣхъ. Въ Швейцария, тая Швейцария, която ни се дава постоянно за примѣръ и образецъ, по поводъ възбуждането и тамъ на тия въпроси, се издава една инструкция къмъ учителитѣ, която е напечатана въ „Revue Pédagogique“, върху която срѣщаме да се говори въ мѣродавия французки в. „Le Temps“ както отъ самата редакция, така и отъ г. Думера, бившъ прѣдсѣдателъ на французкото народно събрание, който казва за Швейцария: „Тая удивителна малка република, сестра на нашата французка република, ни дава примѣръ за уреждане и за опрѣдѣление ролята и задачата на учителя.“ Ето какво казва въпросната инструкция: „Учителитѣ има право и длъжностъ да има мнѣния и да се инспирира отъ тѣхъ въ своя граждански животъ, но той не трѣбва по никой начинъ и за никаква цѣна да се хвърля въ политически борби; той е длъженъ да бѣде човѣкъ не на партиитѣ, и това поради двѣ причини главно. Първо, училището е неутрално за политическата материя“ — това е важно, г-да прѣдставители, да се отбѣлжи: „Училището е неутрално за политическото поле, за политическата материя“ — принципъ установенъ, както виждате, въ свободна Швейцария.

П. Геннадиевъ: Г-нъ Влайковъ призна, че е вѣрно.

Министъръ Л. Паяковъ: „Второ, има несъвмѣстимостъ между страстнитѣ борби на политиката и възпитателното и умиротворително дѣло на училището“. По тѣзи двѣ причини: първо, че училището трѣбва да бѣде неутрално въ политиката и, второ, че има несъвмѣстимостъ между страстнитѣ политически борби и възпитателното и умиротворително дѣло на училището, че учителитѣ не трѣбва да се хвърля въ партизанскитѣ борби. „Учителитѣ е и трѣбва да бѣде въ пълната смисълъ на думата гражданинъ. Той трѣбва да има свое мнѣние, даже може и да го изказва, да го прави извѣстно; но въ упражнението на своитѣ политически права той трѣбва да дава примѣръ на духъ на толерантностъ, умѣреностъ и дружелюбие“. Ето какъ е очертана задачата на учителя въ тази инструк-

ция, отправена до швейцарскитѣ учители. Думеръ, бившъ прѣдсѣдателъ на народното събрание въ Франция, напълно подкрѣпя горѣизложеното за учителя. Той генерализира идеята за положението на учителитѣ и я прилага изобщо за чиновницитѣ. Чиновницитѣ могатъ да се групиратъ, да се запознаватъ, да се поддържатъ, да си помагатъ въ мѣхчотиитѣ на живота — тамъ нѣма какво да кажемъ; но да образуватъ дружества, съ цѣль да избѣгнатъ управлението на началството си, да се прикриватъ отъ дисциплината и да образуватъ една сила срѣщу държавния авторитетъ, тона е нетърпимо“. Но да цитираме авторитетъ, да чуемъ мнѣнието на г. Бриана, социалистъ и още по-угоденъ на г. Влайкова, министъръ на просвѣщението въ Франция и тогава за удивление на всички ни, ще видимъ, какъ у насъ всѣкога се прѣгрѣща лопшата страна на всички нови учения, или се възприематъ крайнитѣ учения отъ зловрѣденъ и разрушителенъ характеръ. Може би въ извѣстна смисълъ научниятъ социализмъ да бѣде полезенъ за държавитѣ, като критика на днешния строй; той може да тласка къмъ прогресъ; но не такъвъ социализмъ се проповѣдва у насъ; него ние срѣщаме въ Германия, кѣдѣто за основа служи пакъ национализмътъ, кѣдѣто дѣятелността на социалиститѣ не се проявява въ подриването на държавния строй, не се отправя противъ интереситѣ на държавата, нито на държавния глава. Министърътъ на народното просвѣщение въ Франция, г. Брианъ, социалистъ, е изказалъ мнѣнието си по стачкитѣ на държавнитѣ чиновници и на учителитѣ, въ едно циркулярно, отправено до учителството въ Франция: „Това стремление да се асимилиратъ съвършено чиновницитѣ съ работницитѣ е абсурдно“. Вие знаете, че тукъ въ конгреса съюзенитѣ основни учители се асимилираха, тъй да се каже, се обвиха за работници, за пролетарии. Социалистътъ Брианъ, министъръ на народното просвѣщение въ Франция, казва, че такава асимилация е абсурдно.

Д-ръ И. Момчиловъ: Той е простъ човѣкъ — не разбира.

Министъръ Л. Паяковъ: „Работницитѣ, въ своята борба съ господаритѣ си, сѣ срѣщу частнитѣ интереси и тѣхнитѣ конфликти могатъ да се уреждатъ по волята на дѣйтѣ страни. Напротивъ, положението на чиновницитѣ се урежда отъ бюджета, отъ народното прѣдставителство и само по този пътъ може да се урежда. Срѣдствата за изнудване, къмъ които могатъ да прибѣгнатъ работницитѣ, щомъ почнатъ да се практикуватъ отъ чиновницитѣ, сѣ дѣйствително революционно дѣйствие, сѣ едно възстание противъ самата нация. Това е пѣщо невѣроятнo, щото синдикиранитѣ учители — казва Брианъ — да турятъ въ своя уставъ имено стачката на чиновницитѣ“. — Но това е интересното. — „Азъ съмъ спокоенъ, голѣмото

болшинство на учителитѣ въ Франция нѣма да ги послѣдва въ тѣхнитѣ погрѣшки; тѣ ще разбератъ, че това прѣувеличение не може освѣнѣ да компрометира каузата и интереситѣ на чиновницитѣ, които се оставятъ да бѣдатъ уволнени“.

Азъ цитирамъ тѣзи нѣща, за да могатъ да се чуятъ и отъ нашитѣ основни учители, че въ Франция Брианъ — социалистътъ — храни надежда и вѣрва, увѣренъ е, че болшинството на основното учителство нѣма да се увлѣче по учителитѣ, които се съюзили въ Лионъ и обявиха стачката като тѣхно срѣдство за борба, защото — казва той — тѣ ще компрометиратъ задачата си и ще поврѣдѣтъ на собственитѣ си интереси — туй, което става у насъ. Ето защо тѣзи, които поддържатъ чиновническитѣ стачки — каза се много пѣти тукъ — не сѣ доброжелатели нито на учителитѣ, нито на чиновницитѣ стачници; тѣ сѣ най-голѣмитѣ тѣхни зложелатели. Тѣ много се заблуждаватъ, като мислятъ, че отъ името на нѣкакъв демократизъмъ поддържатъ чиновническата стачка — истината е, казахъ го и ще го повтори, че тѣ поддържатъ всичко това не отъ името на демократизма, а отъ името на демагогството. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата)

Ще свърша съ цитатитѣ, като прочета оцѣнката, която в. „Le Temps“ прави на това окръжно на Бриана касателно чиновническата стачка. „Това положение“ — т. е. да правятъ чиновницитѣ стачка противъ държавата — „е абсолютно петърпимо и иска бързи репресии, бързи мѣрки за прѣмахването му. Декларациитѣ на почтения министъръ на народното просвѣщение позволяватъ да вѣрваме, че правителството нѣма да измѣни на своя дългъ.“ И ако въ Франция мѣродавниятъ в. „Le Temps“, е похвалилъ правителството за такива мѣрки и счита, че то не измѣнява на дълга си, като ги взема, азъ считамъ, че днешното правителство изпълнява сѣщо така своя дългъ, като взима сѣщитѣ мѣрки да отстрани това зло. „Той — казва министърътъ на народното просвѣщение — учителътъ, не е застаналъ стриктно на този проникателенъ умъ, за да може да разбере, че синдикатътъ на чиновницитѣ ще бѣде отрицание на парламентарния режимъ“. Това азъ отиравамъ къмъ г. Влайкова да разбере, че синдикатътъ на учителитѣ и чиновницитѣ е отрицание на парламентарния режимъ, защото всѣкога, когато прѣдлагаме мѣрка противъ злото, ни се натяква, че се нарушавала и конституция, и свобода, и прогресивни идеи, и пр. и пр. В. „Le Temps“ слѣдва: „Държавнитѣ интереси не могатъ да се подчинятъ на корпоративнитѣ. Синдикатътъ е единъ органъ за защита и борба; той води къмъ стачки, и въ деня, когато чиновницитѣ ще прибѣгнатъ къмъ това срѣдство на репресия, тѣ въ сѣщностъ ще бѣдатъ противъ самата държава, противъ общото гласоподаване и това общо гласоподаване ще се револтира и ще възстане противъ тѣхъ“. А тукъ намъ се говори, че общественото мнѣние, че общото мнѣние въ държавата, че

българскитѣ избиратели, българскитѣ граждани сѣ за тѣзи идеи, които г. Влайковъ и другаритѣ му поддържатъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Бошъ лафъ.

Министъръ Л. Паяковъ: Слѣдва най-важното и ще свърша цитатитѣ: „Ако наистина, казва в. „Le Temps“, г. г. синдикиранитѣ учители искатъ да се поучатъ въ нѣщо, а наистина много отъ тѣхъ иматъ нужда да се поучатъ, нека прочетатъ веднажъ и дважъ Монтескьо и той ще ги научи, че сѣществуването на корпорациитѣ е несъвмѣстимо съ чиновничеството въ единъ демократиченъ режимъ.“ (Ржкоплѣскаве отъ дѣсницата)

Трѣбваше да ви отегча съ този редъ цитати, за да ви покажа, че мѣрките, които взима днешното правителство, не само не сѣ ретроградни, не само не се осѣждатъ отъ прогресивнитѣ умове на западъ, но се изискватъ отъ най-напрѣднатитѣ умове въ Франция и отъ самата французка преса; че тѣзи мѣроприятия, както се признава отъ всички оратори, понеже се оказва, че тия мѣрки сѣ необходими, се оправдаватъ не само поради своята необходимостъ, се оправдаватъ и поради новото и правилно разбиране на демократизма, на политическата дѣятелностъ на гражданитѣ и на задачата, онака специална задача, която се възлага на чиновницитѣ и на учителитѣ въ кръга на тѣхнитѣ дѣйствиа.

Слѣдъ вички тѣзи цитати, можемъ ли тогава да отдадемъ нѣкакво значение на думитѣ на г. Влайкова, който ни даваше за примѣръ професора г. Вирховъ, който водилъ политическа борба съ Бисмарка, което е вѣрно; но можемъ ли, казвамъ, ние да поставимъ на еднаква нога прочутия и авторитетенъ Вирховъ съ нашитѣ професори Кировъ, Фадеухетъ и Данаиловъ, да ги поставимъ на такава висота, да изказватъ авторитетни мнѣния за организирането и развитието на държавата и разрѣшаването редъ социални въпроси? Знае ли г. Влайковъ, че и въ Германия сѣ отстранявали професори отъ длъжностъ за намѣса въ акции противъ правителството и държавата? Изтъквамъ тѣзи нѣща, за да покажа, че г. Влайковъ направи една капитална грѣшка, дѣто не си остана въ задачата на учителъ — да разисква законопроекта, по-обективно, както е правилъ всѣки пѣтъ; този пѣтъ той изпадна напълно въ партизанско изстъпление и стана изразителъ, образъ на пълна демагогия, която е най-голѣмото и най-врѣдното зло у насъ.

Слѣдъ тѣни обяснения да разгледаме самия законопроектъ. Ще разгледамъ, по редъ, възбуденитѣ отъ г. Бобчева въпроси, защото той бѣ най-обективниятъ и най-сериозниятъ въ случая. Г-нъ Бобчевъ се спрѣ на въпроси отъ общъ характеръ и послѣ пристѣпи къмъ разглеждане на самия законопроектъ. Азъ ще постѣпя по сѣщия начинъ.

Г-нъ Бобчевъ забѣлѣжи, че въ нашитѣ училища, изобщо, има много наука, но малко се върши за

облагородяване душата на младежта. И той е правъ, по само съ забѣлжката, че помъ има нужда да се върши много за облагородяването душата на младежта, погрѣшно г. Бобчевъ иска, когато разискваше оная частъ досѣжно правата на студентитѣ извънъ Университета, да ги праща въ заразителната атмосфера на партизанскитѣ клубове, където по никой начинъ не може да се облагороди младежката душа. Ако той скъпи за облагородяването на младежката душа, тогава именно трѣбва тази младежъ, чрѣзъ влиянието на учители и възпитатели, и професори, да я държимъ далечъ отъ тѣзи наши партизански дразги и борби, въ срѣдата на които като влѣзе човѣкъ трѣбва да има много силенъ характеръ да може да устои, даже и тогава, когато има точно опрѣдѣлени принципи, начала, по които да се ръководи. Въ повечето случаи хора възрастни, граждани, се увличатъ въ общото течение, което се създава въ този кръгъ на партизанство.

Той бѣше правъ пакъ, като каза, че слабо внимание се обръща на българска история, а азъ ще прибавя, че слабо внимание се обръща и на гражданско учение; ще прибави още единъ специаленъ прѣдметъ, отъ нашитѣ гимназии, особено отъ срѣднитѣ училища — то е прѣдметътъ политическа економия. Днесъ-зидесъ въ всички държави, малки и голѣми, израстнаха и се възбуждатъ въпроси отъ економиченъ и социаленъ характеръ, отъ индустриаленъ характеръ; сегашниятъ вѣкъ го наричатъ вѣкъ материалистиченъ, вѣкъ на работническитѣ въпроси, на социалнитѣ въпроси, на изкуството, на техниката, на индустрията, а ние нѣмаме въ гимназиитѣ си този важенъ прѣдметъ — политическата економия, който да унѣта ума на младежта, чрѣзъ който прѣдметъ да се проучватъ всички доктрини, всички социални и економически теории и учения, та послѣ, когато младежътъ стане пълноправенъ гражданинъ, когато узрѣе и стѣпи въ живота, да може, като познава всички школи и учения, да избере своя правъ пътъ.

Вѣрно е, че програмитѣ на нашитѣ училища — на основнитѣ и срѣднитѣ училища, па, ако щете, и на Университета — трѣбва да се пригледатъ къмъ нуждитѣ и условията на страната; но, както забѣлжи и г. министъръ-прѣседателътъ, реформитѣ въ тази материя ще трѣбва да се обмислятъ, да се обсъдятъ, а това изисква врѣмѣ, ще изисква и участието на много компетентни хора. Затова, именно, правителството ви прѣдага сега-засега мѣропрития, чрѣзъ законопроекта за Университета и други, които ще има да разглеждате, главно съ цѣль, да се опрѣдѣлятъ по-точно и по-ясно отговорноститѣ на лицата, на които е повѣрено учебното дѣло; да може съ по-голѣма енергия и сигурностъ да се пристъпи къмъ реформи на самата материя въ учебното дѣло, трѣбва, прѣди всичко, да се опрѣдѣлятъ отговорноститѣ на учителитѣ въ основнитѣ и срѣднитѣ училища, отговорноститѣ на професоритѣ въ Университета, и надъ тѣзи отговорности отгорѣ да стои държавниятъ кон-

тролъ. Тази е главната цѣль, която се гони съ прѣдлаганитѣ мѣропрития; никаква цѣль нѣма, било за унищожаване на академическата свобода въ Университета, за лишаване професоритѣ отъ политически права, или же за ограничение свободата на учителитѣ въ кръга на тѣхнитѣ занятия. Искаме точно и ясно да опрѣдѣлимъ, кое е запрѣтено на народнитѣ и класни учители и на професоритѣ, и извънъ запрѣтеното оставя, разбира се, позволеното. Важно е да се обясни главната цѣль, която се гони съ законопроекта за Университета, защото много пѣща въ него криво се разбиратъ; напр., правото, дадено на Министра на народното просвѣщение, което право ще се прѣхвърли на Министерския съветъ — да може да прѣдстави единъ професоръ на уволнение, нѣма за цѣль измислането въ вътрѣшната работа на Университета; това право ще се упражни, само когато нѣкой професоръ прѣвиши своитѣ професорски права и задачи и се обяви противъ върховнитѣ принципи, върху които е положенъ нашиягъ държавенъ строй: когато работи противъ неприкосновеността на Държавния глава; когато се обяви за антимилитаризма, интернационализма, безбожието, и противъ обществения моралъ. Упражнението на това право ни най-малко нѣма да засѣга академическата свобода на Университета.

Г-нъ Бобчевъ пита: защо почваме реформитѣ съ Университета? — Почваме отъ него затуй, защото той е закритъ и се налага да се взематъ мѣрки да се уреди въпросътъ, за да оже да се приготви неговото отваряне.

Обърна се особено внимание върху обстоятелството, че по новия законопроектъ Университетътъ не ще бѣде юридическа личностъ; така сѣщо се забѣлжа изхвърлянето наименованието на Университета „Евлогий и Христо Георгиеви“. Дълженъ съмъ да дамъ обяснение по тѣзи двѣ точки, за да не се помисли, че и тука се гонятъ нѣкакви особени цѣли.

Университетътъ, прѣди всичко, засега е чисто държавенъ, издѣржа се всецѣло отъ срѣдствата на държавния бюджетъ. Въ досегашния законъ, въ дѣйствителностъ, е турнато названието „Евлогий и Христо Георгиеви“ и Университетътъ е обявенъ за юридическа личностъ; по душеприказницитѣ на завѣщанието на покойния Евлогий Георгиевъ сѣ протестирали противъ това прѣдъ правителството; прѣзъ м. декемврий 1906 г. е отиравенъ по този въпросъ особенъ адресъ и до Княза. Тѣ считатъ това наименование на Университета като противорѣчащо на завѣщанието; тѣ казватъ, че завѣщанието изрично изисква, щото съ срѣдствата, които е завѣщаль покойниятъ, да се открие едно техническо училище или едно висше училище на положителнитѣ науки, като даже заплашватъ съ сѣдъ, ако държавата отиде да употреби завѣщанитѣ срѣдства за сегашния университетъ. Слѣдовително, при това положение на работата, докато се разрѣши въпросътъ, да не се прѣчи даже въ

интереса на дѣлото, трѣбваше да отстранимъ това наименование, и понеже Университетътъ остава чисто и просто държавенъ, на държавни сръдства, нѣма защо тогава да прѣдвиждаме, че той е юридическа личностъ. Ако единъ день дойдатъ да се съгласятъ душеприказчицитѣ, да разбератъ и дадатъ такова тълкуване на завѣщанието, шото тия сръдства да се употребятъ за Университета изобщо, само по себе си това название на Университета ще трѣбва да се постави. Вънъ отъ това, щомъ като Университетътъ не е юридическа личностъ, това не значи, че и сега не може да се правятъ завѣщания въ негова полза. Държавата е юридическа личностъ, тя приема тѣзи завѣщания, също както има и сега разни фондове, които сѫ завѣщани на различни училища и служатъ, подъ управлението на Министра на просвѣщението, за издръжка на тѣзи училища, както е случаятъ въ Свищовъ, Габрово и т. н.

Да дойдемъ най-послѣ до най-важния въпросъ, който най-много възбужда господата, които говорилихъ противъ законопроекта — да дойдемъ до въпроса за автономията на Университета. Азъ мисля, че ние всички ще бъдемъ въ съгласие, ако се спремъ да дадемъ едно по-точно опрѣдѣление на академическата свобода: да пояснимъ какво трѣбва да разбираме подъ академическа свобода и, на второ мѣсто, да видимъ, да-ли уволнението, даже въ извѣстни случаи на професоритѣ, или начинътъ, по който се урежда прѣподавателскиятъ персоналъ, е въ такава тѣсна свръзка съ научния прогресъ, съ научната свобода въ Университета. Споредъ г. Бобчева, академическата свобода обгръща не само прѣподавателското тѣло, но още и дисциплината и управлението на Университета. Азъ разбирамъ подъ академическа свобода ето какво: свобода на г. г. професоритѣ въ тѣхнитѣ прѣподавания, въ тѣхната програма, въ тѣхнитѣ изслѣдвания и, най-послѣ, въ тѣхната сигурностъ; да могатъ да се посветятъ всецѣло на науката — пълна автономия въ областта на науката. Въ този законопроектъ никъдѣ вие не можете да посочите нѣкоя точка, която да засѣга тази свобода — научната свобода на професора. Той е напълно свободенъ да развива своята научна материя, да изслѣдва своитѣ въпроси, да ги развива по начинъ, по какъвто той ги разбира. Тамъ не се бърка никакъ другъ, освѣнъ академическиятъ съвѣтъ, който надзирава работитѣ на професоритѣ и доцентитѣ. Г-нъ Бобчевъ вижда нарушение на академическата свобода въ двѣ пѣша: първо, въ начина на назначаване професоритѣ и, второ, въ правото, което се дава на министра, въ извѣстни случаи да уволнява професоритѣ.

Що се отнася до назначаването на професоритѣ, г. Бобчевъ има една грѣшка; не е вѣрно, че е дадено на министра всецѣло правото да назначава професоритѣ. На първо мѣсто, отъ самия законопроектъ се вижда, че главниятъ източникъ за професори сѫ доцентитѣ, а за да стане едно лице доцентъ, условията сѫ не само тежки, но всецѣло

зависятъ отъ професората въ Университета; кандидатътъ трѣбва да държи изпитъ, неговитѣ трудове се процѣняватъ отъ една комисия, избрана изъ сръбата на професоритѣ и, слѣдъ като той държи своя изпитъ, слѣдъ като тѣ процѣнятъ неговото положение, тогава чакъ министърътъ го утвърждава. Доцентитѣ при назначението си, въ пълната смисълъ, всецѣло зависятъ отъ професорското тѣло, отъ академическия съвѣтъ. Значи, даже ако приемемъ, че и назначението на професоритѣ има влияние върху автономията на Университета, и тукъ е спазено това положение. Когато дойде, обаче, доцентътъ, при откриването на вакантна катедра, да се яви като кандидатъ за професоръ, тамъ е дадено по-големо право на Министра на народното просвѣщението. Дадено му е такова право: академическиятъ съвѣтъ ще прѣдстави съ своитѣ процѣнки всички кандидати и министърътъ ще назначи единъ отъ тѣхъ. Но нѣма ли и тукъ ограничение? Кое ще бѣде основата, кое ще даде право на Министра на просвѣщението да направи своя изборъ? Тѣзи процѣнки на академическия съвѣтъ, мотивирани и изложени, могатъ ли да бѣдатъ игнорирани отъ Министра на народното просвѣщението; може ли той да избере кой да е отъ прѣставенитѣ кандидати, когато види, че на първо мѣсто е поставено едно лице, а друго лице, на второ мѣсто по своето достойнство, като единъ ученъ човѣкъ? Никогa Министърътъ на народното просвѣщението, който се прѣдполага да стои поне наравно съ професоритѣ по своитѣ знания, не ще избере петия или шестия човѣкъ, ами ще му имониратъ лицата, които стоятъ на първо мѣсто и той отъ тѣхъ ще избере. Рѣшающе влияние въ дадения случай държи пакъ академическиятъ съвѣтъ. Слѣдователно, автономията на Университета при назначаването на професоритѣ не се накърнява ни най-малко, ако допуснемъ, че назначаването има значение за автономията. При сегашния законъ много лесно може човѣкъ да стане доцентъ — една писменна работа е достатъчна, а за да стане професоръ, нѣма нужда вече да минава и този цензъ, доцентътъ, подобно на военнитѣ повишения, съ изтичането на врѣмето, на 3 или 5 години, се повишава за професоръ. Знае се даже, че за военнитѣ, за да се повишатъ отъ капитанъ за майоръ, се иска изпитъ, когато за доцентитѣ, по стария законъ, нѣма никакъвъ цензъ, за да се повишатъ за професори. Ето защо новиятъ законъ въвежда една реформа, тѣкмо за гаранция на науката — за гаранция, да могатъ да постѣпятъ за професори въ Университета лица достойни за науката; както и по-рано казахъ, докладчикътъ въ французкия сенатъ по бюджета на министерството на народното просвѣщението миналата година, като говорилъ за университетитѣ въ Франция, казалъ, че професоритѣ въ Университета трѣбва да бѣдатъ елитътъ, избраницитѣ на науката — избраници, не въ смисълъ само да бѣдатъ избирани отъ академическия съвѣтъ, но избраници въ областта на науката и обявени за такива

чръзъ тѣхнитѣ научни трудове, чръзъ тѣхната научна авторитетностъ, чръзъ спечеленото, тѣй да се каже, научно положение, което тѣ трѣбва да заематъ въ научнитѣ кръгове. Тѣй че, менѣ ми се чини, че настоящиятъ законопроектъ за Университета принася една голѣма услуга на Университета, като поставя по-рационаленъ редъ за назначаването на професоритѣ, и съ това не само че не накърнява и въ нищо не намалява академическата свобода, но я закрѣпва, и то въ тази смисълъ, че ще влизатъ за професори лица достойни за катедрата, лица, които ще издигнатъ Университета; такива професори никой Министъръ на просвѣщението нѣма да посегне да уволнява; но бждете увѣрени, отъ друга страна, че такива сжщо професори никога не ще си позволятъ работи осждителни, каквито сж вършили бившиятъ ректоръ на Университета и други бивши професори.

Правото на Министерския съвѣтъ да уволнява въ изключителни случаи единъ професоръ накърнява ли автономията на Университета? Азъ държа да дамъ тукъ по-положителни обяснения и да обърна внимание на всички господа, както и на г. Бобчева, че, споредъ чл. 36, управлението на Университета, дѣлата на професоритѣ, работитѣ имъ, и всичко всецѣло е оставено въ рѣцѣтъ на академическия съвѣтъ. Ето какво гласи чл. 36: „Никой прѣподавателъ не може да бжде дисциплинарно наказанъ прѣди да се е произнесълъ по неговата прѣстъпка академическия съвѣтъ.“ Това е общото положение. Министърътъ на просвѣщението нѣма никаква намѣса тукъ, въ работитѣ на Университета. Кога и какъ ще се намѣси Министърътъ на народното просвѣщение и какво означава втората алинея отъ този членъ? Тукъ трѣбва да се обяснимъ, за да не се твърди, че гонимъ за цѣлъ да засѣгаме академическата свобода. Казахъ ви и порано, нашата цѣлъ е само да създадемъ държавенъ контролъ върху онѣзи дѣла на г. г. професоритѣ, които идатъ въ противорѣчие съ установенитѣ отъ конституцията върховни държавни принципи, или противорѣчатъ на установенитѣ принципи въ учебното дѣло, които произтичатъ пакъ отъ сѣщия този основенъ законъ. Слѣдователно, Министърътъ на просвѣщението или Министерския съвѣтъ ще се намѣсва и ще прѣдставя единъ професоръ на уволнение само при тѣзи изключителни случаи. Нѣмамъ нищо противъ желанието да се обезпечи професорството отъ капризитѣ на Министра на просвѣщението. Запазете държавния контролъ, който днешното правителство иска да създаде, дайте му каквато искате форма, ние ще я приемемъ; управлението, вътрѣшниятъ редъ на Университета ние сме съгласни всецѣло да се прѣдостави на академическия съвѣтъ. Така поставенъ въпросъ и така разбранъ, вѣрвамъ, че всички, както и г. г. професоритѣ, ще дойдете до убѣждение, че тукъ нѣма нарушение на академическата свобода.

Послѣ, г. Бобчевъ посочи на една алинея отъ чл. 58, споредъ която Министърътъ на просвѣще-

нието, или академическия съвѣтъ, може да закрие нѣкои факултети, врѣменно или завинаги, пъкъ може да закрива и цѣлия университетъ. Споредъ г. Бобчева, и това ограничавало академическата свобода. Това е свършено невѣрно. Закриването, врѣменно или завинаги, на нѣкой факултетъ или на цѣлия университетъ, не засѣга, не включва и уволнението на професоритѣ. Това, което се направи сега, е едно изключително положение. Това засѣга просто простѣпкитѣ на студентитѣ и, впоследствие на тѣхнитѣ простѣпки, може да се прѣдизвикатъ съотвѣтни мѣрки. Това е една дисциплинарна мѣрка, която може да се налага въ всички случаи и се прѣдоставя главно на академическия съвѣтъ, а въ изключителни случаи, когато простѣпкитѣ станатъ извънъ Университета, може да се налага и отъ Министра на народното просвѣщение.

Иде въпросътъ за ограничението да постѣпватъ въ Университета само свършившиятъ мъжка гимназия съ зрѣлостенъ изпитъ, безъ да се допускатъ и свършилитѣ специални училища. Въ дѣйствителностъ свършившиятъ мъжка гимназия, съ зрѣлостенъ изпитъ, сж най-добри пригодени да слѣдватъ въ Университета. Ако се допуснатъ ученицитѣ и отъ специалнитѣ училища, било търговскитѣ, педагогически и пр. ще се отиде противъ основното начало за постѣпване на младежитѣ въ Университета, начало възприето отъ западнитѣ университети и състояще се въ това, че младежътъ, студентътъ, трѣбва да бжде подготвенъ тѣй, както практиката и опититѣ на ученитѣ хора сж намѣрили, че трѣбва да става, а за такава подготовка сж приспособени мъжкитѣ гимназии. За ученицитѣ отъ специалнитѣ училища, споредъ този законопроектъ, вратитѣ на Университета не сж затворени; защото и тѣ се допускатъ, но само като слушатели, които въ продължение на двѣ години трѣбва да издържатъ зрѣлостенъ изпитъ, при мъжка гимназия и слѣдъ това ставатъ редовни студенти, като имъ се зачита всичкото врѣме, което сж прѣкарвали като слушатели. Вънъ отъ това, прѣдвижда се откриването на специални курсове при Университета, които ще бждатъ достѣпни и за ученицитѣ отъ специалнитѣ училища.

Защо се не допускатъ дѣвицитѣ, които свършватъ дѣвическитѣ гимназии? Защо и женитѣ да не постѣпватъ въ Университета? Необходими сж по това извѣстни обяснения, за да не се гледа на въпроса едностранчиво. На първо мѣсто, причината, която съществува за отстранение отъ Университета на ученицитѣ отъ специалнитѣ училища, съществува и за дѣвическитѣ гимназии. Колкото и да сж приравнени програмитѣ на дѣвическитѣ гимназии съ тѣзи на мъжкитѣ, сѣ пакъ това приравнение не е пълно. Въ програмата на дѣвическитѣ гимназии нѣма дескриптивна геометрия; прѣподаватъ се рѣкодѣлие и други прѣдмети отъ стопански характеръ, които намаляватъ часоветѣ на по-важни прѣдмети, на които би трѣбвало да се обърне

повече внимание и т. н. Вънъ отъ това, заблъзва се, че въ всичкитѣ други държави дѣвицитѣ, наистина, се допускатъ до университета, но се допускатъ слѣдъ като издържатъ экзаменъ, зрѣлостенъ изпитъ при една мъжка гимназия. Само въ Лозана и въ Женева има специални дѣвически гимназии, отдѣто могатъ да постѣпватъ направо въ университета. Навсѣкѣдѣ другадѣ сръдното дѣвическо образование се пригажда повече къмъ назначението и подготовката на жената като майка въ дома, отколкото като жена, която ще отиде да продължава образованието си въ висши учебни заведения; вълѣствие на което програмитѣ на сръднитѣ дѣвически училища въ другитѣ държави не сѣ напълно такива, каквито сѣ на мъжкитѣ гимназии. И азъ мисля, че въ туй направление и ние дѣлжимъ една реформа на нашитѣ дѣвически гимназии. Щомъ вратитѣ на Университета се затварятъ за дѣвицитѣ, откриването на единъ специаленъ висшъ институтъ за женитѣ става наложително. Сѣ пакъ трѣбва да се държи смѣтка отъ извѣстни условия. На първо мѣсто, трѣбва да се има прѣдъ видъ главното и естествено назначение на жената въ сѣмейството, та и въ този пѣтъ да се направлява и дѣвическото образование, даже и докрай, когато свършватъ дѣвицитѣ висше учение. Трѣбва да се държи смѣтка и отъ социалното и политическо назначение на жената. Когато ние ѝ даваме извѣстно направление въ науката, трѣбва да се има прѣдъ видъ какво може да върши жената въ обществото, какви сѣ нейнитѣ граждански и политически права: знайно е, че женитѣ, поне споредъ нашата конституция, нѣматъ извѣстни политически права; сѣщо така има ограничение и въ гражданскитѣ права на жената; безъ разрѣшението на мъжа не могатъ да вършатъ даже извѣстни работи отъ граждански характеръ. Трѣбва да се държи смѣтка още и отъ економическото и социално положение на жената. Въ другитѣ държави, къдѣто женското население е нараснало повече отъ мъжкото, почватъ да се замислятъ въ дѣйствителностъ; много отъ женитѣ не могатъ да се омѣжатъ и трѣбва на свои собствени сили и сръдства да изкарватъ своята прѣхрана; става нужда на такива жени да се даде възможностъ да могатъ се бори съ мъжнотинѣ на живота. Но ако въ извѣстни държави има 1% въ повече жени, въ България е обратното: мъжетѣ сѣ съ 4% повече. И ако се гледа главно на естественото назначение на жената и естественото разпрѣдѣление на работата, ще видите, че за всѣки домъ има мъжъ да се грижи и да набавя надлежнитѣ сръдства за неговото поддържане. Сѣ пакъ висше образование и за жената трѣбва да се направи възможно, защото и жената може да се издига въ областта на науката; за тази цѣль, както се каза и по-рано, ще трѣбва непрѣмънно да се създаде и специаленъ висшъ институтъ.

Да дойдемъ до послѣдния въпросъ: студентитѣ и политиката. Трѣбва ли на студентитѣ да се по-

зволи да правятъ политика вънъ отъ Университета, да имъ се позволи да организиратъ партизански клубове, да имъ се позволи да правятъ демонстрации по улицитѣ, или не, и т. н.? Ние поддържаме, че не трѣбва и то по слѣдующитѣ съображения: всички студенти, които постѣпватъ въ Университета, сѣ малолѣтни, защото излизатъ отъ гимназиитѣ на 17 и 18 години, а малолѣтнитѣ нѣматъ политически права; макаръ да станатъ въ пълнолѣтието като студенти, но като такива тѣ пакъ нѣматъ право да правятъ политика и да организиратъ политически клубове; освѣнъ това младежи ученици, които не сѣ отбили военната повинностъ, не упражняватъ политическитѣ си права. Туй се забравя отъ всички. Даже и тогазъ, като приемемъ, че съгласно конституцията, на пълновъзрастнитѣ студенти трѣбва да се даде право да упражняватъ политически права, може да се каже: добръ, въ такъвъ случай като свършите гимназията, ще отбиете военната повинностъ и тогава идете въ Университета като свободни граждани. Щомъ не сѣ отбили военната си повинностъ, не могатъ да упражняватъ политическитѣ си права. Трета причина, за да не имъ се позволи да упражняватъ политически права, е че студентитѣ не трѣбва да се тласкатъ, както казахъ и по-рано, въ ония заразителни партизански атмосфери, които не облагодаряватъ душата на младежитѣ, а, напротивъ, я покварватъ и отклоняватъ отъ матката. Па, най-подиръ, и досегашната практика, осмѣлителнитѣ случаи, които редъ години се повтарятъ отъ страна на студентитѣ, борбата, която професоритѣ водѣха съ тѣхъ, и най-послѣ печалната демонстрация отъ 3 януарий — всичко това иде да докаже, че въ дѣйствителностъ студентитѣ не трѣбва да се ползуватъ съ политически и партизански права. Слѣдъ всичко станало, странно е да се поддържатъ студентческитѣ улични демонстрации. Ако въ Франция Клемансо запрѣти демонстрациитѣ на пълнолѣтнитѣ граждани по улицитѣ, колко повече тѣ трѣбва да бѣдатъ запрѣтени у насъ за студентитѣ. Нарушена ли е конституцията тамъ или онѣзи демократически закони, които искаме да защитимъ тукъ, като запрѣтватъ на гражданитѣ въ парижкитѣ улици да демонстриратъ? Г-нъ Влайковъ казва: „не, вие като имъ запрѣтвате да правятъ политика, да организиратъ политически клубове, вие зрѣзъ туй създавате революционно състояние и правите да се раждатъ тайни сдружавания“. Това е една лоша поука отъ страна на г. Влайкова къмъ студентчеството. Ние видѣхме, че малолѣтнитѣ студенти не трѣбва най-напрѣдъ да тласкаме въ този пѣтъ, па и като станатъ пълнолѣтни, не ще имъ оставатъ, освѣнъ двѣ години да влѣзатъ въ политическата борба, нека иматъ това търпѣние. Академическата фаkla, за която говори г. Влайковъ, трѣбва да се издигне високо, да освѣтли умоветѣ на младежъта и да ги упѣти не къмъ политическитѣ, партизанскитѣ клубове, а къмъ полето на науката; ако се прѣдаде на нау-

ката и на научните изследвания, тази младеж сама ще избъгне и ще се отстрани от политически и партизански борби. Вие трябва да зашицавате онази академическа свобода, която дава професори, които могат да въздъствуват на младежите да останат в областта на науката, да се предават на научни трудове, и когато излизат в обществото, да служат като противовъс, или да служат като умиротворителни елементи, в чийто партизански лагер и да се запишат тѣ. Най-накрая, понеже Университетът е държавен, държавата иска да има контрол и върху студентската дейност извън Университета. Г-нъ Бобчев казва, че в Университета не се позволяват на студентите политически сдружения, а извън Университета. Но какво е туй извън Университета и вътрѣ в Университета? Всички сдружения, в каквато форма и от какъвто характер да бъдат тѣ: научни, академически или политически, ще се образуват, ще се развиват и ще работят извън Университета — в обществото. Няма сдружения вътрѣ в Университета; всички сж вън от Университета.

Г-нъ Влайков казва: „вие ще създадете университет, за който няма да имате професори; защото професорите, които уволнихте, няма да приемат да дойдат да служат при този закон; няма да служат, понеже унищожихте академическата свобода“. Аз не мога да допусна, че по-големата част от г. г. професорите ще послушат съветите на г. Влайкова; не мога да допусна затуй, защото предполагам, че тѣ сж хора на науката и няма да искат да подкрепят демагогията, която се разпространява особено от крайната лѣвица и деморализира младежта, студентството; професорството, ми се чини, е доста зрѣло, за да може да се поддаде на тѣзи проповѣди, тъй както се поддават някои младежи. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Не мога да допусна, че по-големата част от г. г. професорите ще последват примера на опозиционните шефове, да подадат ръка на широките социалисти, които сж именно за тѣзи крайни учения: антимилитаризъм, интернационализъм, безбожие и т. н. Като професори и хора на науката, вѣрвамъ, че ще дадат единъ урокъ, не ще искатъ, макаръ по косвенъ път, чрезъ една обструкция спрѣмо Университета, да подкрепят тия крайни учения, против които, вѣрвамъ, сж тѣ самите. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Не вѣрвамъ, че г. г. професорите, по-големата част от тѣхъ, ще вдигнат академическите факли, ще запалят факлите на науката, за да осветляват пътищата на прѣстъпленията и да улесняват избѣгването на прѣстъпниците, защото тѣзи, които сж противъ Държавен глава, противъ армия, противъ религия, тѣ сж държавни прѣстъпници, а г. г. професорите сж свѣтлината си трябва да ги разгонят — прѣстъпниците мразятъ свѣтлината. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Най-накрая, ще свърша, като кажа, че ние трябва да си отво-

римъ картите и трябва да заявимъ, че примѣрът, който посочват шефове на опозицията, като дават ръка на ония, що разпространяват зловѣдни учения за отечеството, е лошавъ примѣръ, опасенъ примѣръ. Ако от самата опозиция идат да признаят, че злото е в тѣзи учения, че то е в учителя — социалист, професора — проповѣдникъ и разпространител на разрушителни начала и идеи и въпреки това шефове на опозицията подкрепят тѣзи учения като подават ръка на крайните социалисти, трябва да се обяви и знае, че тѣ подават ръка на най-големия враг на отечеството. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Нека знаят и самите социалисти, които се сдружават съ буржуазната опозиция, че се сдружават съ своите врагове, че това сдружение не е искрено и че едините, и другите, като си намѣрят времето и слабото положение, най-малкото нѣщо, което ще искат да направят, е да се унищожават. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Ето защо картите трябва да се отворят. Всички проповѣдници, било учители — социалисти, или професори, които разпространяват противодържавни учения и разрушителни идеи, ние обявяваме за наши противници, за противници на държавата и отечеството и открито имъ обявяваме борба. (Бурни ржкоплѣскания от дѣсницата) А тѣзи, които признават дѣ е злото и не отиват противъ него, нека знаят, че единъ денъ, когато дойдат на управлението, ще имат да се борят съ същото това зло. Печалното е, че чрезъ демагогията искат да прикриват злото и да го експлоатират за партизански цѣли. Учебното дѣло трябва да стои толкова високо, щото, когато говоримъ за Университета, за училището, поне тамъ да бъдемъ искрени. И азъ съмъ доволенъ от рѣчта на г. Шишкова, доволенъ съмъ донѣкъдъ и от рѣчта на г. Пасарова; макаръ да не сж шефове на партии, но тѣ изразиха дѣйствителното обществено мнѣние заедно съ болшинството (Ржкоплѣскане от дѣсницата) А мнѣнието на опозиционните шефове и на г. Влайкова остава мнѣние само на тѣхните тѣсни кръгове, а не на народа. (Ржкоплѣскане от дѣсницата) Така откритата борбата и обявена верѣди буржуазните и демократически кръгове, тя ще бъде подкрепена от Българския народъ, от здравия разумъ на българския занаятчия, на българския индустриалецъ, на земледѣлеца и на търговеца, и побѣдата ще бъде пълна.

Отъ дѣсницата: Вѣрно! (Бурни ржкоплѣскания)

Прѣдсѣдателъ: Който приема по принципъ законопроекта за изменение закона за Университета да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Ще се изпрати въ надлежната комисия, която ще го изучи и докладва въ Народното събрание, когато ще се рѣши да се постави на дневенъ редъ.

Ще пристѣпимъ къмъ разглеждане на слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на

законопроекта за извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 100.000 л. на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Законопроектъ

за извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 100.000 л. на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.

Членъ единственъ. Разрѣшава се на Министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията единъ извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 100.000 л., отъ които да се платятъ извънредни възнаграждения на ония граждански чиновници, офицери и войници, които вършатъ службата по Българскитѣ държавни желѣзници прѣзъ врѣме на стачката. Размѣрътъ на възнагражденията да се опрѣдѣли отъ Министерския съвѣтъ. Тоя разходъ да се изплати отъ излишѣцитѣ по бюджета за 1906 г. и да се отнесе по бюджета за 1907 г.“

Прѣдсѣдателъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Министъръ-прѣдсѣдателъ Д. Петковъ: Да стане сега и второто четене.

Прѣдсѣдателъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене. Който приема това прѣдложение да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 100.000 л. на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията.“

Прѣдсѣдателъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Членъ единственъ. Разрѣшава се на Министра на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията единъ извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 100.000 л., отъ които да се платятъ извънредни възнаграждения на ония граждански чиновници, офицери и войници, които вършатъ службата по Българскитѣ държавни желѣзници прѣзъ врѣме на стачката. Размѣрътъ на възнагражденията да се опрѣдѣли отъ Министерския съвѣтъ. Тоя разходъ да се изплати отъ излишѣцитѣ по бюджета за 1906 г. и да се отнесе по бюджета за 1907 г.“

Прѣдсѣдателъ: Който приема прочетения членъ единственъ да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане на слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за измѣнение закона за благоустройството на населенитѣ мѣста отъ 28 мартъ 1905 г.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„М о т и в и

къмъ законопроекта за измѣнение закона за благоустройството на населенитѣ мѣста отъ 28 мартъ 1905 г.

Г-да народни прѣдставители,

Понеже при Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията се създава Главна дирекция на пѣтищата, благоустройството и сградитѣ — съ законопроекта, който имамъ честь да помоля да гласувате, се нарежда, щото въ съдебно-административната комисия, прѣдвидена въ чл. 14 отъ закона за благоустройството на населенитѣ мѣста, да влиза като членъ главниятъ директоръ, както е било и при закона отъ 13 септемврий 1901 г.

София, януарий 1907 г.

Управляющъ министерството, министъръ-прѣдсѣдателъ и министъръ на вътрѣшнитѣ работи:

Д. Петковъ.

Законопроектъ

за измѣнение закона за благоустройството на населенитѣ мѣста отъ 28 мартъ 1905 г.

Членъ единственъ. Въ чл. 14 думитѣ: „Главенъ инспекторъ при Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията“ се замѣнятъ съ думитѣ: „Главенъ директоръ на пѣтищата, благоустройството и сградитѣ или замѣстника му“.

Прѣдсѣдателъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Отъ дѣснищата: Да стане второто четене сега.

Прѣдсѣдателъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене. Който приема това прѣдложение да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Моля секретаря Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за измѣнение закона за благоустройството на населенитѣ мѣста отъ 28 мартъ 1905 г.“

Прѣдсѣдателъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

Секретарь Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)
„Членъ единственъ. Въ чл. 14 думитѣ:
„Главенъ инспекторъ при Министерството на обще-
ственитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията“ се за-
мѣнятъ съ думитѣ: „Главенъ директоръ на пѣти-
щата, благоустройството и сградитѣ или замѣст-
ника му“.

Прѣдсѣдателъ: Който приема прочетения
членъ единственъ да си вдигне рѣката. (Болшин-
ство) Приема се:

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане на слѣдую-
щата точка отъ дневния редъ — първо четене на
законопроекта за опрощаване 27.305 л. и 6 ст.
държавни данъци, дължими отъ несъстоятелни и
несъществуващи данъкоплатци.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретарь Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Прѣдложение

до XIII-то обикновено Народно събрание за опрощение
на сумата 27.305 л. и 06 ст. — държавни данъци,
дължими отъ несъстоятелни и несъществуващи
данъкоплатци.

Държавата има да събира, споредъ приложения
тукъ списъкъ, сумата 27.305 л. и 06 ст., дължими
за държавни данъци. Въпрѣки всички употрѣбени
законни мѣрки отъ надлежитѣ власти, тая сума
е останала несъбираема, понеже се дължи отъ лица
несъстоятелни, изчезнали безслѣдно или изселени,
безъ да сж оставили нѣкакви имоти. Вслѣдствие на
това имамъ честъ да помоля почитаемото Народно
събрание да благоволи да опрости казаната сума.

София, 17 януарий 1907 г.

Министъръ на финанситѣ: Л. Паяковъ.

Законопроектъ

за опрощение 27.305 л. и 06 ст. — държавни данъци,
дължими отъ несъстоятелни и несъществуващи данъко-
платци, споредъ приложения списъкъ.

Членъ единственъ. Опрощаватъ се 27.305 л.
и 06 ст. — държавни данъци, дължими отъ несъ-
стоятелни и несъществуващи данъкоплатци, споредъ
приложения списъкъ.

Вѣдомость

за дължимитѣ отъ несъстоятелни и несъществуващи
данъкоплатци разни държавни даници отъ 1877—1906 г.
включително, които се прѣдставятъ за опрощение отъ
XIII-то обикновено Народно събрание.

Кюстендилски окръгъ.

Кюстендилска околия.

гр. Кюстендилъ	1.712-46 л.
с. Четирци	64— „
„ Леленци	136-90 „

с. Граница	1.662-12 л.
„ Недѣлкова-Градица	210-34 „
„ Нови-чифликъ	275-23 „
„ Берсинъ	297-79 „
„ Жабокрътъ	103-10 „
„ Търсино	63-37 „
„ Тръовлакъ	139-27 „
„ Багренци	33-26 „
„ Гирчевци	1-96 „
„ Друмохаръ	1-63 „
Всичко за околията	4.701-43 л.

Старозагорски окръгъ.

Старозагорска околия.

гр. Стара-Загора	3.983-26 л.
с. Радне-махле	867-26 „
Всичко за околията	4.850-52 л.

Търновски окръгъ.

Търновска околия.

с. Рѣсенъ	204-53 л.
„ Хотница	6-33 „
„ Бѣляковецъ	82— „
„ Голѣмо-Яларе	176-85 „
„ Самоводени	238-43 „
„ Иванча	31-50 „
„ Мишуклий	60-40 „
„ Полски-Трембешъ	5— „
„ Раданово	47-92 „
„ Одаитѣ	44-81 „
„ Полски-Сѣновецъ	9-70 „
Всичко за околията	907-47 л.

Габровска околия.

гр. Габрово	4.136-23 л.
с. Раховци	46-46 „
„ Хандъкъ	308— „
„ Топлешъ	67-50 „
„ Баевци	42-69 „
„ Бичкиня	226 80 „
„ Фердинандово	7-86 „
„ Козерица	44-09 „
Всичко за околията	4.879-63 л.

Севлие夫ска околия.

гр. Севлиево	9.444-03 л.
с. Бара	253— „
„ Върбовка	936-20 „
„ Калакастрово	641-42 „
„ Грухчова-махала	40— „
„ Сухиндолъ	648-45 „
„ Димча	2-91 „
Всичко за околията	11-966-01 „

Рекапитулация.

Кюстендилски окръгъ	4.701-43 л.
Старозагорски „	4-850-52 „
Търновски „	17.753-11 „
Всичко	27.305-06 л.

Прѣдсѣдателъ: Който приема по принципъ
прочетения законопроектъ за опрощение 27.305 л.
и 06 ст. — държавни данъци, дължими отъ несъ-
стоятелни и несъществуващи данъкоплатци, да си
вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

С. Касабовъ: Да стане второто четене сега.

Прѣдсѣдательтъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене. Който приема това прѣдложение да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се. Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за опрощение 27.305 л. и 06 ст. — държавни данъци дължими отъ несъстоятелни и несъществуващи данъкоплатци, споредъ приложения списъкъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Членъ единственъ. Опрощаватъ се 27.305 л. и 06 ст. — държавни данъци, дължими отъ несъстоятелни и несъществуващи данъкоплатци, споредъ приложения списъкъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетения членъ единственъ на законопроекта да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене законопроекта за опрощаване 102.496 л. и 92 ст. държавни данъци.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Прѣдложение

до XIII-то обикновено Народно събрание за опрощение, по бѣдностъ или по други причини, сумата 102.496 л. и 92 ст., дължима на държавата за данъци отъ данъкоплатци отъ разни мѣста на Княжеството.

Държавното съкровище има да събира отъ разни лица, споредъ приложения тукъ списъкъ, сумата 102.496 л. и 92 ст., произходящи отъ разни данъци, които, поради голѣмата бѣдностъ на лицата, отъ които се дължатъ, или по други причини, които сж изложени въ мотивитѣ на казания списъкъ, би трѣбвало да се опростятъ.

Вслѣдствие на това имамъ честъ да моля почитаемото Народно събрание да благоволи да опрости горѣозначената сума.

Министъръ на финанситѣ: Л. Паяковъ.

Законопроектъ

за опрощение на 102.496 л. и 92 ст. държавни данъци.

Членъ единственъ. Опрощаватъ се 102.496 л. и 92 ст. данъци, дължими на държавата отъ данъкоплатци, които, по бѣдностъ или по други причини, не могатъ да ги изплатятъ, споредъ приложения списъкъ.“

С п и с ъ к ъ

на длъжниците-данъкоплатци, на които, по бѣдностъ или по други причини, дължимитѣ къмъ хазната данъци ще трѣбва да се опростятъ (чл. 105, ал. 3 отъ конституцията).

№ по редъ	Име и прѣзиме на данъкоплатеца	Мѣстожителство	Видъ на данъцитѣ	За кои години се дължатъ данъцитѣ?	Сума		Мотиви за опрощаването
					лева	ст.	
1	с. Бѣли-бродъ	Орѣховска околия	Недобори	1877/91	565	43	При проверката на недоборитѣ за 1877/91 г., послѣднитѣ били намѣрени съ отерѣщанитѣ двѣ суми въ по-малко, отколкото се е дирило по ковчежническитѣ книги. Отъ що произхожда тази разлика, не е могло да се изнамѣри, защото едни отъ данъчнитѣ книги били изпокжсани, а други изгубени. По тази причина нѣма основание да се събира тази сума отъ селата Бѣли-бродъ и Фуренъ. (Вх. № 3.753/905 и 11.867/906).
2	„ Фуренъ	„ „	„	„	726	53	
3	Младена П. Мечкова и наследниците на покойния Иванъ П. Мечковъ . .	с. Крушовица, Орѣховска околия .	Държавни данъци .	1877/902	977	51	По бѣдностъ, констатирана съ актове отъ финансовата властъ. (Входящъ № 951/906 г.).
4	с. Медковецъ	Ломска околия .	„ „	1892	383	70	По липса на данни нѣма възможностъ да се узнае отъ кои именно лица на с. Медковецъ се дължи сумата, която поради това слѣдва да се опрости.
5	Райна Хр. Юскеселийска	гр. София . . .	{Плтна повинностъ . Данъкъ върху занаятис	1899/902	29	— 37 40	{По бѣдностъ. (Вх. № 1.008/906 г.).

№	Име и презиме на данъкоплатеца	Местожителство	Видъ на данъците	За кой година се дължатъ данъците?	Сума		Мотиви за опрощаването
					лева	ст.	
6	Петко Генчовъ Нѣмия .	гр. Казанлъкъ . .	Държавни данъци .	1897/905	37	13	Поради голѣма бѣдностъ. (Входящъ № 1-079/906 г.)
7	Бениаминъ Соломонъ Ма- монъ	" София	" " " " " " " "	1877/902	166	10	По бѣдностъ. (Вх. № 1.390/906 г.)
8	Димя Добревъ	" Казанлъкъ . .	{Плътна повинность .	1897/99	12	60	По бѣдностъ. (Вх. № 1.448/906 г.)
9	Усни Етемовъ	" Видинъ	{Поземеленъ данъкъ .	1877/905	12	64	
			Данъкъ върху занятие		110	—	По бѣдностъ, констатирана съ актъ. (Вх. № 1.338/906 г.)
10	Асанъ Всанъ	" Видинъ	Данъкъ върху занятие	1877/905	110	—	По бѣдностъ, констатирана съ актъ.
11	Юсуфъ Исмаиловъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	60	—	" " " " " " " "
12	Османъ Юмеровъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	110	—	" " " " " " " "
13	Назми х. Мехмедовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	20	—	" " " " " " " "
14	Илия Пауновъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	30	—	" " " " " " " "
15	Али Абазовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	30	—	" " " " " " " "
16	Ахмедъ Алиевъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	110	—	" " " " " " " "
17	" Омеровъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	110	—	" " " " " " " "
18	Мехмедъ Касабовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	60	—	" " " " " " " "
19	Мустафа Абазовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	60	—	" " " " " " " "
20	Мехмедъ Етемъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	20	—	" " " " " " " "
21	Етемъ Мехмедовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	110	—	" " " " " " " "
22	Кайманъ Ломли	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	20	—	" " " " " " " "
23	Османъ Ахмедовъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	30	—	" " " " " " " "
24	Омеръ Абдула	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	20	—	" " " " " " " "
25	Теодилъ Арапъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	50	—	" " " " " " " "
26	Таиръ Мехмедъ Сакаджи .	" " " " " " " "	" " " " " " " "	"	50	—	" " " " " " " "
27	Герасимъ Константиновъ .	гр. София	" " " " " " " "	"	126	65	" " " " " " " " (Вх. № 2.017/906 г.)
28	Петко Г. Ракладжиевъ . .	" Сливенъ	{Недобори	1877/900	121	99	Поради голѣма бѣдностъ. (Вх. № 2.136 отъ 1906 г.)
			{Поземеленъ данъкъ .	1903/905	11	29	
			{Данъкъ върху сгради	"	7	29	
29	Наслѣдниците на покой- ния Митко Ивановъ	" Пловдивъ . . .	Държавни данъци .	1877/905	113	92	По бѣдностъ. (Вх. № 2.547/906 г.)
30	Настоятелството на църк- вата „Св. Св. Кирилъ и Методий“	" София	Държавенъ данъкъ .	1895	383	63	Нѣмане на срѣдства да изплати дължимото. За доизкарване на новостроящата се църква Софийското градско-общинско управление отпуска ежегодно на настоятелството 1.000 л., които сж единствениятъ му приходъ. (Вх. № 2.850/906 г.)
31	Димитъръ (Диме) Кусевъ .	" Кюстендилъ . .	Държавни данъци .	1877/905	121	06	По несъстоятелностъ, констатира съ актъ. (Вх. № 3.040/906 г.)
32	Венцелъ Исакъ Варсано .	" София	Данъкъ върху заня- тие	1902/905	90	—	По бѣдностъ. (Вх. № 3.517/906 г.)
33	Наслѣдниците на покой- ния Митю Андрѣевъ Му- тафчи	" Тръвна	Държавни данъци .	1877/905	27	47	По бѣдностъ. (Вх. № 3.558/906 г.)
34	Аврамъ Яковъ Леви Шили	" София	Данъкъ върху заня- тие и плътна по- винность	1892/905	76	—	По бѣдностъ. (Вх. № 4.082/906 г.)
35	Наслѣдниците на покойния Никола Вончевъ, бившъ жителъ на гр. Пловдивъ .	" Пловдивъ . . .	Държавни данъци .	1877/905	69	74	По бѣдностъ. (Вх. № 4.276/906 г.)
36	с. Жгленъ	Плѣвненска околия	Недоборъ	1899/91	988	38	Нѣма възможность да се издири да-ли наистина отъ с. Жгленъ се дължи тази сума и, ако се дължи, да-ли не е събрана и отпослѣ отъ нѣкой кметъ злоупотрѣбена. По тази при-чина същата сума слѣдна да се опрости. (Вх. № 4.728/906 г.)
37	Цурю Дамяновъ	гр. Тръвна	Държавни данъци .	1878/91	78	30	По бѣдностъ. (Вх. № 5.273/906 г.)
38	Марко Витановъ	" " " " " " " "	" " " " " " " "	1877/905	68	82	По бѣдностъ. (Вх. № 5.699/906 г.)
39	Моминоклесурска селска община	Татарназарджикска околия	Поземеленъ данъкъ .	1898/99	3.080	76	Сумата 3.080 л. и 76 ст. — остатъкъ отъ поземелния данъкъ за общинска гора, слѣдва да се опрости, защото обло-гътъ е твърдъ високъ и по при-чина, че общината е много бѣдна. (Вх. № 6.949/906 г.)

№ по редъ	Име и прѣзиме на данѣкоплатеца	Мѣстожителство	Видъ на данѣцѣтъ	За кои години се дължатъ данѣцѣтъ?	Сума		Мотиви за опрощаването
					лева	ст.	
40	Иванъ Стамболовъ и на- слѣдниците на Стефанъ Стамболовъ	гр. Търново и София	Поземеленъ данѣкъ .	1894/99	1.100	96	Прѣзъ 1894 до 1899 г. включително Ив. Стамболовъ и наслѣдниците на Ст. Стамболовъ не сж могли да экс- плоатиратъ имотитѣ си, за които сж били обложени съ тоя данѣкъ, по- неже самата административна властъ имъ е прѣчила за гова, като наста- вила върху имотитѣ имъ нѣколко турски сѣмейства, които сж обра- ботвали имотитѣ и за нѣкои отъ които сж били обложени отдѣлно съ данѣкъ прѣзъ 1895 г. По тази причина сумата слѣдва да се опрости. (Вх. № 16.455/906 г.)
41	гр. Анхисало	—	Държавни данѣци .	1877/906	67.728	04	При станалия на 30 юний 1906 г. въ гр. Анхисало пожаръ сж изгорѣли всички партидни и бирнически книги на гр. Анхисало, та нѣма възмож- ность да се узнае отъ кои лица на тоя градъ се дължатъ данѣци и колко. Вслѣдствие на това сумата слѣдва да се опрости. (Вх. № 1466/906 г.)
42	Алекси Несторовъ	гр. Сливенъ	Данѣкъ върхузанятие	1895/900	105	—	Отъ 1896 до 1900 г. включи- телно не е упражнявалъ въ Бѣл- гария занятието бояджийство, за което е билъ обложенъ съ данѣкъ по 15 л. годишно, понеже прѣзъ това врѣме се намиралъ въ Маке- дония, отдѣто се е върналъ едва прѣзъ 1904 г. Скоро слѣдъ завър- щането си въ Сливенъ, пакъ зами- налъ за Македония, безъ да е оста- вилъ нѣкакви имоти. При туй по- ложение на работата, данѣкътъ слѣдва да се опрости. (Вх. № 6.959/906 г.)
43	Димитъръ Янковъ Тодоровъ	„ Сливенъ	Държавни данѣци .	1892/903	67	92	Поради голѣма бѣдность. (Входящъ № 6.960/906 г.)
44	Спасъ Н. Зарзановъ . . .	„ София	Воененъ данѣкъ . . .	1899	125	—	Сн. Н. Зарзановъ е билъ обложенъ съ воененъ данѣкъ 175 л. годишно за годинитѣ 1899, 1900, 1901 и 1902. Поради високия развѣръ на данѣка и прѣдъ видъ недоброто материално положение на преси- теля, Народното събрание въ мина- лата си сесия му е опростило по 125 л. годишно отъ данѣка за 1900, 901 и 902 г. По сжщитѣ съобра- жения ще трѣбва да му се опрости и сумата 125 л. — частъ отъ военния му данѣкъ за 1899 г. (Вх. № 7.018/906 г.)
45	Калина Ангелова	гр. Ямболъ	Държавни данѣци .	1896/902	72	89	По бѣдность. (Вх. № 7.307/906 г.).
46	Муте Назифовъ	„ Кюстендилъ . . .	Данѣкъ върхузанятие	1903/905	9	60	По бѣдность. (Вх. № 7.500/906 г.).
47	Павелъ Находа	с. Мъртвица, Плъ- венска околия .	Държавни данѣци .	1896/905	209	75	По бѣдность. (Вх. № 7.530/906 г.).
48	Мито Керезовъ	„ Сава, Провадий- ска околия . . .	Воененъ данѣкъ . . .	1897/906	225	45	Не притежава никакви движими и недвижими имоти. Прѣхранва себе и сѣмейството си съ ратайство. При туй положение дължимиятъ воененъ данѣкъ слѣдва да се опрости. (Вх. № 7.845/906 г.)

№ по редъ	Име и прѣзиме на данъкоплатеца	Мѣстожителство	Видъ на данъцитѣ	За кои години се дължатъ данъцитѣ?	Сума		Мотиви за опрощаването
					лева	ст.	
49	Наслѣдниците на покойния П. Кънчевъ	гр. Елена	Поземеленъ данъкъ .	1895/99	1.523	35	Данъкътъ се дължи за имоти, които сж били отчуждени отъ покойния П. Кънчевъ на трети лица и за врѣме, прѣзъ което тѣ сж били въ фактическото владѣние на тѣзи лица. Той фигурира по партиднитѣ книги на П. Кънчевъ, отъ наслѣдниците на когото да се събере би било несправедливо. Неудобно е така сжщо тоя данъкъ да се размѣта за събиране отъ купувачитѣ на имотитѣ, прѣдъ видъ на ставалитѣ промѣни въ имотното състояние на послѣднитѣ и минаване на много врѣме. (Вх. № 8.417/906 г.).
50	Аронъ Челебонъ	" София	Държавни данъци .	1895/905	132	70	По бѣдностъ. (Вх. № 8.661/906 г.)
51	Салилъ Бей	" Видинъ	" " .	1877/904	3.416	84	Облагането е станало погрѣшно. Това е констатирано съ актъ, съставенъ отъ финансовата властъ, вслѣдствие на което сумата подлежи на опрощаване. (Вх. № 8.859/906 г.).
52	Наслѣдникътъ на покойния Самуилъ Черешаръ	" София	" " .	1897/905	76	60	Голѣма бѣдностъ. (Вх. № 8.880/906 г.).
53	Василь Андоновъ	" "	" " .	1895/902	107	50	Просителтъ е простъ работникъ. Притежава една паянтова къща, която не му дава никакъвъ доходъ. Има многочленно сѣмейство, което едва прѣхранва. По тѣзи причини данъкътъ слѣдва да му се опрости. (Вход. № 8.975/906 г.).
54	Кръстия Нехтянова	" Ямболъ	Държавни данъци .	1904/905	32	36	Притежава само една къща на стойностъ 800 л. и едно лозе отъ 3 декара и 6 ара. Освѣнъ двама синове, отъ които единиятъ е шивачъ въ София, а другиятъ фелдшеръ въ Анхило, има двѣ умопвърдени дѣщери, които чрѣвъ наемънъ трудъ прѣхранва. Просителката е на 63-годишна възраст. Справедливо би било да ѝ се опрости данъка за тия двѣ години. (Вх. № 9.169/906 г.).
55	Наслѣдникътъ на Младенъ Зарковъ	" София	Пътна повинностъ .	1898/904	30	—	Покойникътъ е оставилъ спруга и 4 малолѣтни дѣца. Спругата му притежава само една паянтова къща, оценена за 750 л. Поради крайната бѣдностъ на наслѣдникътъ дължимиятъ данъкъ слѣдва да се опрости. (Вх. № 9.389/906 г.).
56	Иванъ Димитровъ	с. Торлакъ-махле Новозагор. околия	Недоборъ	1877/906	85	28	По бѣдностъ (Вх. № 9.330/906 г.).
57	Коста Деневъ Кьоръ Недѣлковъ	гр. Казанлъкъ	Държавни данъци .	1877/905	171	26	По бѣдностъ (Вх. № 9.263/906 г.).
58	Наслѣдникътъ на покойния Фросина Варба Георги	" Анхило	Недоборъ	—	35	66	По бѣдностъ. (Вх. № 9.263/906 г.).
59	Георги Н. Юруковъ	" Пловдивъ	Данъкъ върху аниатие	1901	75	—	Георги Н. Юруковъ е обложенъ съ 150 л. годишно — данъкъ върху занятието адвокатство за 1901 г. Вслѣдствие на едно негово заявление и на основание чл. 31 отъ закона за данъка върху занятията, данъкътъ му е билъ намаленъ съ 75 л. Понеже отъ началото до края на сжщата година Юруковъ не е адвокатствувалъ по причина на душевна болестъ — обстоятелство, което е напълно установено — справедливо ще бжде да му се опрости и втората половина отъ данъка (75 л.). (Вх. № 9.760/906 г.).

№ по редъ	Име и прѣзиме на данъкоплатеца	Мѣстожителство	Видъ на данъцитѣ	За кои години се дължатъ данъцитѣ?	Сума		Мотиви за опрощаването
					лева	ст.	
60	Стоянъ Димовъ	гр. Лѣсковецъ . .	Държавни данъци .	1877/902	508	89	По несъстоятелностъ, констатирана съ актъ, съставенъ отъ финансовата власть. (Вх. № 10.463/906 г.).
61	Давидъ Бенционъ Берахъ .	" София	" "	1893/905	84	24	Не притежава никакви движими и недвижими имоти. Прѣшитава семейството си съ продажба на манифактурни стоки амбулантно. Въобще е много бѣденъ. По тази причина данъкътъ слѣдва да се опрости. (Вх. № 11.346/906 г.).
62	Наслѣдниците на Андрея Ивановъ и Иванъ Стамболиевъ	" София	Данъкъ върху сгради (Държав. пятагетоба	—	18	—	Поради голѣма бѣдностъ (Вх. № 12.069/906 г.).
63	Пиеръ О. Махони	"	Данъкъ върху сгради	1906	195	—	
64	Таки п. Матовъ	" София	Данъкъ върху занятие	1877/902	47	76	По бѣдностъ. (Вх. № 12.480/905 г.)
65	Наслѣдниците на покойния Цоло М. Манафски .	с. Дърманци, Луковитска околия	Държавни данъци и др. държавни вземания	1877/905	698	—	По бѣдностъ. (Вх. № 13.319/906 г.)
66	Йовчо Жековъ Карбана .	гр. Шументъ	Държавни данъци .	1877/905	77	09	По бѣдностъ. (Вх. № 13.521/906 г.)
67	Иванъ Пенковъ	" Търново	Държавна пятна тегоба	1904/905	24	—	По несъстоятелностъ, констатирана съ актъ отъ финансовата власть. (Вх. № 13.771/906 г.)
68	Георги Цековъ	с. Дългошевици, Домска околия	Злоупотрѣбена сума, произход. отъ държавни данъци . .	1877/903	5.888	—	По несъстоятелностъ, констатирана съ актъ отъ финансовата власть. (Вх. № 13.859/906 г.)
69	Никола Маноловъ Джуровчето	гр. Тръвна	Държавни данъци .	1877/902	93	38	По бѣдностъ. (Вх. № 13.963/906 г.)
70	Гиго Тричковъ	с. Баба, Трънска околия	Държавни данъци .	1877/902	331	46	По несъстоятелностъ, констатирана съ актъ отъ финансовата власть. (Вх. № 14.808/906 г.)
71	Наслѣдниците на покойния Хр. Т. Ковачевъ . .	гр. София	Държавни данъци .	1877/901	165	86	По бѣдностъ. (Вх. № 15.146/906 г.)
72	Наслѣдниците на покойния Киро Костадиновъ, бившъ жителъ на гр. Кюстендилъ	" Кюстендилъ	Държавни данъци .	1903/906	44	80	По бѣдностъ. (Вх. № 16.008/906 г.)
73	Наслѣдниците на покойния Теню Карафиловъ .	с. Сива-Рѣка, Харманлийска околия	Държавни данъци .	1877/905	159	13	Поради голѣма бѣдностъ. (Вх. № 16.610 отъ 1906 г.)
74	Наслѣдниците на покойния Стратия Августиновъ .	гр. Стара-Загора .	Държавни данъци .	1903/905	26	99	По бѣдностъ. (Вх. № 16.915/906 г.)
75	Статко Ив. Климовъ . .	" Враца	" "	1896/905	203	54	По бѣдностъ. (Вх. № 18.376/906 г.)
76	с. Мусукуджалий	Ямболска околия .	Десетъкъ	1890/91	1.287	09	Нѣма възможностъ да се изнамерятъ лицата, които дължатъ сумата.
77	гр. Ямболъ	" "	"	1892	1.191	91	Сжщо.
78	с. Страджа	" "	"	1889/92	5.630	18	"
79	гр. Сейменъ	" "	"	"	304	31	"
80	Стоянъ Димитровъ	с. Козаревецъ . .	Държавни данъци .	1877/91	581	72	По бѣдностъ. (Вх. № 227/907 г.)
			Всичко	—	102.496	92	

Прѣдсѣдателтъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ за опрощаване 102.496 л. и 92 ст. държавни данъци да си вдигне рѣката. (Болшинство) Приема се.

С. Касабовъ: Да стане сега и второто му четене.

Прѣдсѣдателтъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене на законопроекта. Който

приема това предложение да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за опрощение на 102.496 л. и 92 ст. държавни данъци.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Членъ единственъ. Опрощаватъ се 102.496 л. и 92 ст. данъци, дължими на държавата отъ данъкоплатци, които, по бѣдностъ или по други причини, не могатъ да ги изплатятъ, споредъ приложеніи списъкъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетения членъ единственъ на законопроекта да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за отпускане на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ, Провадийска околия, 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Законопроектъ

за отпускането отъ Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията (Главна дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата) на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ, Провадийска околия, 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси.

Членъ единственъ. Разрѣшава се на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията (Главна дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата) да отпусне безплатно на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси, които ще се употребятъ за построяване църкви въ сѣщитѣ села.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ за отпускането на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ, Провадийска околия, 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Ю. Йоновъ: Да стане сега и второто му четене.

Прѣдсѣдательтъ: Има предложение да стане веднага второто четене на законопроекта. Който приема това предложение да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за отпускането отъ Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията (Главна дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата) на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ, Провадийска околия, 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Членъ единственъ. Разрѣшава се на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията (Главна дирекция на желѣзницитѣ и пристанищата) да отпусне безплатно на църковнитѣ настоятелства въ с. с. Добрина и Вѣнчанъ 49⁺⁶⁵ погонни метра стари желѣзни релси, които ще се употребятъ за построяване църкви въ сѣщитѣ села.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетения членъ единственъ на законопроекта да си вдигне ръката. (Болшинство) Приема се.

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за полицейската стража.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Докладъ до Народното събрание.

Съ увеличението на полицейската стража, направено по бюджета за 1907 г., става нужда и отъ увеличение кредита за обмундироването, въоръжението и снаряжението на сѣщата стража.

Прѣдъ видъ на това, имамъ честь да моля Народното събрание да благоволи да разрѣши чрезъ приложения тукъ законопроектъ да се отпусне единъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л.

Гр. София, 22 януарий 1907 г.

Министъръ на вътрѣшнитѣ работи:

Д. Петковъ.

Законопроектъ

за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за полицейската стража.

Чл. 1. Разрѣшава се на Министра на вътрѣшнитѣ работи свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за обмундиране, въоръжение и снаряжение на полицейската стража.

Чл. 2. Горниятъ кредитъ да се отнесе къмъ § 11 по бюджета на сѣщото министерство за 1907 г. и да се покрие отъ излишъцитѣ по бюджета за 1906 г.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за полицейската служба да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Отъ дѣсницата: Да стане сега и второто му четене.

Прѣдсѣдательтъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене. Който приема това прѣдложение да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се. Моли секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за полицейската стража.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 1. Разрѣшава се на Министра на вътрѣшнитѣ работи свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 50.000 л. за обмундироване, въоръжение и снаряжение на полицейската стража.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 1 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 2. Горниятъ кредитъ да се отнесе къмъ § 11 по бюджета на сѣщото министерство за 1907 г. и да се покрие отъ излишъцитѣ по бюджета за 1906 г.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 2 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Ще прѣминемъ къмъ разглеждане слѣдующата точка отъ дневния редъ — първо четене на законопроекта за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ, с. Княжево и с. Горна-бана и за подобрене мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банкя, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.

Моли секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да го прочете.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Изложение на мотивитѣ

къмъ законопроекта за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ (Карловска околия), с. Княжево и с. Горна-бана (Софийска околия) и за подобрене мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.

Г-да народни прѣдставители,

Съ законъ, вотиранъ и приетъ отъ XIII-то обикновено Народно събрание, трета редовна сесия,

въ засѣданието му отъ 20 декемрий 1905 г., е разрѣшенъ извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Вършецъ, с. Банки, с. Хисаръ и с. Мерицлери и за отчуждаване мѣста за нуждитѣ на поменатитѣ бани. Съ сѣщия законъ, за покриване разходитѣ по горния свръхсмѣтенъ кредитъ, е разрѣшено да се сключи отъ Българската земледѣлческа банка заемъ отъ 1.000.000 л.

За използуване на тоя свръхсмѣтенъ кредитъ, Министерството на търговията и земедѣлаето своевременно е направило нужнитѣ разпореждания за отдаване на прѣдприемачъ, прѣди всичко, постройката на държавнитѣ минерални бани при с. Вършецъ, Берковска околия. Стойността на цѣлото прѣдприятие, споредъ резултата на произведения търгъ, възлиза на 234.000 л., а наедно съ инсталацията на банята ще възлѣзе на около 300.000 л. Банитѣ, споредъ поемнитѣ условия, ще трѣбва да бѣдатъ свършени въ срокъ отъ двѣ години, който начева да тече отъ мѣсецъ май миналата година.

Едновременно съ това Министерството е направило разпореждане и за направата на единъ павильонъ и помѣщение за наливане вода въ бутилки при държавния минераленъ изворъ, при с. Мерицлери, Чирпанска околия. Работитѣ по постройката на павильона и помѣщението върватъ доста успѣшно и тая година ще започне редовната експлоатация на извора.

Въ сѣщото врѣме Министерството е разпоредило да се приготви и планътъ за държавнитѣ минерални бани въ с. Банки, Софийска околия. Планътъ за тия бани е вече готовъ и въ скоро врѣме прѣдстои да се отдаде на прѣдприемачъ и постройката на банитѣ. Послѣднитѣ, които ще прѣдставляватъ единъ модеренъ курортъ, отговоряющъ на всички изисквания въ това отношение, ще коштуватъ на държавата около 500.000 л.

По този начинъ, отъ извънредния свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л., за направата на държавнитѣ минерални бани при с. с. Вършецъ и Банки и за постройката на павильонъ и помѣщение при Мерицлерския минераленъ изворъ, е ангажирана една сума отъ около 870.000 л., остава, значи отъ свръхсмѣтния кредитъ още една сума отъ около 130.000 л., която ще бѣде употребена за отчуждаване на мѣста около поменатитѣ бани и за схващането нѣкои отъ изворитѣ на Хисарскитѣ минерални бани, тъй че за построяването на нова бана при сѣщитѣ извори, което споредъ цитирания по-горѣ законъ трѣбваше да се извърши отъ сѣщия свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л., не остава почти нищо или остава твърдѣ малко, което е далечъ недостатъчно за цѣльтъ. А всѣкиму е извѣстно какво значение иматъ въ здравословно отношение Хисарскитѣ минерални бани и до колко належаще и неотложно е тѣхното построяване.

Отъ горното се вижда, че за построяването на Хисарскитѣ бани Министерството не ще може да

си послужи съ достатъчна частъ отъ свръхсмѣтния кредитъ отъ 1.000.000 л., а ще трѣбва да се набавятъ за тая цѣль нови срѣдства. За построяването на Хисарскитѣ бани ще бѣде необходима една сума около 350.000 л. Кѣмъ тая сума, обаче, ще трѣбва да се прибавятъ още 650.000 л. за направата на държавнитѣ минерални бани въ с. Княжево, с. Горна-Баня (Софийска околия) и за подобрене мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ. Така щото, за построяването на бани при с. Хисаръ, с. Княжево и с. Горна-Баня става нужда Министерството да разполага съ още единъ кредитъ поне отъ 1.000.000 л.

Нѣма нужда да се установява тукъ, че разходите, които държавата прави за въздигането на модерни курорти, сѫ именно разходи, които отиватъ тъкмо на мѣстото си и се оправдаватъ въ двѣ отношения: отъ една страна, разходите ще се покриватъ сигурно въ кратко врѣме отъ събиранитѣ приходи отъ банитѣ, които приходи непрѣмънно ще се постепенно увеличаватъ, а отъ друга страна, която, впрочемъ, е по-важната, благотворното влияние на банитѣ за физическото и здравословното състояние на населението ще се почувствува въ скоро врѣме.

Като ви излагамъ горното и за да може Министерството на търговията и земледелието да продължи започнатото вече дѣло по построяването на хубави и модерни минерални бани въ Княжевството, надѣвамъ се, че вие, г-да народни прѣдставители, ще бѣдете проникнати отъ сѣщитѣ мисли и чувства въ това отношение и ще улесните Министерството, като му разрѣшите единъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ, (Карловска околия) с. Княжево и с. Горна-Баня (Софийска околия) и за подобрене мѣстата около банитѣ, за което прѣдставямъ на вашето благосклонно разглеждане и вотиране приложенія тукъ законопроектъ.

Гр. София, 22 януарий 1907 г.

Министъръ на търговията и земледелието:
Д-ръ Н. Генадиевъ.

Законопроектъ

за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л., за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ (Карловска околия) с. Княжево и с. Горна-Баня (Софийска околия) и за подобряване мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.

Чл. 1. Разрѣшава се на Министра на търговията и земледелието извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване на една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ, една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Княжево, една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Горна-Баня и за подобре-

ние мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.

Чл. 2. Разрѣшава се на Министра на финанситѣ да склучи отъ Българската земледѣлческа банка единъ заемъ отъ 1.000.000 л. за покриване разходите по горния свръхсмѣтенъ кредитъ.

Чл. 3. Българската земледѣлческа банка се задължава да отпусне на Министра на финанситѣ за постройкитѣ на поменатитѣ бани постепенно 1.000 000 л. съ 6% лихва.

Чл. 4. Погашенията и лихвитѣ ще се изплащатъ ежегодно въ продължение най-много на 30 години и ще се прѣдвиждатъ въ бюджета на Министерството на търговията и земледелието.

Чл. 5. Изразходването на свръхсмѣтния кредитъ ще става отъ Министерството на търговията и земледелието съгласно закона за отчетността по бюджета и закона за общественитѣ прѣдприятия.

Прѣдсѣдателъ: Който приема по принципъ прочетения законопроектъ за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л., за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. с. Хисаръ, Княжево и Горна-баня и пр. да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Отъ дѣсницата: Да стане и второто му четене сега.

Прѣдсѣдателъ: Има прѣдложение да стане веднага второто четене на законопроекта. Който Приема това прѣдложение да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Моля секретаря г. Д-ръ Момчиловъ да прочете законопроекта на второ четене.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л., за построяване бани при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ (Карловска околия) с. Княжево и с. Горна-Баня (Софийска околия) и за подобряване мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.

Прѣдсѣдателъ: Който приема прочетеното заглавие на законопроекта да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 1. Разрѣшава се на Министра на търговията и земледелието извънреденъ свръхсмѣтенъ кредитъ отъ 1.000.000 л. за построяване на една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Хисаръ, една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Княжево, една баня при държавнитѣ минерални извори при с. Горна-Баня и за подобрене мѣстата около държавнитѣ бани при с. с. Банки, Вършецъ, Мерицлери и Хисаръ.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 1 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 2. Разрѣшава се на Министра на финанситѣ да сключи отъ Българската земеделска банка единъ заемъ отъ 1.000.000 л. за покриване разходите по горния свръхсметенъ кредитъ.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 2 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 3. Българската земеделска банка се дължава да отпусне на Министра на финанситѣ за постройките на поменатитѣ бани постепенно 1.000.000 л. съ 6% лихва.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 3 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 4. Погашенията и лихвитѣ ще се изплащатъ ежегодно въ продължение най-много на 30 години и ще се прѣдвиждатъ въ бюджета на Министерството на търговията и земеделството.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 4 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Секретаръ Д-ръ И. Момчиловъ: (Чете)

„Чл. 5. Изразходването на свръхсметния кредитъ ще става отъ Министерството на търговията и земеделството съгласно закона за отчетността по бюджета и закона за общественитѣ прѣдприятия.“

Прѣдсѣдательтъ: Който приема чл. 5 да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Г-нь министъръ-прѣдсѣдательтъ има думата.

Министъръ-прѣдсѣдатель Д. Петковъ: Азъ ще моля да се вдигне засѣданието и утрѣ въ 2 ч. да имаме засѣдание съ дневенъ редъ, който остава, и независимо отъ туй, и тѣзи проекти, които се раздадохъ, да се турятъ на първо четене, за измѣнение и допълнение закона за народното просвѣщение, за измѣнение чл. 20 отъ закона за ин-

спекцията на класнитѣ и основни училища, за борситѣ, за разрѣшаване на общинитѣ Варненска, Никополска и пр. да сключатъ заеми, конвенцията за взаимно покровителство на фабричнитѣ и търговски марки между България и Франция и пр.

Прѣдсѣдательтъ: Прѣди да вдигна засѣданието, има да съобща, че е постъпило въ бюрото на Събранието отъ Министерството на общественитѣ сгради пѣтищата и съобщенията едно отношение, съ което прѣпраща законопроектъ за извънреденъ свръхсметенъ кредитъ по Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията отъ 734.898 л.

Едно отношение отъ Министерството на народното просвѣщение, съ което се прѣпраща прѣдложение за законоположение по Народния театъръ.

Едно отношение отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, подъ № 344 отъ 22 того, съ което прѣпраща законопроекти за разрѣшение на общинитѣ Варненска, Дупнишка, Никополска, Карловска, Пещерска, Плевенска, Чирпанска, и Лѣтничка да сключатъ заеми.

Едно отношение отъ Министерството на търговията и земеделството, подъ № 421 отъ 23 того, съ което прѣпраща прѣдложение за одобрение конвенцията за взаимно покровителство на фабричнитѣ и търговски марки между България и Франция.

Тѣзи всички прѣдложения, ми се струва, сж раздадени на г. г. народнитѣ прѣдставители; ако нѣкои не сж раздадени, ще бждатъ раздадени...

Отъ дѣсницата: Всичкитѣ сж раздадени.

Прѣдсѣдательтъ: ... и ще бждатъ поставени на дневенъ редъ, когато рѣши Събранието.

Министъръ-прѣдсѣдатель Д. Петковъ: За утрѣ.

Прѣдсѣдательтъ: Има прѣдложение да имаме засѣдание утрѣ въ 2 ч. слѣдъ пладне, съ прѣдложения отъ г. министъръ-прѣдсѣдателя дневенъ редъ. Който приема това прѣдложение да си вдигне ржката. (Болшинство) Приема се.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 8 ч. вечерята)

Прѣдсѣдатель: Д-ръ П. Гудевъ.

Подпрѣдсѣдатели: { Д. Петковъ.
И. Халачовъ.

Секретари: { В. Кознички.
Д-ръ И. Момчиловъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.